

“અસલાજી”

ધ્યાને

કંબુસના કરમની કાંઠણી અથવા ૬૦ વરસના
અસલાજી ૧૭ વરસની શીરીન સાથે
પરણવા નીકલ્યા !

એક ઇંગરેજી ખેડને આધારે પારસી સંસારી હાલતને
લાયુ પાડી રચેલો ૩ અંકી નાટક.

(બીજી આવૃત્તી.)

પારસી નાટક મંડલીને માટે

ખનાવનાર

અરહેશર ખેહરામજી પટેલ

તે “કાકામામા કેહેવાના” તથા “સુવરેલો શીરીન આપમે હેકાણે
આવી” અને “નર્સી ખોલના છટ યુણ”ના ખેલોનો કર્તા.

(આ આપડી રેહસર કરાવી તેનો સપલો હક ખનાવનારે રાખ્યો.)

મુંખ ઈ :

ધી ખોખે જામે જમશેદ પ્રીટીંગ પ્રેસ કમ્પની, લીમીટેડ.

૧૮૮૫.

કીમત રૂ ૦.

“અસલાજી”

ધયાને

કંબુસના કરમની કાહણી અથવા ૬૦ વરસના

અસલાજી ૧૭ વરસની શીરીન સાથ

પરણવા નીકલયા !

એક ઇંગરેજી ખેલને આધારે પારસી સંસારી હાલતને

લાગુ પાડી રચેલો ૩ અંકી નાટક.

(બીજી આવૃત્તી.)

પારસી નાટક મંડલીને માટે

ખનાવનાર

અરદેશર બેહરામજી પટેલ

તે “કાકામામા કેહેવાના” તથા “સુધરેલી શીરીન આપ્પરે ઠેકાણું

આવી” અને “નહીં ખોલના ૯૯ ગુણ”ના ખેલોનો કર્તા.

(આ ચોપડી રેજિસ્ટર કરાવી તેનો સમલો હક ખનાવનારે રાખ્યોછે.)

મુંબઈ :

ધી બોબે જામે જમશેદ પ્રીટીંગ પ્રેસ કમ્પની, લીમીટેડ.

૧૮૮૫.

કીમત રૂ ૦૧.

દીખાયો પેહેલી આવરતીનો.

હું કાંઈ નાટક લખનારમાં અપવાનું યુમાણ ધરાવતો નથી, હું કાંઈ પારસી સંસારી હાલત સુધારવાનો દાવો કરતો નથી, હું કાંઈ હાલના કેહેવાતા સુધારાનો હીંમાયતી નથી અથવા સઘળા અસહી જુના વીચારો સ્વીકારતો નથી, પણ જે ધંધાને મારી ભવીશની જીંદગી મેં અરપણ કરીછે, જે ધંધાના બોહોલા દરીયામાં મેં જીવલાવી દીધુંછે, તે ધંધામાં મને ઘણું જોવાની, ઘણું જાંલજવાની અને પુશકલ અવસોકન કરવાની ખેહદ જોગવાઈઓ મલીછે. મારા એ ધંધાની રૂમ્મિ ઘણાક નાટકો જોવાની, વાંચવાની અને તેઓ ઉપર વીવેચન કરવાની મને ફરજ પડી હતી અને તે ફરજ મને હવે તો ઝિંદ જતતની “પયારની મેહનત” થઈ પડીછે. મેં મારી આ “પયારની મેહનત”માં જોયુંછે કે અસહી પરીયાં જીન, દેવ દરજો, રાખસ જીનો, કરાંમતી દેખાવો અને અખુરતી બના પોના ખેલોના દહાડા હવે વહી ગયાછે. કેલવણીના વધારા સાથ સંગીન અને ઉપયોગી થઈ પડે એવા ખેલોનો શોખ દેશી કુટુંબોમાં વધગેછે અને તે ટકનો લાભ લઈ મારા વાંચવામાં આવેલા એક ઇંગરેજી જાણીતા ખેલ ઉપરથી આ દેશી સંસારી ખેલ રચવાની મેં હામ બીડીછે. મારા લાયકીવાલા મીતર મીં બેહરામજી મેહરવાનજી મલખારીની ફરજયાત વીધવાપણાંની વીરધની હાલની ખરેખરી વખાણવા લાયક “કરોડે” મને વધારે ટેકા આપયોછે તેમ કેટલોક સારો ખોરાક પણ આપયોછે. તેમાં હું કેટલો ફતેહ પામયોછું તે મારા વાંચનાર તથા આ ખેલના જોનારની પોતાનીજ મુનઝદી ઉપર સોંપુંછું. હું રૂમ્મિ કેહેવાને હીંમત કરતોજ નથી કે આ ખેલ પારસી સંસારનું આખેહુખ ચીતરછે, પરંતુ વખતના શોખ ને અનુસરીને મને આ ખેલમાં કેટલીક જુદી વલાણો લેવાની પણ ફરજ પડીછે. મારા કેટલાક કદરદાન મીતરો મને શુચવેછે કે સુખલી, બંજો, ભીમ, પાનાચંદ વતરેખેના મોહડામાં મેં જે ખોલો ખેલયાછે તે તેઓની ખરો હાલત સાથ સરખાવતાં ભારીછે, પણ તેઓને મારો આ ખોલાશો પુરતો જણાશે. વહી તેઓને મારે જણાવવું જોઈયે કે ભીમ તથા બંજો કાંઈ સાધારણ ચાકર નથી પણ “કારભારી” છે. પ્રજના શોખને અનુશરી એક નાટકમાં પારસી સંસારી હાલત આખેહુખ લાવવી તે કોઈવાર અશકત થઈ પડેછે. એક સાચવી રાખનારા પુસતકને બદલે ચાનક અને

કેટલીક શીખામણુ આપનારા તખ્તના ઉપર મેલાનારા એક તરીકે મારાં આ લખાણુને મેં વધારે ગણ્યું છે. નીરદોશ રમુજો મેં ભેરીછે, હાલ ના કેટલાક ચાલુ બનાવો મેં ઘખત કર્યાછે, અને ઉમેદ રાખું છું કે જેવી સારી નીચતાથી મેં આ એકમાં કેટલાક ચાલુ બનાવો ઉપર ટીકા કર્યાછે તેવીજ સારી નીચતાથી મારા સંઘના વાંચનારાઓ તથા જોનારાઓ તે લેશે. આ ખેલની ક્ષતેહ ઉપર બીજો કેટલોક લખીશનો આધાર લઈ કેલોછે જે વીશે હાલ બોલવાનું હું દરસત ધારતો નથી. જેટલા પારસી સંસારી ખેલો હમણાવેર બાહર પડ્યાછે—લખીશને માટે હું બોલતો નથી—તેમાં જો મારે એક દેશી, અકશર કરી પારસી, હાલતને વધારે લાગુ પડતોછે એમ મારા કદરદાન મીતરો કેહેશે તો હું મારી આ મેહે નતનો પુરેપુરો બદલો મલયોછે એમ સમજીશ.

“પારસી ઘરેમાં આવા સંસારી બનાવો વખતે શું ગાયન ગાવા માં આવેછે કે?” એમ કેટલાકો મને સવાલ કરશે. હું તે કયુલ કરું છું, અને તેટલા માટેજ ગાયનો “વધારા” તરીકે આપવાને મેં વાજબી જોયું છે. પણ હાલના શોખ પરમાણુ રસીલાં ગાયન વગર એક એક લોક પ્રીય થાય નહીં એવું હોવાથી મારા એક મીતરની મદદની મને જરૂર પડી હતી. જે રસીલાં અને ચાનક આપવા જોગ ગાયનોનો સીંગાર ઉમેરવામાં આવયોછે તે માટે મારા એ મીતર મીં ફીરોજશાહ રશતમજી બાટલીવાલાનો હું તદ્દન આભારી છું. “ફીરોજ” મારા એકજ બોલને માન આપી પોતાનો કીમતી વખત ખાલી આ ગાયનો મારે માટે ખાસ જોડી એલાડીએને તેની તાલીમ આપવા માટે કેટલાક દીવસો વેર જે મેહેનત કરીછે તે માટે હું મારા એ મીતરનું હેશાંન કદી ભુલનાર નથી. અલ્બત્ત મારે જણાવવાની જરૂર નથી કે એ ગાયનો ઉપર સંઘલો હક તેનો પોતાનોજ છે.

તુકતેચીની હું માણું છું, ખાંમી વગરનો આ એક નથી એમ હું કયુલ કરું છું, પતલી ચાંમડીનો હું લખનાર નથી, તોપણ તે તુકતેચીની કેવી જોધએ તે માતર હું મારા મીતરોનીજ મુનસફી ઉપર સોંપું છું.

મુંબઈ, તા. ૨૯ મી
નવેમ્બર, શને ૧૮૮૪. }

અદના.

દીબાચો બીજી આવૃત્તીનો.

નાટક લખનાર તરીકે “અસલાહ” મારી પેહેલી કોશિસ હતી અને તેટલાં માટે તે મને વધારે પયારી હતી. તે વધારે પયારી હોવાથી તેની ફતેહ માટે મને વધારે ઊલટ હતી. ગેઘટી ફિયેટર જેવી મુબ્બતની સૈાથી મોટી નાટકશાલામાં ખીચીખીચ ગીરદીઓની હજુર તથા આખરદાર દેશી કુટુંબોની પ્રસન્તા માથ ૧૮ વખત ડા માસનાં ટુંક અરસામાં આ ખેલ થયો હતો અને તે પછીથી આ બીજી આવૃત્તીમાં હું દેખાવ દેઉં છું તેજ આ મારી પેહેલી પયારી કોશિસની ફતેહની ગવાહીછે, જે ફતેહ માટે કદરદાન તમાસગીરોનો તેમજ વાંચનારાઓનો હું આભારીછું. તેમ “પારસી નાટક મંડળી”નાં ખેલાડીઓને પણ આ ફતેહનો એક મોટા હીસો હું આપવા માંગું છું. એ ખેલાડીઓની કોશિસની હું આ વખતે ખાશ નોંધ લઉં તે માટેનો મારો સંતોશ જાહેર કરી સારી તાલીમ આપવા માટે તથા ખેલની ફતેહ માટે સારી કાલજી રાખવા ઠકી તેના મેનેજીંગ માલિક મીંડ્રામજી દાદાભાઈ અધુનો પણ આ ટકે ખાશ આભાર માનવાને હું વાજખી જોઉં છું. મારા આ ખેલ મારા લાયકીવાલા મીત્ર શેઠ નાના ભાઈ રસતમજી રાણીનાના “કાલાં મેંઢાં” નાં ખેલની સાથેજ દેખાવ દીધો હતો અને પારસી સંસારી ખેલોની તવારીખમાં એ ખેલ ખેલોએ કેવો હીસો ખળેવયો હતો તે નોંધાઈ રહેલી વાત હોવાથી—લાંબી મુદતવેર ચાદગાર રહી જનારી વાત હોવાથી—તે વાંશે હું કાંઈખી બોલવા માંગતો નથી.

મારું મત એવું છે કે દુન્યાં બોલોડીછે અને તે સાથ જુદાં જુદાં સાહીત્યનાં ખેતરો પણ સારાં વીખતારવાડાંછે. તે ખેતરોમાં થળા ખેડુતોને ખેડી ખાવાની જગાંછે, પણ દરેક ખેડુતે પોતાનાંજ કામ ઉપર મંડી રહેવું જોઈએ અને “હું મરમ જે સયક્ષા લોહારી” એવી ધિકારી કાહડવાનેજ અને તુચ્છકારી કાહડવાનેજ બંદીને શરણુ થવું ન જોઈએ. ખેતરોની ઉતપત્તી કાંઈ ખેડુતોજ ખાતા નથી, પરજખી દામ આપી તેનાં ફલ ચાખેછે અને જે ફલ સવાદીશટ હોયછે તેને માટે તેઓ સાઈ ખોલેછે. પરજનાં તેવાં મનની સાહીત્યનાં ખેતરોનાં ખેડુતોએ કાલજી

રાખવી જોઈયે. હું એવાંજ ધોરણ ઉપર વરતું છું અને જો મારી મેહે નતનાં ફલને પરજ પસંદ ન કરે તો તે મતને માનપુરવક શરણ થઈ મારી નીશફલતા સ્વીકારવાને કદીબી હું પછાત પડીશ નહીં. જમાનો આગલ વધતો જાયછે અને તે સાથે નવા નવા ખેડુતોબી નીકલે એ સ વભાવીકછે, પણ તેથી “ઉજડ ગામમાં એદદા પરધાન”વાલા જીના થઈ ગયલા ખેડુતોએ એ નવાએની અદેખાઈથી પહરેજ રહેવામાં તેઓને પોતાનેજ ફાયદોછે. “અસલાજી” તથા “કાલાં મેઢાં” ની ફતેહએ એવા જીના ખેડુ તોને બહુ ચીરડાવી નાંખેલા લાગેછે અને તે રીશના ઉભરા બહુ બાહેર નીકલી પડ્યા હતા. મને “અસલાજી” સાથેજ કાંમ હોવાથી તે વીશેજ હુ દીયાં બોલુ છું.

મારા આ ખેલ માટે મેં કાંઈ પણ મગરૂરી લીધી નથી, છાપાના અતલગના સંબંધવાલા મારા લાયકીવાલા મીત્રો ઉપર મીત્રાચારીના સંબંધ તરીકે મારી એ “અદના” કોશિસ ભેટ મોકલી હતી, જે સીવાય મેં મીઠા અથવા માઠા “રીવ્યુ” ની હોંશ અથવા દરકાર પણ રાખી ન હતી. મારો આ ખેલ તખ્તા ઉપર પોતાનાં પુર બાહરમાં ચાલતો હતો તે વખતે “જનાંજાનાંની બીબીઓ” એ પોતાના ખુરખામાંથી પથરા ફેંકવાને કોશિસ કરી અને દેશી કુટુંબોને એ ખેલ જોવાનો જે શોખ લાગેો હતો તેમાંથી તેઓને અટકાવવાની જેમ રાખી, જે જેમ તેઓની મોટી નીરા શી વચ્ચે તદત નીશફલ ગઈ. ત્યારપછી “રાસ્ત ગોફતાર” નામનાં એક પત્રે મારી ઉપર એવું બોહોતાન (!) મેલ્યું કે એ ખેલ તો મેં ઈંગ્રેજી ઉપરથી “તદ્દકાવયોછે”—આ રશીલી માહરાણીજીની બાશા મારી નથી—અને “અપ્રમાણીકપણું” વાપડી મેં ઈંગ્રેજી ખેલનું નામ જણાવ્યું ન હો ! જેમ આ બીજી આવૃત્તીનાં પુકાં ઉપર મોટા કાલા હરફે જણાવ્યું છે તેમ તેજ બોલોમાં પહેલી આવૃત્તીનાં પુકાં ઉપર પણ તેવાજ મોટા હરફે તથા દીબાચામાં પણ જણાવ્યું હતું કે એક જાણીતા ઈંગ્રેજી ખેલ ઉપરથી આ ખેલ ઊપજવી કાઢયોછે. કેવું મારું “અપ્રમાણીકપણું” ! પણ મારા જે કદીમ લાયકીવાલા મીત્રો મારું આવું ઘોલે દીવસનું “અપ્રમાણીકપણું” અતીશય અપરાધીયો પકડી પાડ્યું હતું તેવજે કેટલાંક વરસ ની વાત ઉપર “ભોલાનાથ જીગારી” નામનો એક ખેલ રચી પ્રગટ કર્યો હતો, જે ઉપર જે જીણાં દીબાંમાં આ દીબાચો લખાયોછે તેવાજ જી

ણાં દીબાંમાં માત્ર લખ્યું હતું કે “(ધંત્રેજી ઉપરથી)”, જે બેલ A Gambler's Fate નામના એક ધંત્રેજી નાટક ઉપરથી લખ્યોછે અને તોપણ હું કેવો “અપ્રમાણીક” ! મારા એ લાયકીવાલા કદીમ મીત્રે પોતાનું સદાનું સવતંત્રપણું વાપડી કોઇ હાંદુ લખનારે “અસલાહ” પુરો થયા પછી કેટલાક માસ રહી ટીકકા કરયા હશે જે બંધેવાન ઉતારી લેવાની મારી ઉપર મેહેરબાની કરી હતી, જે ખરેખરી મેહેરબાની હતી, કંઈકે તેથી આ બીજી આવૃત્તીમાં બાહેર પડવાને શાખીનોની માંગણી થી મને દ્રવ્ય પડી અને જે માંગણી હમણાંવેર થઈ તે ઉપરથી તો કદાચ હું ધારંધું કે ત્રીજી આવૃત્તી પણ થોડીક મુદત રહી કાઢવાને હું નસીબવંત નીવડીશ.

મારા આ બેલની ફતેહ માટે હું કોણને આભારી છું તે હું ઉપર જણાવી ગયો છું, પણ હું પાછું કંઈ છું કે એ ફતેહથી હું કોઈથી રીતે મલકાતો નથી. પરંતુ મતને હું મદદ નમતો રહીશ, જે ધંધામાં હું પડ્યો છું તેની રહે હું કલમ અજમાઉં છું, બાકી તેજ ધંધાનાં કોઇ બીજા પુંજરી ઉપર સરસાધ મેલવવાને હું કદી દાવો કરીશ નહીં અને વીના કારણે તેને તોડી પાડવાને પણ કદી હું હામ લીડીશ નહીં. મારી ઉપર જે ટીકકા થાય તે માંલવાને હું પુરતો ધડાયો છું, વાજબી ટીકકાને અમલમાં લાવવાને હું મદદ બાહેરમંદ છું, પણ તેમજ અદેખાઈની અગણની ભસમમાં મધેલા ટીકકાઓ ઉપર હું પેટ ભરી હાથુ છું અને હશીશ બાકી બીજું કંઈથી મને કહેવું નથી, પણ ગુજરાતી વાંચનારી આલમ તથા આવી કોશિસ માટે જોનારી આલમની રહેમદીલી અને બક્ષી લાગણીની હું સદા કાલજી રાખીશ.

લાં અં બેં પટેલ.

મુંબઈ, તાં ૧૭મી આગસ્ટ સને ૧૮૮૫.

નાટક પાત્ર.

અસલાહ.....એક કંગ્રુસ ૬૦ વરસના પારસી અહરથ તથા મુંબઈની કારપોરેશન અને બીજી મોટી મંડળીઓના સલાસદ.

ખશરૂ.....તેવણુનો એકપુરો બેટા.

કેકોબાદ... ..અસલાહનો ખાનગી સેક્રેટરી તથા ગુલબાઈનો આશક.

ઉકરજી કાનફાટયા..અસલાહએ પોતાની બેટી સાથે પરણાવા કાહડેલો પીઠાંવાલો.

ભુખણદાસ.....માદરાણીજીની ન્યાયાધીકારી વડી અદાલતનો સો-લીસીટર.

પાનાચંદ.....લગ્નલુટ જવાનોનો માનીતો વ્યાજે નાણું કહડાવી આપનાર દલાલ.

અભઈજી.....સારા ખાનદાનની એક ખુઠી વીધવા.

શીરીનતેવણુની બેટી, જેણી “શીરીનબાઈ સુનામખીને” નામે ઓલખાયછે.

ગુલબાઈ.. ..અસલાહની ખરેખરી અસીલ, સમજી અને કેલવાયલ એકપુરી બેટી.

સુખલીબાઈ.....ગુલબાઈની દાસી.

બજો ભાખરો.....ખશરૂનો કારભારી.

ભીમ.....અભઈજીનો કારભારી.

કાવલોઅસલાહના ઘેરનો સઘલાં કામકાજનો નોકર, બખરચી તથા કોચમેન.

નોકરો, ફરનીચરવાલો મેમણુ, ઝવેરી, કસબીદાર, ઇત્યાદી.

[આ ખેલ “પારસી નાટક મંડલી” એ શનીવાર તા. ૨૯ મી નવેમ્બર શને ૧૮૮૪ થી ભજી બતાવાને સર કર્યો હતો અને “ગેટી થીયેટર”માં લાગત ૧૮ વખત ભજી બતાવ્યો હતો.]

કંતુસના કરમની કાહણી

અથવા

૬૦ વરસના અસલાજી ૧૭ વરસની શીરીન સાથ
પરણવા નીકલ્યા !

અંક પેહેલો—દેખાવ પેહેલો.

[અસલાજીના ઘેરનું આંગણું; સુખલી
અને ભીમ વાત કરે છે.

સુખલી—અરે, ખોલના ભાઈ ! હવે આવા શેઠથી તો હું બહુ
ઠટાંલી ગઈ છું; એના પૈસાપર સાંપ બેસે, તે જેમ જેમ બુઢો થતો જાય
છે તેમ તેમ વધારે કંતુસ અને વધારે અધીર થતો જાય છે. બપરચી-
ખાનાંમાં આવી રાતનાં વધેલાં સુધેલાંનેથી તાલાં મારે છે ! માટે માફ કરજો
અખાઈ રહ્યા ભાઈ ભીમ, તું કેટલે દાહાડે આજે મળવા આવ્યો ને મારી
પાસે તારા હાથ ઉપર મેલવાને કાંઈ મળે નહીં.

ભીમ—કાંઈ નહીં બેહેન સુખલી, એમાં શું છે ? તારા શેઠ અસ
લાજી ઉકરડાને ઓળખતું કોણ નથી ? ઉકરડા કરી તેનું નામ કાંઈ ખા
હું આપ્યું છે ? જે ઘણી ઉકરડાના કચરામાંથીથી કાંઈ પડ્યું ખડ્યું આજે
તે ઘણી ઘરમાં ઉધાડું તે શું રાખે ? અને બેહેન એવું જ હોવાને લીધે
તું સુકાતી સોહરાતી જાય છે ! પણ કાંઈ ધરખારના સમાચાર ?

સુખલી—અરે ભાઈ ! સમાચાર તો ઘણા છે અને હું જેટલી ખા-
રકે જીવતી નથી તેટલી સમાચારે જીવું છું. તારા જેવા ભાઈ આગળ
દીલ ખોલવામાં કાંઈ પાપ નથી. ગયા મે મહીનામાં મારી નાની શેઠાણી
ધારાપુરીની સેહેલગાહે એક મછવામાં ગઈ હતી અને અરધે રસ્તે ગયા

પછી એકદમ તોફાન થઇ આવ્યું. મારી પ્યારી શેઠાણી હુબી ગઇ હતે પણ તેજ બાળુથી એક બીજા મહવામાં એક ચોકસ પારસી જવાન જ-
તો હતો જેણે પોતાના જીવના જોખમે કપડાં સુધાં દરયામાં હોમાવી
દેઇ મારી બાઇને જીવતી એંચી કહાડી.

ભીમ—ત્યારે તો તારા શેઠ અસલાજી ઉકરડાએ પોતાના ગમે એ
વા કળુંસ જીવ છતાં પણ પોતાની એકપુરી બેટીના બંચાવનારને મોટું
ઇનામ આપ્યું હશે ?

સુખલી—કેવું ઇનામ ! બીચારે તે કામકાજ મેલી મારી બાઇને
ભાંગાયેલા તરબાર ધરમાં લાવ્યો ત્યારે મારા મોટા શેઠે “માફ કરજો
તસદી બહુ પડીછે” એવું કહીને બીચારા ને ગયર જવાનને બદલમાં ગરમી
લાવવા બરાંડીનું એક ગલાસ પણ આપ્યું નહીં ! પણ તે દીવસથી મારી
બાઇમાં અજબ ફેરફાર થઇ ગયો. નજદીક એક પાપવાડ્યાં સુધાં તેણી
આ જવાનની બાહુદુરી અને ખુબસુરતી અને ઉમદા દીલ અને હીંમતની
મારી આગળ તારીફ પર તારીફ કરી મને કંટાળો આપવા લાગી. સવાર-
નાખી એજ વાત, બપોરનાખી એજ વાત, સાંજનાખી એજ પીજળુ અ-
ને રાતના બીછાણાપર પડી પડીખી મને બાંધવા નહીં દે અને તે ને તેજ
વાત મને પાછી યાદ દેવડાવ્યા કરે !

ભીમ—આહા ! આહા ! બેહેન હવે હું સમજી ગયો. દરયાના પા
ણીએ તો તેણીને ઠંડી કરી નાખવાને બદલે ઉલટી ગરમ કરી નાખી.
પણ પછી.

સુખલી—થોડા દિવસમાં તે જવાને અમારા મોહલામાંથી દહાડામાં
દશ ફેરા પસાર કરવા માંડ્યા. મારી બાઇબી કેમ દિવસે બારીની અરાશે
જાય નહીં તે જરા જરામાં બારીએ ડોક્યાં કર્યા કરે. એક દિવસે એક-
મેકને સલામ થવા માંડી; બીજે દિવસે આંખના ચાળા થયા; ત્રીજે દિવ-
સે ટપાળમાં એક કાગળ આવ્યું; અને ચોથા દિવસથી મારી શેઠાણીએ
મને પોતાના વિશ્વાસમાં લેઈ આ જવાન સાથે દરરોજ કાગળ પતરનેા
વેહેવાર ચાલુ રાખ્યો.

ભીમ—તુનેથી તેમાં ઠીક તડકો પડ્યો હશે. તુંબી સુરતી માખ-
પની હોવાથી આતું જોઇ બાઇને ચીરવામાં કાંઈ બાકી રાખ્યું ન હશે.

સુખલી—તું ક્યાં મને નથી ઓળખતો ? પણ અમેથી તાલ કરી થોડી મુદતમાં એજ જવાનને અમલાજીનાં બેહેરતી કારભારી પેશુ પસ્તા-કીયાની જગા અપાવી તેને અમારા ઘરમાંજ દાખલ કર્યો. પણ મને રા-નને દીન ધાસ્તી લાગેછે કે રખેને આ ભરમ અમલાજી આગળ કુટે તો માફ મોહતજ થવાતું.

ભીમ—ચાલ બેહેન, ધાસ્તી શાંતી કરેછે ? એવી ભુજે મરવાની ચા-કરી કરતાં તારી આવી બાહિરી પ્રમાણે તો તુને બીજે ઘણે કેકાણે નોક-રી મળશે. આજે પારસી ઘરોમાં ચાકરીના શું તોટા છે ? ચાલીસ રૂપરડીના ધણીની ધણીયાણીનેથી આયા, નહીં તો કે પારસી ચાકરડી જોઈયેજ જોઈયે !

[રુખલી અને ભીમ જાયછે.]

અંક પેહેલો—દેખાવ બીજો.

[અમલાજીના ઘરનો બાગ; કેકાબાદ તથા ગુલબાઈ ફરેછે.]

કેકાબાદ—મારી વાહાલી, શાને માટે તું શોકાતુર લાગેછે ? તારા જે કોલે મને અપરંપાર સુખી કર્યોછે તે કોલને માટે શું તું પસ્તાયછે ? જો એમજ હોય તો હું તને તે કોલમાંથી મોકલી ફરું.

ગુલબાઈ—તમારાં સુખને માટે જે મેં કર્યુંછે તે માટે હું પસ્તાઉ છું એમ જો તમે ધારતા હોવો તો મારાં જીગરને તમા પીછણુતાજ નથી.

કેકાબાદ—તારો એકેએક બોલ મને તારા વધુ આભારમાં ના-બેછે જેનો બદલો મારેથી કદી અપાનાર નથી. પણ યાદ રાખજે કે મારા જેવા ગરીબ માત પીતાના મધ્યમ કેળવણીના જવાન ઉપર જે જે અસ-ભાર તેં કર્યોછે તેના બદલામાં મારો જાન પણ તારે માટે કાઢાડી આ-વાને હું સદા તૈયાર રહીશ.

ગુલબાઈ—તે માટે જો હું શક લાવું તો મારા જેવી નચણી કોઇ નહીં ગણાય. પ્યારા કેકી, તેં જે મારે માટે કર્યુંછે તે સાથ સરખાવતાં મારો પ્યાર કુચ બીમાદમાં નથી.

કેકોબાદ—પણ વાહાલી શુભ, મારા જેવા એક મીશકીન સાથે પરણવામાં તું શું તારા કંઠુસ પીતાનો ચુસ્તો અને તારા સગાંવહાલાનો કેદ ખેંચતી નથી ? વળી દુનીયાં જે હંમેશ બીજના કામમાં માથું ખોસે છે તેની બત્રીશીની શું તું દરકાર કરતી નથી ?

ગુલબાદ—દુનીયાંની બત્રીશીની મને દરકાર નથી ; આ જગમાં દાહપણને ઠપકો આપવાને મુખી હંમેશ આગળ પડે છે પણ મુખીને ઠપકો આપવાને દાહપણ હંમેશ પાછલ રહે છે.

કેકોબાદ—હીકે, ત્યારે તો તારા આવા મક્કમ વિચાર માટે હું તારો બહુ આભારી છું. પણ પ્યારી શુભ, તું શું ધારતી નથી કે તારા ભાઈ ખશરને આપણા આ છુપા ભરમમાં સામેલ કર્યાથી આપણું કામ બહુ આશાનીય પાર પડશે ? તું જાણતી તો હશે કે આજ કાલના સુધરેલા પારસી જવાનોના લખલુટ ખરચોની ઠેકડી કરી તારા કંઠુસ પીતાજીને વારંવાર ખુશી કર્યાથી ખશર મારી તરફ દુશમનાઈની નજરથી જોય છે; તેટલા માટે પેહેલાંતો તેને ખરી બીનાથી બરાબર વાકેફ કરવો જોઈએ. વળી બુઢાજીને મગન કરવા મનેતો હજી પણ જવાનયાઓના ઢંગનો રકાશ કરવો પડશે; માટે હું ધારું છું કે હાલ તરત તો ખશરની વાત અખાડાજ કર—પછી તારી મરજી. પણ લે, તેજ ત્યાંથી આવતો દેખાય છે. સલામ, મારા જીગરના એખલા હાર !

[જાય છે.]

ગુલબાદ—કેવો ભલો ખવાશ ! એવા ખાવીંદ સાથે જીંદગી કેવી સુખમાં જાય ? પૈસાવાળા એચકલીઓ સાથે પરણ્યા કરતાં ખરું સુખ અને જીંદગીની ખરી મોજમજાહ તો આવા જવાનોની સંગતમાં છે. આજનાં પારસી માબાપ તો બંગલાઓમાં રહેતા અને બે ઘોડાની ગાડીમાં ફરતા ઠાઠમાઠ સાયના છોકરાઓ સાથે પોતાની બેટીઓને પરણાવવામાં તેઓના ભવને સુખમાં નાંખેલો સમજે છે. પણ તેઓ ક્યાં જાણે છે કે ખરું સુખ ત્યાં જવલેજ મળે છે. કેકી ગરીબ છે પણ બાહોશ, સાચો અને પ્રમાણીક છે. દુન્યામાં એવા ગરીબ બાહોશ જવાનો જવલેજ કાપે છે. મારા પાતા કારપોરેશનમાં મોટાં મોટાં બાશાણો પરપર કરી જાય છે, ગટરનાં બાંધકામ અને શેઠેરને જરૂરનાં પાણી વિશે કીંમતી વિચારો આપે છે,

જાહેર સભાઓમાં તેવણના હાથમાં ડેડાવો મુકવામાં આવેછે જે રજુ કરતાં તેવણ અસરકારક ભાષાંણો કરેછે, બીજે દિવસે તે ભાષાંણોની વર્તમાન પત્રોમાં તારીફ પર તારીફ થાયછે, દેશની થાપણ દેશમાંજ રહેવી જોઈએ તે બાબદ ઉપર મારા પીતાજીએ એક કીમતી ચોપાન્યું બાહેર પાડ્યુંછે અને સર આકલંડ કોલવીન તથા “લંડન ટાઇમ્સ” અને “સેન્ટ-રડે રીવ્યુ” પણ તેની તારીફ કરેછે. પરંતુ હુન્યાંને કયાં ખબર છે કે એ સઘણું માન તો કેકીને ઘટેછે. એ સઘણું કેકીનાં ભેજાંમાંથી નિકળેલુંછે; કેકીની કલમથી લખાયલુંછે. પણ કેકી બીચારા ગરીબ છે અને તેટલા માટે તે જો એજ ભાષાંણો જાહેરમાં કરવા ઉઠે અથવા એવાંજ ચોપાન્યાં કહાડે તો તેની જાહેરમાં ઠેકડી થાય, વર્તમાન પત્રોને તે લખાણ ખામી ભરેલું માલમ પડવાથી તેની સખન ધુળ કાઢાડી નાખવામાં આવે, અને ગરીબ કેકીને પેહેલા અનુભવમાંજ નિરાશ થઈ હારી ખાતું પડે. મારા પીતા કંજુસછે, પ્રજા તે જાણેછે, ધરેધર અને મંડળીએ મંડળી તેની ઠેકડી થાયછે, પણ તેની હાજરીમાં સઘળા તેને માંન આપેછે; તેનાં મોહ-ડાંપર તેની તારીફ કરેછે; તેનાં ભાષાંણો માંભળી તાળીઓથી દીવાનખાતું ગળવી નાખેછે ! આ સઘણો ખેલ પૈસાનોછે. પૈસા ! પૈસા ! ! પૈસા ! ! ! આ હુન્યાંનો સઘણો ખેલ તારેયોજ છે ! સઘણું માનઅકરામ તારામાંજ છે અને પૈસા વગરના માણસતું જીવતરજ આ જગને મનસે બળ્યું ! (ગાયછે ; જુવો વધારા; ગાયણ ૧ લું.) [ખશર દાખલ થાયછે.

ખશર—ખારી બેહેન, એક ઘણીજ અગતની વાત મારે તારી આગલ કરવીછે અને જો થોડો વખત વધુ તે મારા પેટમાં રહેશેતો ખચીત હું ફાટી મરીશ.

ગુલબાઈ—ખારા ભાઈ, તારી નોકરીમાં હું સદા હાજર છું અને બીનહેદસતે મારી ઉપર વિશ્વાસ રાખી તારા ભરમ ખાલ.

ખશર—ઐરતને એક છુપી વાત કેહેવી તે ગોયા બીજે દીવસનાં વર્તમાનપત્રોમાં જાહેરખબર આખ્યા બરાબર છે, તોપણ ઐરત ઐરતોમાં ફરક હોયછે અને તું મારી એકપુરી સાચી બેહેન હોવાથી તારી આગલ ભરમ ખોલવાને હું દર રાખતો નથી, કારણકે તારી સલાહની મને ઘણી જરૂર છે. ટુંકમાં બેહેન ગુલ, હું-હું-પ-પ-ખારમાં પડ્યો છું.

ગુલબાઈ—તું ખારમ ! ભાઈ ખશર તું તો મને હંમેશ કહેતો

હતો કે પ્યાર બોલ તો નાટક તથા વાર્તા લખનારાઓનો કલ્પીત બોલ છે અને આને એમ કેમ ?

ખશરૂ—બેહેન, બોલવું સહેલું છે. દુન્યામાં આને શું ફેરફાર નથી થતા? જે પારસી સુધારકો આગલ અસલી વિચારનાઓને હસતા હતા તેઓ પોતેજ આને અમલી વિચારના થઇ ગયાછે; જેઓ સુધારાવાલાઓને ગાળો ભાંડતા હતા તેઓ આને યુદ્ધાપામાં સુધારાવાલા થઇ ગયા છે; તેમ મારામાં પણ ફેરફાર થયોછે; તેવોજ મારો પણ હાલ થયોછે. હું પ્યારમાં દીવાનો થઇ ગયોછું. અને થોડા દિવસમાં જો મને મારી વાહાલી મળશે નહીં તો તું તારા ભાઈને જીવતો જોનાર નથી.

ગુલબાઈ—પણ ખશરૂ, બોલ તો ખરો કે તારામાં આવો ફેરફાર કરી નાખનાર ચોરત કોણ છે ?

ખશરૂ—તે એક મગર થોડી પુંછની નખરાંબાજ ચોરત છે, પણ બાહુશ હસમુખી અને અતી ખુબસુરત છે. તે કોઈજ નહીં પણ તારી મહી શીરીનબાઈ સુનામખી છે.

ગુલબાઈ—શીરીનબાઈ સુનામખી ! આહા, આહા, આહા ! તુંબી હુંગર ખણીને ઉંદર શ્રાધી લાવ્યો ! સુધારાવાલાઓ કહેછે કે છેકરાઓને મોટા થઈને પોતાને મનપસંદ બૈરી લાવવા દેવો પણ જો તેઓ આ છુટતો આવોજ ઊપયોગ કરેતો આપણો અમલી રૈવાજજ સરસ. તોપણ ભાઈ, જ્યારે તું કહેછે કે શીરીન વગર તું મરીજ જવાનો ત્યારે તો તારું આ કાજ નક્કી કરવામાં હું મારેથી બનતું કરીશ. પણ બાવાજી આવાં લગ્નને કદીબી પોતાની મંજૂરીઆત આપશે ? તેવણતો જાણે પોતેજ પરણવાના હોય તેમ કારજ લાવનારાઓને તુને વચવાની કીમત પુછેછે !

ખશરૂ—ગુલાં, હું જાણું છું કે તે એક મોટું હકીકતેખાંત છે, જે કુદાવતું બહુ મુશ્કેલ પડશે. બાળ્યો આજનો પારસી સંસાર ! જે દલદરે પોતાના બેટાઓને મોટી બીડ કરનારને વેચાતા આપેછે તેઓને પોતાની નીરદોશ બેટીઓ માટે કદી ખયાલ આવતોજ નથી. પણ ઘણું થાયછે તે થોડાંનેજ કાળે અને વખતનો મસ્તાન દેવ પારખીઓમાંથી આ બધી જલદીથી દુર કરશે. તોપણ બેહેન, ચોરત જ્યાં હોય ત્યાં કયું કામ નિશ્ચય થયુંછે? માટે તારાં દાહપણ ઉપર મને પૂરતો ભરસો છે.

ગુલબાર્દ—મારા હેતવંતા ખશર, દીલોજનથી તાર કામ પાર પાડવાને બનતું કરીશ, પણ તેના બદલામાં એક એવાજ કામમાં તારી મદદની પણ હું આશા રાખું છું.

અસલાજી—(અંદરથી) ચોર! નાપાક! લુચ્ચો! મારે ખાણું ખરાબ અને સ્ત્રીનાશ કરી નાંખે છે !

ગુલબાર્દ—વળી બાવાજીને શાનો યુરસો આવ્યો ?

ખશર—કાંઈ જીતું પુરાણું ખાસડું અથવા કાંઈ એવુંજ ઝવેરાત ગુમાઈ ગયું હશે. પણ એવણું કામ તો હંમેશાં એવુંજ છે, ચાલ આપણે ત્યાં એકાંત જઈ આપણાં સુખ દુઃખની વાત કરીયે.

[બેઉ બાજુએ જાય છે.

[અસલાજી દાખલ થાય છે.

અસલાજી—એવું ખાણું ખરાબ થાય મારા આ દુકતાનું! કમાઈનાંતો જેવા જોઈયે તેવા કોઠરા ને વળી પોતાને માટે એક ખાસ નોકર રાખ્યો છે. આ સુધરેલો જમાનો તો જીવો ! મારા બાપ બપાવાનાં વખતમાં આખા કુટુંબને પેઢેરવાને જેટલાં કપડાં પુરતાં પડે તેટલાંતો આજના વખતનાં એશકી જવાનોનાં ખાસ નોકરોને જોઈયે છે ! એ પ્રમાણે તો મારી આખી દોલત ધસડાઈ જવાની. એવા લખલુટ ખરચના દીકરા પેટે પેદા પડવાનાં કરતાં મારી બેહેસ્તન આસીબાઈ વાંહજણીજ મરી ગઈ હશે તો વધુ ઝાડ. આજના વખતમાં પૈસા પેદા કરતાં લોંહીતુ પાણી થઈ જાય છે. અગાઉના સારા વખતમાં વ્યાજે આપેલું નાણું લોકો ઘેર બેઠાં પાણું આપી જતાં હતાં. આજે માંગતા માંગતા જ્યાં ધસાઈ જાય છે અને જોડાનાં તલ્લાં ફાટી જાય છે, અને જ્યારે વ્યાજ મળે છે ત્યારે સેંકડે પચીસ ટકા ! જમાસ જહરસના ભાઈ સુખલાને ગયે વરસ ૩૧૫૦૦ ધીરૂ હતા તેના આ ૩૩૦૦૦ (બતાવીને) આજે ચાર ચાર મહીના થયા ઢકેલા ખાતાં અને દમ ભરાવતાં હાથમાં આવ્યા, અને ન્યુસપેપરોતો જુમો પાડે છે અને મ્યુનીસીપાલીટીને ભલામણ કરે છે કે ગરીબોને નાણું ધીરનારી બેંકો ઉઘાડે ! શું કપાલ ? કોણ કમીશનર કે કારપોરેટરો મારી કાણી નાણું એમ પાછું લેવા જશે કે ? જાઓ, જાઓ, મુગા મુગા ઉંઘાઈ જાઓ, જો તમે એમ બેંક ઉઘાડો તો પછી અમારા જેવા નાનું વ્યાજ ખાનારાઓનું શું થાય ? આ ૩૩૦૦૦—

ખરાડ—(આગલ આવીને) કેમ બાવાજી શું છે ?

અસલાજી—(બાજુએ) અરરર, મોહકાંજી ! આ ઠેલીની વાત એને ખબર પડશે તો એની ઉપર લોભાન ફરવાનું. (મોટેથી) નહીં, મારાં પ્યારાં બચ્ચાંઓ, હું એમ મારા મનમાં વિચારતો હતો કે હાલના કડકા કડકીના વખતમાં જો મારી પાસે ૩૦૦૦ હોયતો વાઘનાડની આટલી બધી સોનું ખોદી કાઢાડનારી કુમપનીઓ છે તેના શેરો લેઉં. અરે હું એમની વિચારતો હતો કે સોનું નિકળે ત્યારે સોનાના લાઠાઓ મારે હાથે જમીનમાં મેલી ઊંચકી લાવું કે માલુસ પાસે ઉંચકાવી લાવું.

ખરાડ—કાંય નહીં બાવાજી, ત્યારે કોઇ મારવાડી પાસેથી બ્યાળે ૩૦૦૦ કહડાવતા ?

અસલાજી—હું બ્યાળે કહડાઉં ! અરરર ! મારો છોકરો તો કેહો મારો આ ભવનો જન્મ છે. કોઇ દિવસે બ્યાળે નાણું કહડાવીને તે મારું નખોદ વાળવાનો. અરે તારું બાજુ ખરાબ થાય ખરાડ, તારાં દીલમાં કપડાંજ એવાં છે કે તે વેચે તો તેમાંથી કોઇ માલુસ આખી જીંદગી એકાંતવાસમાં ખેસી કુર કુર ખાયા કરે. અરે પણ તું તો બાવા નાહાય ને તાપે તેવો છે અને એ સઘણું તું લાવેછે ક્યાંથી ? શું મારી તીજોરીની કુંચી ઉપર તારો હાથ પડે છે ?

ખરાડ—બાવાજી, મારી ઓળખાંજીના બીજા પચાસ જવાનોછે જેઓ મારા કરતાં વધારે દુલ્લાછે અને કોઇ પણ જાણતું નથી કે તેઓ ક્યાંથી પૈસા લાવેછે. અરે સાહેબ, આ મુંબઇ શહેરમાં બાવાનાં ગજવામાં હાથ માર્યા વગર એશકી મેશકી થવાના તથા એશચારામમાં રહેવાના બીજા એક હજાર ને એક રતાઓ છે.

ગુલબાઇ—પ્યારા બાવાજી, એ રાખેતાનું પીજણુ એક બાજુએ મેલી એક ઘેરસંસારી અગતની બાબદ અમો તમારી આગલ કરવા માંગયે છીયે.

અસલાજી—મારેથી તમારી સાથે કાંઇ અગતની વાત કરવીછે. વાડું, ખરાડ તું તો બૈરાંઓમાં ફરનાર હરનાર જવાન છે માટે શીરીનબાઇ સુનામખી નામની એક ચોકસ જવાન છોકરી વિશે તારું શું મત છે ?

ખશરૂ—(ખુશી થઇને) શું બાવાજી, શીરીનખાઇ સુનામખી ? તેતો આખી દુન્યામાં સૌથી સરસ ખુશસુરત છોડીછે.

અસલાજી—તે શું સાર જોડું નહીં થયે ?

ખશરૂ—અરે બાવાજી, જોડું તો એવું કે દુન્યામાં તેના ખાવીદ જોવા બીજો કોઇ પણ સુખી માણસ ન થયે.

અસલાજી—એક વાતને માટે માત્ર મને ફીકર છે અને તે એકે તેની પાસે દહલો મળે નહીં.

ખશરૂ—અરે પીતાજી ! પૈસા નથી તો શું થયું ? તેની ઉત્તમ ખુશી તરફ તો નેગાહ કરો ; જોઇને ખાતર પૈસા જેવી નિરજીવ ચીજ માટે તમારી ધારણા માંડી ના વાલતા. તેણીની ખુશી અને ખુશસુરતી આગલ પૈસા કુચ બીસાદમાં નથી.

અસલાજી—વારં, ત્યારે, જો બેટા તું તારં લખલુટપણું હવે સુકી દે તો શીરીનખાઇ સુનામખીના આપણા ઘરમાં આવ્યાથી ખરચમાં જે વધારો થશે તેનો બદલો મળશે.

ખશરૂ—મારા અનંત વહાલા પીતાજી, જેમ તમે કેહશો તેમ હું ચાલીશ અને કરકસર પણ ધણી કરીશ. (આગ્રુએ જઇને) ધાંપરો પોતાની મેળે રાહપર આવેછે હં ! ચાલ, ગુલની મદદનીબી જરૂર નથી. આપ આપશે મેળે બેરી આવેછે ત્યારે હવે મારા જેવો નસીબવાળો કોણ ?

અસલાજી—શાખાસ બેટા, મેં ધાર્યુંતુંજ કે તારો ખવાશ સારો નજી, અને જ્યારે તું એવી કયુલાતો આપેછે ત્યારે શીરીનખાઇ સુનામખી સાથે મારો પરણવાનો વિચાર હું જલદીથી અમલમાં લાવીશ.

ખશરૂ—(અચરત થઇને) અરે ! શીરીન સાથે શું તમે પરણવા માંગો છો ?

અસલાજી—હા, હું શીરીન સાથે પરણવા માગું છું.

ખશરૂ—શું તમે, તમે, તમે ?

અસલાજી—હા, હું, હું, હું.

ખશર—માફ કરો સાહેબ ; મારું માથું એકદમ ફરી આવ્યું છે અને મારે જીવન જોઈયે.

[ખશર જતો રહે છે.

અસલાજી—હું પરણવા નીકળ્યો અને એને શું દુખી આવ્યું ? આજનો જમાનો તો જોવા ! પણ વહાલી બેટી, મારે એખલાતુજ નક્કી કરી હું બેઠી રહેનાર નથી. ખશરને માટે પણ મારી નજરમાં એક ચોકશ વિધવા છે જેણીને તેના મરનાર ખાવીદનો સારો વારસો મળ્યો છે ; અને તું મારી તાવેદાર વહાલી બેટી હોવાથી તારે માટેથી જ બહુ મહેનત કરી આપણી પરોશના પીઠાવાજા કાનજીલાઈ કાનફાટયાના બેટા ઉકરજી સાથે નક્કી કર્યું છે.

ગુલબાઈ—હું ઉકર કાનફાટયા સાથે પરણું !

અસલાજી—હા, નહીં કાચ ? તેની પચાસ વરસની ઉંમર થઈતો શું થયું ? તેની પાસે જો પૈસાનો જીવ છે અને વળી ઉરનામાં દારૂની એક ભઠ્ઠી છે.

ગુલબાઈ—બાવા હું કદીથી ઉકર સાથે પરણનાર નથી ; મને તમે કેળવણી આપી તે શું બાવા પુત્રારા પાસે પાણીથી ધોવડાવવા કે ? હવે ક્યાં ગયા તમારા સુધારા અને કેળવણી ઉપરના મોટાં મોટાં ભાયાણો ? જો પારસી સુધારો એવી હાલત ઉપર આવ્યો હોયતો આપણી અસલી હાલતને સો ભલાઈ ? અસલના માઆપતો ખાનદાન તરફ જોતાં હતાં પણ હાલનાં લોભી ધાનકી માઆપતો પૈસા તરફ પોતાની નજર પેહેલી દોડાવે છે. બાવા તમારે ગમે તે કરો પણ એ એઅકલી સાથે હું કદી પરણનાર નથી.

અસલાજી—આજના વખતની દુકતીઓતો છેક હાથથીજ ગઈ ! અરે રાંડ અભાગણી, તારી માય શું મને પ્યાર કરીને પરણી આવીતી કે ? હું કીયો મેટરીક્યુલેટ થયો હતો ? મારા આવાજ જોડા અને મારી આવી-જ પાઘડી ઉપર તારી માય બેહેસતન આત્રીબાઈ મારે ઘેર આવી હતી. શું માઆપ પોતાના બચ્ચાંઓને હાથે કરી દુખમાં નાખતાં હશે ? જા, રાંડ ઘેલી, મુંગી મુંગી ઉકર સાથે પરણવાને કમ્મલ થા કે જેથી સુખમાં દાળ રેટલી ખાસે. બાકી આજના શિખેલા પોરયાઓનો બાવા નહાય ને તાપે તેવા. આજે એક ઉપર પ્યાર કરી કાલે બીજી ઉપર પ્યારમાં પડશે.

ગુલબાઈ—બાવાજી, હું મારો આજો ભવ કુમારી હાલતમાં બાળ ?

નાંખીશ પણ ભેંસ જેવા પેટના તથા લેપરા જેવા ગાલના ઉકર કાન-
ફાટયા સાથેતો જીનહાર પરણનાર નથી.

[કેકોબાદ દાખલ થાયછે.

કેકોબાદ—સાહેબ, કેટલક દલાલો તમને પુછેછે.

અસલાજી—જોની, કેકોબાદ; મારી આ હઠીલી છોકરીને સમજાવ-
તી. એક બે પૈસે સુખી ખાવીદ સાથે હું એને પરણાવા માંગું છું પણ
એ તો અભાગણી સમજતીજ નથી. કેકોબાદ, આજનો વખત કેવો
બુરોછે? જેર ફાકવાની એક અરધી મારી પાસે મળે નહીં અને જો ખાવાને
રૂપયો ખરચવો ન પડે એવા ખાવીદ સાથે યુવ પરણવાને કમ્બુલ કરે
તો એવી ૧૦ છોકરીઓની ભારી નહીં પડે.

કેકોબાદ—ખરી વાત છે સાહેબ; આજે એવા કીયા પારમી માખા-
પના ભાગ્ય કે પોતાની છોકરીઓનો મફત ઉઠાવ કરે. યુવબાઈ, બાવા
કહેછે તે કાંઈ સમજો. (ખામુએ યુવોને) જો કાંઈ આટો બાટો ના
બદતી, હું!

અસલાજી—વાજખી, તદન વાજખી બોલ્યો, કેકોબાદ; હું ઇચ્છું
છું કે મારા છોકરાઓમાં તારા જેવી અકકલ આવે. વાશું હું પેન્ના દલાલોને
મળવા જાઉં છું તેટલાં મારી આ નાદાન છોકરીને કાંઈ સમજાવ.

[અસલાજી જાયછે.

કેકોબાદ—મારી વાહાલી યુવ, તારા ધરસંસારની આવો હાલત
જોઈ આપણી જીગરની આશા વિશે મને બહુ ફીકર લાગેછે.

યુવબાઈ—કેકી, તને ફીકર રાખવાતું કાંઈ પણ કારણ નથી. મારો
ધ્યાર મજામુત છે. નસીબ દેવી જો આપણી ઉપર રહશે તો આપણાં
સુખને હીલમાં નાંખશે, પણ આમમાનના દેવોની ઉતરી આવીને મને
ખીજ સાથે પરણાવી તારી ઉમેદને ભષ્ટ થવા દેશે નહીં.

કેકોબાદ—શાખાસ, પારમી અખલા કેલવણીની વીરધવાલાઓને
મને એવા બકબકારા કરવા દેવો પણ અખળા કેળવણી જો તારાજ જેવી
પારસી છોકરીઓ ઉતપન્ન કરે તો તે કેળવણીના કાટને દુશમનોતો
નમશે મારો સેહેજ પણ ઇત્ત કરનાર નથી.

યુવબાઈ—(ગાય; જુવો વધારો; ગાયણ રજુ.)

[પડદો પડેછે.

અંક પેહલો—દેખાવ તરીકો.

[ખશર અને તેનો નોકર બજો બાખરો
દાખલ થાયછે.

ખશર—કેમ બજ બાખરા, પાનાચંદને મળી આવ્યો કે ? પૈસાને માટે શું કર્યું ?

બજો—અરે સાહેબ બોલોજના; પૈસા માંગવા જવા કરતાં મોહત ભણું; વ્યાજખોરાઓની સાથે કામ પાડવું તે સેતાનની મુલાકાત કરી આવ્યા બરાબર છે.

ખશર—ત્યારે પાધર જોમી મરની કે તું રડતો આવ્યો. બાખરો તે બાખરોજ રહી ગયો.

બજો—તમારે ગમે તે બોલોની, સાહેબ. આજના વખતમાં જસ પર જીતીયાંજ મલેય. અરે સાહેબ, પાનાચંદનો બીચારો એક અશરારૂ માણસછે. તેને તો બીચારાને તમારે માટે ઘણુંજ લાગેછે અને નાણા ધીરનારને તેણે તો તમારી ઘણીજ શીફારશ કીધીછે કે “ શેઠ માણસ ચોખ્ખાં છે, એનું લેએ તેનું તરત પાછું આપી દેએ, બાવા પાસેથી દલો ઠીક છે અને બુઢાની ભરતી ભરાઈ રહેલી હોવાથી જે વખત જાયછે તેમાં ટાકો ઘડી કરશે અને તે વખતે મધળા માંગનારાઓને ટીલેરી.” પણ એનું માણું ખરાબ થાય, એનું સત્યાનામ થાય, તે નાણું ધીરનાર તો તમારી સાથે કેટલીક સરત કરવા માંગેછે.

ખશર—પણ લાવની જે સરત કહે તે મારે કયુલછે. મને તો બસ રૂપ,૦૦૦ જોઈએછે. કહે તો રૂપ,૦૦૦ લખી આપું. વળી બે ત્રણ ટકા વ્યાજ આપીશું. બીજું શું ? ઢાંખરો જીવી જીવીને ક્યાંવેર જીવશે ? તે વખતે હાથમાં દલો આવ્યા પછી એ બધા મારવાડીઓને જોતો ખરો હું કેવો બતાઉછું ?

બજો—આજે પાનાચંદ તમને પોતાને ઘેર બોલાવનારછે જ્યાં આ નાણું ધીરનારથી હાજર થઇ તમારે મોહડે તમારી ભવિષ્યની દોલત વતરોગે વિશે વાત કરશે. અરે શેઠ, મારી તો ખાતરીજ છે કે જેવો તે માંભળશે કે તમે અસલાજી ઉકરડાના છોકરા છેવો કે તરતજ એક મોલ મોહ્યા વગર રૂપ,૦૦૦ ની નોટ કહાડી આપશે.

[પાનાચંદ દાખલ થાયછે.

ખશરૂ—આવો પાનાચંદ શેઠ, કેમ કાંધ સારા સગન લાગ્યા ?

પાનાચંદ—શું કરીયે આપણે તો અનેછે તેટલી તમારે માટે મેહેનત કરીયે છીયે. પણ નાણું ધીરનાર કોઇ જગ્યાએ માંજનદર્શણીછે. આખરે કેટલી મુસીબતે તે કેટલીક મરતોએ નાણું ધીરવાને તયારછે.

ખશરૂ—અસ પાનાચંદ, તમે જે કયુલ કીધું તે મારે કયુલછે. તમો કાંધ મારું જુરું કરવાના હતા ? જાઓ જાઓ, હમણાજ રૂપયા લઇ આવો. મને ઘણીજ અગતછે.

પાનાચંદ—અરે મારા શેઠ, જરા ધીરા તો પડો સક સારું થયે. પણ મેં કાંધ તમારું નામ હજી આ જમણુને કહ્યું નથી. (ખાનુએ) મને પોતાનેબી ખબર હોય ત્યારે કેની ! (મોહટે) તે તો પેહેલાં તમોને નજરે જોઇ ખાતરી કરવા માંગેછે. ખાતરી કર્યા પછી તે તમુને રૂ ૩૦૦૦ આપી રૂ ૫૦૦૦ લખાવી લેશે અને વ્યાજમાંથી મેં ઘણા કરડા કરાવ્યાછે. પેહેલાં તો તે હઠ લેઇ સેંકડે દર વરસે ૫૦ ટકા માંગતો હતો પણ મેં કેટલી મુસીબતે ૩૬ ટકા કરાવ્યાછે. મારી મેહેનતની દલાલી પણ હું કાંધ ઘણી માંગતો નથી. જાઓની અસ રૂ ૫૦૦ આપજો.

ખશરૂ—વારું પાનાચંદ, જાઓની ઝેખી સરત મારે કયુલ છે. લાવોની રૂ ૨૫૦૦ તો આપો.

પાનાચંદ—અરે સાહેબ, પણ ઝેક અગતની વાત કેહેતાંતો હું જુલી ગયો, માફ કરો. અમો દલાલીયાઓ ધ્યાનથી કયાં કયાં રાખીયે ?

ખશરૂ—વારું પાનાચંદ, તે ખોસોની ? હજી રેહેશવાનુ કાંધ બાકી રહ્યું છે કે ?

પાનાચંદ—અરે હોય શું મારા મુરંબી, કાંધ ઘણી જીવ જેવી વાત નથી. નાણું ધીરનાર કહેછે કે હાલ તેનું નાણું શેરોમાં રોકાયલું હોવાથી રૂ ૩૦૦૦ તેની પાસે રોકડા નથી માટે રૂ ૨૦૦૦ તમુને તે રોકડા આપી રૂ ૧૦૦૦ નો અવેજ આપશે. અને તેથી ઠીકછે. આ રહી તેની ટીપ. (વાંચેછે.)

“ઝેક મોટો ઢેલોયો, માતીનની ઝાલર સાથે, માતીન ઉધાઇએ કોત-
“રી બાધીએ અને કુરટણીની માત્ર ઝેકજ બાનુ ગેપ થઇ ગઇછે બાકી

“બીજી સઘલી રીતે ઢોલયો સારો આરામ કરવા લાયક છે. ૬ ગાદીની
 “ખુરશીઓ; ગાદીમાથી ૩ ફેટલેક ઠેકણેથી બાહર નિકલી આવ્યો છે અને
 “મે ત્રણનો એકકો પૈયો ભાગી ગયો છે, બાકી બીજી સઘલી રીતે ખુરશીઓ
 “વાપરવા લાયક મોટા હાલને શોભાવે એવી છે.”

ખરાડ—અરે તારું ખાણું ખરાબ થાયરે નાણું ધીરનારતું ! સત્યા
 નાશ ગયો તો મારા ઢાંખરાનેબી હઠાવેય ! વાર પછી ?

પાનાચંદ—(વાંચે છે) “એક મોટા આધનો; માત્ર વચમાંથી ફાટ
 “પડી છે અને એક બાજુનો કડકો ગેપ થઇ ગયો છે, બાકી બીજી સઘળી રીતે
 “આ આધનો હાલમાં શોભાને માટે મેલી મોહડું જોવાને લાયક છે. રસતમ
 “અને સોરાબની ઘોડેસ્વાર તસવીર, કેખશર આદશાહની દરબારની મળી તથા
 “બરજોર અને બીજા પારસીઓના નેયાગાંનેની અસલી પુરાણી તસવીરો.
 “માત્ર તેઓના મોહડાં જમાનાની ગોરદેશીથી ઉડી ગયાં છે અને જગે જગ
 “ઉધાધમ્માએ નાકા પાડ્યાં છે, બાકી હાલમાં લટકાવ્યાથી પારસી જવાનોમાં
 “અમલી ધરાની ખમીર દોડી આવે અને તરત ધરાંન ઉપર ચઢાઇ લેઇ
 “જવાં માંમે.”

ખરાડ—અરે તારું સત્યાનાશ જય રે આ મારવાડીતું ! અરે મારા
 જેવો તારા છોકરાનો હાલ થાય ! ચાલો પાનાચંદ આગળ ચલાવોની
 અને એ પીડા જલદી પુરી કરી નાંખોની.

પાનાચંદ—(વાંચે છે) “૧ જન જુનાં પુરાણા બદીયાંન જેને કદાચ
 “એકકી બોંય ન હશે; થોડાક લેંગા જેનાં નાસાં કહાડી લીધેલાં છે, તથા
 “ફેટલાકના એકકા પાયજી મલમ પટા કરવા માટે ફાડી લેવામાં આવ્યા છે;
 “આ કીંમત વસ્તુઓ તમારા આપ બપાવા અથવા કાકા મામાના મરણ
 “વખતે ખાંધીયા નશેશાલારોને પેહેરાવવા બહુ કામ લાગશે.”

ખરાડ—અરે તારોજ આપ બપાવો મરેની ? પાનાચંદ, આએ પા-
 રસીતો તમારી જતવાલાઓનેબી હઠાવે એવો છે. વાર, એનો કોઇ છોકરો
 બોકરો છે કે નહીં ?

પાનાચંદ—મારી જાણે બલા ! (વાંચે છે) “ફેટલાક જુનાં ધરમનાં
 “ફાંડના હિસાબના ચોપાનિયાઓ અને “મુબઇ દોસ્ત” તથા એવાંજ બી-

“જાં કીમતી વર્તમાનપત્રોની ચાર પાંચ વરશની ફાઇલો, આ વાંચણુ
“તમારી મનશક્તી ખીલવવાને બહુ ઉપયોગી થઇ પડશે અને તમારા
“હાલની લાઇબ્રેરીને તેથી કેટલીક શોભા મળશે.”

ખશરૂ—બમ, પાનાચંદ ઘણું થઇ ગયું. ગમે તેમ કરીને રોકડા
રૂપયા લેવાની; એનું અવ્યય થાય કંતુસ બાપોનું, જો પોતાના શો-
ખીન બેટાઓને મનપસંદ ગજવા ખરચ આપતા હોયતો આવા ગલાં-
ફાંસુઓનો તો રસ્તો લેવો નહીં પડે?

પાનાચંદ—અરે સાહેબ, હવે એકજ કીમતી જણુસ રહી ગઇ છે.
સાંભલી લેવાની, નહીં તો અમથો જીવ બલ્યા કરશે. (વાંચેછે) “એક ત-
“પખીર સુધવાની રૂપાંનો ઘેર ચહડાવેલી દાખડી, ઢાંકણું ઉપર લેડીની
“સખી ચીતારેલીએ; માત્ર ઢાંકણુ છુટું પડ્યુંછે અને ચાંપ ઢીલી પડી
“ગઇછે, બાકી આ ફરમાસુ દાખડી કોઇ મોહરદારને ભેટ આપવા લાયકએ.
“આ સઘલો કીમતી અસબાબ તમારે પોતે ઉપાડી જવો, ભાગ તુટ,
“હેલ મજુરી તમારે માથે, અને છેલ્લે સૌથી અગતનું વેપાર વેહેવારના
“કાયદા અને ધારા મુજબ ખતપતર કરવાના તથા સુખડીના ૩૨૦૦
“કાપી લેઇ તમારી પાસે ૩૫૦૦૦ ની ચીકી લખાવઃ રોકડા ૩૧૩૦૦
“તથા મજકુર કિમતી જંગમ મીલકત આપવામાં આવશે.”

ખશરૂ—ચાલો પીજન પુર થયું કે નહીં? મને તો લાઇ જલદી
રૂપયા જોઇ છે માટે ગમે તેમની મને રોકડા રૂપયા અપાવો. મને
બીપલી સરતો કચુલછે.

પાનાચંદ—ઠીકછે સાહેબ, ત્યારે આજે સાંજના મારે ઘેર પધાર-
વાની તરફી લેજો. સાહેબ મહેરબાન. [જાયછે.

ખશરૂ—જોયું, પૈસા વગરના માણસનું જીવતરજ બળ્યુ. આ મુજી
પૈસા ધીરનાર મને ગરજવતો જોઇ જળરો નિમ્મવવા માંગેછે, પણ યાદ
રાખજે બચ્ચા કે અસલાજી ઉકરડાનો બેટા તને માહાત કરશે. જેને
રૂપીયા પાછા આપવાના નહીં હોય તેને ગમે એવી કરડી સરતોની પરવાહ
શી? બંધીખાંને નખાવશે તો ઢાંખરો છે કેની! બુઢો કાંઇ મને બંધીખાંને
જવા દેઇ પોતાની આખરને ખરાબ લાગવા દેનાર નથી અને ત્યારેજ

તેની શુદ્ધ દેકાણે આવશે કે સુધી સુધીને પૈસાને ઐકઠા કરી કીટાવ્યા કરતા મારા જેવા ખાતાપીતા જીવને ખરચવા આપેલા વાજખીછે.

[પડદો પડેછે.

અંક પેહલો—દેખાવ ચોદો.

[પાનાચંદ દલાલનું ઘર; પાનાચંદ ઓરડામાં ફરતા ફરતા પાન સોપારીની બીરી કરી મખવાશ કરેછે.

પાનાચંદ—આપરેતો બેહુ ગમની દલાલી મેલવીશું, પછી બુદાને પછશા મલેકે નહીં. આપરી દલાલી મલી એટલે આપરે ગંગા નાહયા. કેટલાક બીચારાઓ આખો દાહડો નીચી મુંડીએ કામ કરી પચાશ રૂપરડીનો પગાર પાલતા ન હશે, જ્યારે એવા દીવાલીયા છોકરાઓના એક કામથીજ આપણે પાનસો સાતસોનો તડાકો મારીયે છીએ. (ગાયછે, જીવે વધારે; ગાયત ૩ જી.) [અસલાજી દાખલ થાયછે.

પાનાચંદ—આવો આવો અસલાજી શેઠ, ભલે પધારયા. ગરીબના ઘેરને બહું માન આપ્યું હું!

અસલાજી—બંધ પાનાચંદ. હવે તારી ભટાઇ છોડી દે. કામન વાત કરતી. માથે લીધેલું કામ નકી થયું એટલે લાખ રૂપીયાનું માન આપ્યુંને લંધું. કેમ ત્યારે પેલા છોકરાના શું સમાચાર?

પાનાચંદ—ટુંકમાં આહુબ, આ છોકરો બહુજ ઉડાઉછે અને એટલો તો ગરબજીછે કે તમે જે સરત કબુલ કરાવશો તે કબુલ કરશે.

અસલાજી—પણ પાનાચંદ, તમે શું ધારાય કાંઈ ધાસતી તો નથી કે? પણ એ છોકરાનું નામ શું? અને તે કીયા ખાનદાનનો છે? તેનો ઢાંખરો ઢપી બન્ય તેવો થઈ રહ્યોય કે નહીં? નહીં તો કે આપણે તે ઢાંખરાનો ઢાંકપીછોડો કેમ કરી નાખવો તે તેને બરાબર શિખવીશું.

પાનાચંદ—અરે આહુબ, તેનું નામખી હું તો પુરું પાઘરું જાણતો નથી. મને તો તેના ચાકરે એટલુંજ કહ્યુંછે કે તેના આપનું નામ સાંભળતાં વાર તમે પૈસા તેને કાઢાડી આપશો. તે બુદો ઘણો દોલતમંદછે પણ ચાકરના કહ્યા પ્રમાણે પૈસાનો ઘણો નિચોછે.

અસલાજી—મધલા દીવાળીયા છોકરાઓ પોતાનાં મામાપને એવાંજ નામે આપેછે; મારો ખયર કરી એક છોકરો છે તેની મારા મુઆની કાગડે ડોળે વાટ જોયા કરેછે પણ મેંની પાછો પરણી તેની આશા ભણ્ટ કરવાનો વિચાર કર્યોછે.

પાનાચંદ—આ જવાન પોતાના પીતાનો એક પુત્ર બેટો છે અને એટલાં વેરની લખી આપવાને તૈયાર છે કે તેનો બાપ આવતાં ડોસલાં અગાઉ ઢપી જશે.

અસલાજી—ત્યારે તો ઠીકછે, આપણે મોટી ખુશીથી બીચારાને તેની હાલની તંગીમાંથી છોડવીશું.

[ખશર અને તેનો નોકર બન્ને દાખલ થાયછે.

પાનાચંદ—આવો આવો શેઠ, ભલે પધાર્યા. અસલાજી શેઠ, આ ગૃહસ્થ રૂપ૦૦૦ તમારી મરત પ્રમાણે ઉછીકા લેવાને તૈયારછે. (ખશર અને તેનો નોકર ગભરાઈ જાયછે.)

અસલાજી—અરે તારું ખાણું ખરાબ થાય ખશર ! છેક આવી હાલતપર તું આવી ગયો કે ? તારા બાપનોબો ડોસલાં અગાઉ કાટલો કાઢાડવા તૈયાર થયો !

ખશર—(ખાનુએ) થોડો ધણો સુકો કર્યા વગર છુટકો નથી. (મોટો) અને તમે આવા બુજરોગ માણુસમાં ખર્પી નાદાન છોકરાઓને આવી રીતે છુટવા અને નીચવવા માંગોછો તે શું તમને શરમ ભયું નથી ?

અસલાજી—અને તું શું આવડે મોટે વ્યાજે નાણું કહડાવી તારું અને મારું બેઉતું સત્યાનાશ કરાવા માંગેછે કે ?

ખશર—અને તમે શું આવાં મોટાં વ્યાજે નાણું ધીરી દોલતમંદ થવા માંગોછો કે ?

અસલાજી—આ બન્યા પછી તુંજે તારું મોહકું મને દેખડાવવા કેમ ગમશે ?

અશરૂ—અને આ બન્યા પછી કુન્યાને તમારું મોહકું બતાવવાની તમે હિમ્મત કેમ કરશો ?

અસલાહ—નિકળ નાપાક, તારું અહીંયાંથી મોહકું કાળું કર. હવેથી હું તારી બહુ સંભાળમાં રહીશ. મારું થયું કે હું આજે અહીંયાં આવ્યો, નહીં તો કે તું શું શું તારાં કાળાં ઘોળાં હજીવેર ચાલુ રાખતે ?

[પડદો પડેછે.]

અંક બીજો—દેખાવ પેહેલો.

[અસલાહના ઘરનો એક ઓરડો; ગુલબાઇ અને શીરીનબાઇ ભરતાં ભરતાં વાત કરેછે.]

શીરીનબાઇ—એહેન ગુલ, શું કહું ગઇ કાલે આલખલેશ ખાગમાં લગ્નમાં ખાખાવરખાની ખટલીએ જે જીકની સાડી પેહેરી હતી તે એવીતો સરસ હતી કે સઘળાનો ડોળો તેની ઉપર બેઠો. મરેરે પોલકોની એવો મજાહનો લાગે કે હુંબી મડમને ત્યાં જઇને મારાબી પોલકા ત્યાંજ સીવડાવી આવું. પણ મારાં માય અભણ છઠ્ઠાજ જીના વિચારનાંછે અને માફ એવા પોલકા પેહેરવા ના પાડેછે. જ્યારે મેં જીટ મોજાં પેહેર્યાં ત્યારે કાંઇ તેવણે થોડી કાઠાંણી પાડીતી. મરેરે, મારા માય જો સુધારાવાલાં હોતે કેની તો ખાખાવરખાની ખટલી કરતાંબી હું વધારે ઠણક કરતી બહાર નીકળતે. એવા વેહેમી માખાપને પેટે અવતરવાનું જીવતરજ બજ્યું. કોઇ હુશીયાર શિખેલો એશકી વર મળી જાય કેની તો મારા મનની સઘલી મોરાદ પાર પડે. (ગાયછે; જીવો વધારો; ગાયણુ ૪ થું.)

ગુલબાઈ—પણ શીરીન, ત્યારે કેંઈ વર શોધી કાંય નહીં કાઢડતી ? સુધારાવાળી છોકરીએને આજે વરના તોટા શુંછે ?

શીરીનબાઇ—અરે ગુલાં, તું મોટી ભુલ કરેય. આજેતો શિખેલા છોકરાઓની પરણવાના પૈસા માંગેય, અને મારાં માય અભણજો કાંઇ સમજતાંજ નથી ! હું તેવણને વારંવાર કહુંય કે મને પરણાવાનો જો એક પાંચ હજારનો હોકારો કાઢાડો અને જીવો કે કેવા સારા ખાનદાનના છોકરાઓ તુટી પડેય. પણ મારાં માય તો જેમ જીદાં થતાં જાયછે તેમ અકલે કમી થતાં જાયછે. તેવણ કહેછે જે છું પાંચ હજાર કાંઇ આપી દેવાનાંછે કે ? અસલી રીત પ્રમાણે ગુલ, તેવણ તો ઉલટા પૈસા લેવાની આશા રાખેછે ! પણ ભલાં માણસ સમજનાં નથી કે સુજમાં રોજ ખાલ-જી. કોઈ એવણને પુછે કે હું એવણની એકપુરી બેટી છું અને પછીબી એવણના પૈસા મનેજ મળવાના કેની ? ત્યારે આગળથીજ આપી કોઇ સુખી ખાવીંદ સાથે મને પરણાવતાં કાંય નહીં ? પણ અસલના વખતના ઘેરાંઓમાં એવી અફઘ હોય ત્યારે કેની !

ગુલબાઇ—વાર શીરીન, જ્યારે તું પરણવાનીજ વાત કરેછે ત્યારે મારું કહું માનશે કે ગઇ કાલેજ મેં સાબળ્યું છે કે એક જણ તારી ઉપર ફીદા થઇ ગયેછે.

શીરીનબાઈ—સારું થયું તેં મને ચેતવણી આપી તો, હું મારી સંભાળમાં રહીશ. પણ શીરીન, તારા મનમાં કાણુ છે તે હું ચેતી ગઇય. તે દાહડે આપણે તારા ભાઇ ખશરની સાથે થઇ ગયા પછી તે મને એટલો તો કંટાળો આપેછે કે કાંઇ બોલવાની વાત નહીં. મારા ઘર આગળથી રોજના તે કુડીઅંધ ફેરા ખાતો હશે, ગઇ કાલે લગ્નમાં હું ગઇ તો મારી પુઠેને પુઠેજ, ગયા શનીવારે નાટકમાં ગઇ તો નાટક નાટકને ઠેકાણે અને તારો ખસર મોટો આપેરા લેઇ આખો વખત મનેજ ટીક્યા કરે, બેન્ડ સ્ટેન્ડ પરથી મારી ગાડીની આસપાસ આગળને આગળજ ફર્યા કરે. તે એટલો તો મારી ઉપર દીવાનો થઇ ગયેલો લાગેછે કે મારૂ જીગર જો પથ્થરના જેવું સખત નહીં હતે તો હું ક્યારની તારી ભાભી થઇ ગઇ હતે.

ગુલબાઇ—અને અગરજો તારૂ જીગર પથ્થરના જેવું સખત ન હશે તો થોડા વખતમાં તું મારી સાવકી મા થશે. કારણુ કે મારા બાવાએ આજેજ જાહેર કર્યુંછે કે તેવણુનો વિચાર તારી સાથે પરણવાનો છે.

શીરીનબાઇ—તારા બાવા અસલાજી !

ગુલબાઇ—હા, મારા બાવા. બોખા દાંતના, ૬૦ વરસની ભરતી પસાર કરી ગયેલા મારા બાવા તો ૧૭ વરસની છોકરી ઉપર પ્યારમાં પડ્યા છે ! તે વિશે તેં શું ધાર્યું ? હું ખચીત કહુ છું કે તેવણુ પોતાની આખી જીદગી સુધી તુને ખરા વફાદાર રહેશે.

શીરીનબાઈ—આહા ! આહા ! આહા ! મરેરે, હું તો હસ્તાં હસ્તાં મરી જવશ. બુદ્ધને જોઇને તો મારેથી હમવું થોભાવાનુંજ નથી. બુત્ર, મારી આવી માહાભારત ફતેહ માટે હું શું મગર નહીં થાઉં ? હું અત્યારથીજ તારા બાવા ઉપર પ્યારમાં પડી ગઇછું !

ગુલબાઇ—મારૂ માને તો તું મારા દેવાના થયજો બાવાને થોડી વાર બનાવ કે તુંથી તેવણુની ઉપર પ્યારમાં પડી છે.

શીરીનબાઈ—ખનાવુ શાને માટે? હુ ખરીજ તેવણની ઉપર પ્યારમાં પડીય? જાણે મને અત્યારથીજ લાગેછે કે તું અને તારો ભાઈ મને “માયજી” કરી બોલાવેછો, જાણે બુઢાજી મને “મારી પ્યારી, માગી વા-હાલી” કરી કહી મને બગલમા હાથ ધાલી ફરવા લેઈ જાયછે, જાણે મને આ બંગલાના ચાકર નફરો “મોટાં બાઈ” કરી બોલાવેછે. આહા! આહા! આહા! ગુલ હવે મારો તારો ઉપર ધાક ચાલશે અને તારેથી મને “શીરીન” કરી કહેવાશે નહીં. આહા! આહા! આહા! આહા!

ગુલબાઈ—અરે બેહેન, એટલી બધી હશનાં. આ દુન્યામાં શું નથી બનતું? ઘણી જવાન છોડીઓ પોતાની રાજપુત્રીથી અથવા પોતાના માનપીતાની ફરજથી ૭૦ વરસના બોખાઓ સાથે પણ પરણેછે, એવી ઉમેદ ઉપર કે થોડા વખતમાં બુઢો ટાકો ધડી કરી તેઓને પોતાની દોલત આપી જશે. કાંય નહીં શીરીન, તારાં માય પણ એવા વિચારથી મારા બુઢા પીતા સાથે તુંને વરાવાને ખુશી થાય? પારસી સંસારી સડો એ-ટલો તો અંદર પેવશ થયોછે કે કાલે નવાં નખરાં શું બનશે તે કહેવાઈ શકાતું નથી. પણ વારૂ શીરીન, ખીમારા મારા તવળતા ભાઈ માટે તારો ચોકસ વિચાર નથી કહેતો? લે ખશરજ વાત કરતાં આવી પુગો.

[ખશર દાખલ થાયછે,

ખશરૂ—આવો શીરીનબાઈ. (ગુલબાઈને) કેમ મારા વાહલા વકીલ મને આશાછે કે આ જડજ સાહેબ આગળ તેં મારો મુકદ્દમો મારી ગેર-હાજરીમાં ખરાબર ચલાવ્યો હશે.

શીરીનબાઈ—જેઓનો મુકદ્દમો હુણો હાય તેઓને ઘણાજ ચપર-ખંધા વકીલોની જરૂરછે.

ખશરૂ—પણ જ્યાં જડજોજ એક જણની વિરૂધ અગાઉથી મત બાંધી બેસે ત્યાં બાહોસ વકીલોનોબી શું ચારો હોય?

શીરીનબાઈ—ત્યારે એવુંજ હોય તો સૌથી સરસ રસ્તો એજછે કે પોતાનો મુકદ્દમો પાંચે ખેંચી લેવો.

ખશરૂ—નહીં શીરીનબાઈ, જ્યારે એક રાખસની જીંદગીતું સંધળું સુખ એક બાબદ ઉપર લટકેલું હોયછે ત્યારે તેને તો છેલ્લી ધડી સુધી પોતાનું નસીબ અજમાવવું જોઈયે.

શીરીનબાઇ—પ્યારી ગુલ, સાંભળ્યું કે? તારો બાઇ ખચીત એક બહુ ફતેહમંદ બારીસ્તર નિવડે. તમે ખેડ જણાતી સાવકી મા થયા પછી જરૂર હું તમારા બાવાને પટાવી સમજાવી ખશરૂને બારીસ્તર કરવા ઇચ્છાંડ મોકલાવીશ.

ખશરૂ—શીરીનબાઇ, આવા સખત તીરે કોઇ દિવસે પણ મારાં જી ગરને આવું વિંધયું ન હશે.

શીરીનબાઇ—ચાલ બેહેન, એ તકરારમાં તો વખત ઘણો નિકળી જશે. ઠંડી લેહેકાંતો વખત હોવાથી જરાક આગમાં ફગીયે.

[શીરીનબાઇ તથા ગુલબાઇ જાયછે.]

ખશરૂ—કહેછે કે ખોદાએ દુન્યામાં માણસોને એક સરખાં બનાવ્યાં પછી પછી હું કહું છું કે મારા જેવો કમનસીબ માણસ તો દુન્યામાં બીજો કોઇ પણ ન હશે. જે બાગદમાં હું પડું છું ત્યાં નિશક્લતા મારી સામે આડી આવતીને ઉભો રહેછે અને નસીબ દેવી મારેથી એટલી તો દુર નાહાસેછે કે જો હું પાંચડી બાંધનાર થયો હોતો તો દુન્યામાં સઘળાં બાળકો માથા વગરનાજ જનમતે કે જેથી કોઇબી મારી પાસે પાંચડી બાંધવા આવતેજ નહીં.

અંક બીજો—દેખાવ બીજો.

[અસલાજીના ઘેરનું આંગણું; સુખલી અને બજો દાખલ થાયછે.]

બજો—અરે જા જા સુખલી, તારી કાંઇ અકકલ ગઇછે? અરે ખુદો પ્યારમાં પડે તોપણ તેના ગજવામાંથી એક અરવી પણ છુટવાની નથી.

સુખલી—બજા, ઓરતોના નખરાંની વાત તું શું જાણે? અસલાજી શેઠ શીરીનબાઇ સુનામખી ઉપર એવા તો પ્યારમાં દેવાના થઇ ગયાંછે કે હું તેવણના જીગરના અંદરના ભાગવેર શીરીનબાઇ વીણે ગીલી ગીલી લાવી તેવણના ગજવામાંથી કાઢી પણ આકાવીશ.

બજો—સુખલી, જો તું માત્ર રૂપીયા ૧૦ જ અસલાહ પાસેથી ચોકાવી શકે તો હું રૂપીયા ૧૦ ની સરત હારવાને કબુલ છું.

સુખલી—ઠીક છે, મારે કબુલ. ઝોરતની આગલ કંજુસોળી લેહરી થાય છે, બુદાઝોળી ગાંડા બને છે, અને કુધારાવાળાઝોળી સુધારાવાળા થઈ જાય છે.

બજો—વાર જોઈશું, લે અસલાહ શેઠજી આવે છે. હું જાઉં છું અને તું તારો જોખમ ભર્યા અખતરો અજમાવ.

[બજો જાય છે; બીજી તરફથી અસલાહ દાખલ થાય છે.]

સુખલી—અસલાહ શેઠ, તમારી વધાઈના સમાચાર સાંભળી મને ઘણો હરખ ઉપજ્યો છે. મરી જાઉં રે (ઝોવરણા લેઈ) દાહાડેવારેનાં બચ્ચાં થયાં ને તેઓની સંભાળ માટે જે ચોખ્ખા પાડવાજ જોઈયે. તમારી સારવાર કરનારની જોઈયે કેની, મરી જાઉં રે સુંના જેવું એ તો તમે કામ કરોય. આજે ગુલબાઈ છે ને કાલે સાસરે ગયા પછી ઘરની સંભાળ કોણ રાખે ? નારે મરે, એ શુભ કામ તો જલદી પાર પાડી લેવો. વળી હજી તો તમે જવાન જમાન આજ કાલના પેલા ચાપરા કાપલાવાળા પારસી સુધારાવાળા જવાનીયાઓ કરતાં તો તમે વધારે જવાન લાગોય.

અસલાહ—(જવાન દેખાવાનું ડોળ ધાલી) નહીં કાંય; તેઓ જે જાતની જીંદગી ગુજારેય તે પ્રમાણે તો એમ બનવુંજ જોઈયે અને તો પણ સુખળી ૬૦ વરસની ભરતી તો હું પસાર કરી ગયોય.

સુખલી—(ઝોવરણા લેઈ) જીભરે મરે રે એવું શું બોલોય ! ભરતી તમારા દુશ્મનની થાય. ૬૦ વરસ તે કોઈ ઘણાં થયાં કે ? અને વળી બુદાપામાં સારવાર કરવા તથા હાથ પગ ચાપવા કોઈ જોઈએ જો બા.

અસલાહ—સુખલી, તારું આવું દાહપણ જોઈ હું ઘણો ખુશ થયો છું. આજ કાલના પોરીયાઓ મશકરી કરવા નિકળેય કે બુદાઓ પરણેય પણ તેઓ આ સુધ્ધો વિચાર ક્યાં કરેય ? તેઓ જ્યારે બુદા થશે ત્યારે તેઓને માલમ પડશે કે ઘડપણમાં બેરીની કેવી જરૂર છે. વળી જ્યારે પરણીયે ત્યારે જવાન બેરી નહીં લાવીયે તો શું બુદા લા-

વીચે ? મારવાર કરવા બુઢાઓ ઐરી લાવેચ, નહીં કે બુઢી ઐરી લાવી ઉલટી નવી વેઠમાં પડવા.

સુખલી—હારે મર હા, તમે ૧૦૦ રૂપીયાનો બોલ બોલ્યા.

અસલાહ—વાર સુખલી, તું શીરીનની માય આગળ જમ આવી કે ? તું જાણેચ તો ખરી કેની કે આજના વખતમાં પૈસા લેયા વગર તો કોઇખી પરણતું નથી. જરા અભયજીના કાન ઉપર એ વાત નાંખી કાંચ નહીં ?

સુખલી—મરી જાઉ મેં મમજીને એ વાત અગાઉથીજ તેવણનાં કાન ઉપર નાંખીચ અને તેવણે કહ્યુંચ કે ગરીબ સંસારે દુનયાની રીત પ્રમાણે તેવણ કરશે.

અસલાહ—જરાક બને તો ગભરાવી જોજોની કે વાલકેશ્વરવાણે પેલો બંગલો મારા નામ ઉપર કરવામાં નહીં આવશે ત્યાં વેર હું કાંઇ શીરીન સાથે પરણનાર નથી.

સુખલી—(બાજુએ) ગામમાં પેસવાના સાંસાં ત્યારે પટેલને જોઇએ ઉના પાણી ! (અસલાહને) અરે મરી જાઉ એ સપ્તલું પછીખી કોણુ-નુછે ? તમારજ છે કેની ? શીરીન એક પુરી બેટી હોવાથી અભયજી મરતી વખતે તમુને નહીં આપી જશે તો કોણુને આપી જશે ? (બાજુએ) અરે પણ અભયજીની અગાઉતો પોતેજ ટાકો ઘડી કરી નાંખશે તેની ખબર નથી તો !

અસલાહ—વાર ચાલો સમજ્યા. પણ સુખલી, તું જાણતી તો હશે કે આજના વખતની છોકરીઓ જવાન છોકરાઓ સાથે ફરવા હરવાને વધારે પસંદ કરતી હોવાથી ઘરડે ઘડપણમાં મને નવો રકાશતો નહીં કરવો પડે કે ?

સુખલી—અરે જીભર, તમે અખઇ રહી શીરીનને ત્યારેતો ખરાબર આગળતાજ નથી ! બસ તેતો કહેછેકે અસલાહ સિવાય મને બીજા કોઇ સાથે ફરવુંજ નથી.

અસલાહ—(ખુશી થઇને) પણ શીરીન મારી સાથે પ્યાર કરશે કે

મુખલી—અરે અત્યારથીજ તે તમારાં માંગાની વાત સાંભળી ખુશાળીમાં ગરકાવ થઇ ગઇછે. (અસલાહ ખુશી થઇ જાયછે) તેનો દાસીએ મને જણાવ્યુંછે કે આખો દાહાડો અને સારી રાત તેણી તમારે વિશેજ વાત કરેછે. (અસલાહ બહુ ખુશી થઇ ડોલાં ખાયછે) પણ મરે મરે અસલાહ, મેં તમારે વાસ્તે આટલી મેહેનત કીધીછે તેના બદલામાં મારી એક ગરજ સારશે તો મારાં મુવાંબી તમને દુવા દેશે. મારા જીભરે ખેહેસ્તીની વરસી માથે આવી લાગી અને ગામ માકલવાનું કાંઇ મળે નહીં માટે રૂપીયા દશનો એક કટકો આપશે તો (આવરણું લેઇ) મરે મરે બધી આવરાઇ જઇશ. (અસલાહ ગભરાયછે) અરે હું શું કહું, જો આજે સવારનાખી હું શીરીનખાઇને ત્યાં ગઇ તો આખો વખત તમારે વાસ્તેજ તે દુકતીએ વાત કર્યા કીધી (અસલાહ ખુશી થાયછે), તમારે ગંભીર ચેહેરે અને રૂપેરી મુઠ તેણીને બહુ ગમેછે, પણ જો મરી જઇ એટલાં મારાં ખેહેસ્તીનાં હાડકાં ધુજતાં અટકાવશે તો તમને મોટું પુન્ય લાગશે.

અસલાહ—(ધભરાઇ મનમાં) એનું ખાણું ખરાબ થાય એ ખીડા ક્યાં વલગી! ધરણુ છુટે પણ એ કદી નથી છુટનાર.

મુખલી—તમારાં જે જે ભાશાણો અને લખાનો ન્યુમપેપરમાં આવેછે તે દરરોજ આખો દાહાડો વાંચ્યાજ કરેછે અને ખાવાખી ઉઠતી નથી. (અસલાહ ખુશી થાયછે) તેના મનનો હરખ એજછે કે એવા ગૃહસ્થની ખાયડી ક્યારે થાઉં.

અસલાહ—મારે વાસ્તે તે બહુ મેહેનત કરીછે માટે તારે આભાર હું કદી ભુલનાર નથી.

મુખલી—આટલાં મારાં મુવાના હાડ ઠેકાણે પાડશે તો મારે સઘળો ઉપકાર વળી રહેશે.

અસલાહ—ચાલ, મારે વેલાતનાં મેલનાં હજીતો કાગંજો લખવાનાં છે.

મુખલી—અસલાહ શેઠ, ખોદાને ખાતર જરા દયાળુ થાવો. મુવાંનું કયાં વગર કાઢ ચાલે ?

અસલાહ—ચાલ ચાલ, મને વખત થઇ જાય છે. તુને શું છે તું તો પરવારતી છે. વાર શીરોનને મારી શીફારસ કરવાને હુલતી ના.

[જાય છે.]

સુખલી—(કટકા મારી) મર તું પરણતો. મુવાની ચમડી તુટે પણ દમડી નહીં તુટે. બજો ભાખરો મરત તો જીવો તોપણ હજી હું એને મુકનાર નથી. (ગાય છે; જીવો વધારો; ગાયણ પાંચમું.)

[પડદો પડે છે.]

અંક બીજો—દેખાવ તરીજો.

[અસલાહના ઘરનો ઓરડો; અસલાહ, ખશર, ગુલબાઇ અને કેકોબાદ વાત કરતાં માલમ પડે છે.]

અસલાહ—મારા પ્યારા છેકરાઓ, તમે આ મારા માનીતા કેકોબાદની સલાહ પ્રમાણે ચાલો તો કેવા સુખી થાઓ ? હું વારંવાર ઇચ્છું છું કે કેકોબાદ મારો છેકરો હતે !

ગુલબાઇ—તેમ કરવાનું તમારા હાથમાં છે. લેવાની, આજેજ તેમ થઇ શકે.

અસલાહ—વાર જોવો, આજ રાતના મેં આપણા પડોશી ઉકર કાનફાટયાને જમવા બોલાવ્યાં છે ને ખાધામાં ખવાય એવા વિચારથી શીરીન અને તેની માય અલઇજને પણ આજેજ આપણે ખાવા બોલાવીયે. પણ શીરીનને અપમાન નહીં થાય એવી આશા હું ખશર પાસેથી રાખું છું, અને તેમજ ઇચ્છું છું કે કાનજીભાઇ કાનફાટયાને ગુલ તું પુરતું માન આપશ. અને કેકોબાદ તું સંભાળ રાખજે કે ખાણાંને બહાને નોકરો હુટફાટ ચલાવે નહીં. એ પારસી નોકરોનો તુને અનુભવ ન હશે. હું તો એ લોકોનો જીલમ ખમતો ખમતો આજે બુઢો થઇ ગયો છું. પપેતીપર કપડાં, દીવાળીપર કપડાં, લગ્ન વિવાહએ કપડાં, દર મારે રૂટે અવસરે તેઓના કપાળમા દાહમ દેવા ચાટલો અને ઉપર ટપેતું મારે તે તો જીવું. માટે કેકોબાદ, ખુમ ધયાંનથી તેઓની તકેદારી રાખજે. કાવના ? ઓ કાવલા ? અરે ઓ કાવલા ?

[કાવલો કોચમેનના પોશાકમાં મોટા ચાબકા

સાથ દાખલ થાય છે.]

કાવલો—કેમ શેઠ, કાંઈ ફરમાસ ? તમુને કોણનું કામ છે ? તમારા કોચમેનનું કે બબરચીનું ? કારણકે સાહેબ, તમે જેવા મુરંજીના હાથ તળે હું એક ઝાઝા બોગવું છું !

અસલાહ—મને બબરચીની જરૂર છે.

કાવલો—મેં પણ એજ ધાર્યું તું કારણકે કાચુલની લડાઈ પછી લીલાઉમાંથી જે ખચ્ચર જેવો ઘોડો તમે લીધો હતો તે તો બીચારો જુએ અધમુવો થઈ કપારનો મરી ગયો છે અને બીજો ઘોડો તમે લીધો છે તે તો એવું ફરમાસુ જનાવર છે કે રા. કલાકે કોટમાંથી વાલકેશવર જઈ શકે છે અને તેથી વલી (ચાબકો ફેડી) આગ્રે ચામડીમાં ફાટ પાડી લોહી કાઢે ત્યારે ! એવા ફરમાસુ જનાવરને પેલી ‘મીસોટી’ હવે જ્યારે આપણં ખરખરમાં જોડવા મના કરે છે ત્યારે તમુને કોચમેનનું તો કામ નહોતું હોય (કોચમેનનો પોશાક કહાડી નાખી બબરચીના પોશાકમાં), માટે લેવો સાહેબ, કાવલજી કોચમેનપરથી તમારો નોકર કાવલો બબરચી થઈ ગયો ! શું હોકમ છે, સાહેબ ?

અસલાહ—જોની કાવલા, આજે રાતના હું એક ખાણું આપવા માગું છું.

કાવલો—શેઠ શું બોલ્યા એક ખાણું ! બેહુરતન મોટા ખાઈને મરી ગયાને દસ વરસ થયાં છે અને ત્યારથી તે આજ સુધી આ ઘેરમાં મેં ખાણું બોલ માંબળ્યોજ નથી. અને તેટલાં માટે ખાણું બનાવવાનું હું ભુલી ગયો છું !

અસલાહ—ચાલ હવે તારા એવા પટપટારા મુકી દે અને એક ધણું ફરમાસુ ખાણું અતી દુક રકમમાં બનાવજે.

કાવલો—જર ને ચાહે શો કર, તેમ પૈસા ખરચો તો ઉંચું ફરમાસુ ખાણું બી થશે.

અસલાહ—હંમેશ પૈસા. ખસ પૈસા, પૈસા અને પૈસા સિવાય તમે લોકો બીજી કાંઈ વાતજ નહીં કરો કે ? મારા છોકરાં, મારા સગા-વહાલાં અને મારા સઘલા નોકરો પૈસા મિવાય બીજો બોલ કદો વાપરતાજ નથી કારપોરેશનમાંથી બનું છું તો ત્યાંથી મોટા મોટા ખરચો માટે પૈસાનીજ

માગણી ! હું અને મારા મીત્ર નવરોજી કુરકુનજી એખલા તે ક્યાંવેર વિરૂધ થયા કરીયે ?

કેકોબાદ—ખેલોના સાહેબ, પારકે પૈસે નહીં કોણને દુલ્લા થવા ગમે. તમારો કાંની જતે સંગ્રેલા પૈસા ખરચવા પડતા હોય ત્યારે તેઓ-ને માલમ પડે. કાવલા, તું શાહ ખખરચીમાં ખપવા માંગેછે પણ શાહ-ખખરચી તો ત્યારેજ ગણાય કે થોડા પૈસામાં તું મોટું ખાણું કરી શકે.

અસલાજી—(ખુશી થઇ) લાખ રૂપીયાનો ખાલ ખોલ્યો, કેકોબાદ ! અરે મુવા એ આજના ખખરચીઓ ! ખાંડી મુંડીનું બીગારે તેજ તો ! મારા લગ્નપર મારા બેહેસ્તી બાવાએ ચાલીસ માણસની વરદી આપી દોહડસો માણસો જમાડ્યાં હતાં.

કાવલો—વાર સાહેબ, કેટલા જણા ટેબલપર બેસશે.

અસલાજી—દશ જણા, પણ તું સાત જણાનુંજ રાંધજે, કારણકે જે ખોરાક સાતને પુરતો માલમ પડે તે દશને નહીં કાંય ચાલે ? વળી ભુખા રહેશે તો ટેબલપરથી કોઇ વધારે માંગવાનું તો નથી; જા. જા, ઘેલા આ ખરાબ રૂતમાં ધણું ખવાડીયે નહીં ! અરધી સુખે ઘેર મોકલયે જેથી સવારના પાધરા ઉઠે, નહીં તો તુંને ને મને બેઉને સવારના બાદી થવાથી ઘોષ નાખે.

કાવલો—(ગણતરી કરી) સાહેબ ત્રણ દબ્બન મરઘી, અરઘો દબ્બન બટક, ત્રણ હાંસ, ત્રણ તરકી, ચાલીસ રતલ ગોશ, હઢી મણ કુધ—

અસલાજી—(હોઠ ઉપર હાથ મેલી) અર તાર ખાણું ખરાબ થાયરે, શું બાટલીવાળાને ત્યાંના લગ્ન રાંધવા માંગેછે કે ?

કાવલો—અર પણ સાહેબ વેહેવાઇને ઘેરનાઓને ખાવા બોલાવોછો તે ટેબલતો ભરચકર કરવા દેશો કેની ? હજી તો ક્યાં પુરું થયુંછે ? પેશતરી ને ફરત ને માછલો ને તરકારી ને મસાલો છત્યાદી મળી સાહેબ ખાસસા રૂપીયા બસોના ખરચની આશા રાખો.

અસલાજી—(ચીરડાઇને, ઠીકછે, ઠીકછે જા તું મુવો ખાણાનો કરતો. કેકોબાદ, તું એક સમજી જવાનછે અને તેટલા માટે લે આ રૂપયા પાંચ અને તુને જે ઘરતું લાગે તે એને ખજારમાંથી અપાવી બાકીના પૈસા મને પાછા

આપજે. યાદ રાખજે ભાઈ કે આ દીવાળીયો જેમ ખોટો ખરચ કરાવે તેમ કરતો ના. આજના વખતમાં પૈસા સંગરવા બહુ મુશ્કેલ કામ છે અને તેમાં વધી એમ પાંચ રૂપીયા ધમ દેધને ઉડાવી નાંખીયે તો ખુદાપો કેમ ગુજારશું ?

કાવલો—ત્યારેતો સાહેબ ભડાયારખાનામાંથીજ કાંચ નહીં બોણું મંગાવતા ?

[કેકોબાદ અને કાવલો જાય છે; અભયજી અને શીરીનખાઈ દાખલ થાય છે.]

અસલાજી—આવો આવો અભયજી, તમારા પગલાં અમારા ગરીબના ઘરમાં ક્યાં. કેમ શીરીનખાઈ, મારી પેટે તો ખરાં ?

શીરીનખાઈ—હાજી, છીયે તો સારાં પણ આજના પેપરમાં પેલા ખુનનો હેવાલ વાંચી મને તો હજી કમકમાટ છુટે છે. મરેરે એ હીંદુ રેવાજ બળે ! પેલા બેહેરામજી મલખારી કેહેય તે કાંઈ જોડું કેહેય ! જવાન છોડીઓને ખુદાઓ સાથે પરણાવામાં આવે છે ત્યારે એવાં અધોર અનીતિવાન કમો થાય છે કેની ? અને ત્યારેજ ખુદાઓ પોતાની છોકરી સમાન ખાયડીઓ તરફ શકની નજરથી જોઈ તેઓનું ખુન કરે છે કેની ?

અસલાજી—(ગભરાઈ) તેતો ખરું પણ પારસીઓ અને હીંદુઓમાં મોટો ફરક છે, અને વળી આજના મુઘરેલા વખત પ્રમાણે તો જવાન જાંગલા ભરથાર કરતાં તો ખુદા ભરથારો પરવડે. જવાનીયાઓ તો આજે બૈરી લાવી બીજી મરસ રૂપાળી માલમ પડીતો પેટુલીને તજ દેવાનો વિચાર કરે છે પણ ખુદાઓ તો કપાળે કાન ચોહોટયા એવા વિચારથી મુંગા મુંગા એકનેજ વળગી રહે છે. અભયજીને કહુને તેવાજ વિચારથી મારી ગુલાતું એક અધોર ઉમરના બે પૈસે સુખી જવાન સાથ કરવા માગુ છું પણ હજી એ હુલડ છોકરી સમજતી નથી !

અભયજી—નહીંરે મરું ઉમરે આવીને સૌ સમજશે. દીકરી ગુલાં, ખાઈયે મનગમતું; પેહેરીયે જગ ગમતું; અને પરણીયે માખાપ ગમતું.

અસલાજી—લાખ રૂપીયાનો ખોલ ખોલ્યાં. શું કરું અભયજી, નાદાન વાળુ પડ્યું માટે બેઉના જલદીથી માયાં ઘોષ નાંખવા તો હું બહુ ઇતેબર છું પણ પછી મારા ઘરનીબો સંભાળ રાખનાર કોઈ જોઈયે કેની ? તેથી મારો જીવ રાતને દિવસ વિચારમાં પડે છે.

અભયજી—હા, બાપા, ધરના ધણુંને ઝેવીજ ધારતી હંમેશ હોયજતો. પણ બાપા બેહેરતનને હવે દશ વરસ થઇ ગયાં અને જગના રાહ પ્રમાણે તમેઝેવી વિચાર કર્યોજ નોંધ્યો તો.

ખશરૂ—લેવાની અભયજી, હું સધળો ભરમ ઝાલી દઉં. મારા બાપા તમારી શીરીન ઉપર મોહિત પડ્યાછે અને તેણી કેડે પરણવા માંગેછે.

શીરીન—(બાળુએ) હું તો હરાવાનુંજ માનતી હતી, પણ ખુટો તો કેયો અચીત્ત ચરી ગયેછે !

અભયજી—તો ઝોવાય ખશરૂ, એવણુનો પાછો પરણવાનો વખતજ છે. જો સધળા માખાપ પાછા પરણતી વખતે પોતાનાં ફરજદોની રજા લેઇ પરણે તો બીજવારનાં લગ્નો પારસીઓમાં બહુ થોડાં થાય.

ખશરૂ—વારું અભયજી, જ્યારે મારા પીતાજીને તમારા જમાઇ કરવાની તમારી પુર મરજી છે ત્યારેતો મારો કાંઇ ચારો નથી પણ મારા પીતા જેવા એક ગ્રહસ્થને પોતાના આર્વાદ તરીકે મેળવવાને માટે હું તમારી શીરીનબાઇને મુબારકબાદી આપું છું.

અભયજી—આજના જવાન ઉછાછલા છોકરાઓ સાથે છોકરીઓને પરણાવી સંકટના સાગરમાં સદાની હોમાવ્યા કરતાં આવા (અસલાજીને બતાવી) દુન્યાના ધડાયલા ગ્રહસ્થો સાથે પરણાવેલી સારી કે સુખે બે રોટલી ખાય અને ઝોદા ના કરે ને કજરજી બાદ પણ કટકો રોટલી ખાવાની આશા રહે,

અસલાજી—લાખ રૂપીયાનો ભોલ બોલ્યાં. પણ સુધલા માખાપો કયાં ઝેવા તમારા ને મારા જેવાં સમજી હોયજે !

ખશરૂ—પણ શીરીનબાઇ મારા પીતાની આંગળી ઉપર જે ચક્રચક્રીત હીરાની વીટી છે તેવી તમેઝે કોઇ દહાડો નોંધેછે કે ?

શીરીન—તે લાગેછે તો ધણી મરસ.

ખશરૂ—તમે જ્યાં સુધી તેની નજદીક હોવો નહીં ત્યાંસુધી તેની ખરી ખુબી પોછાણી શકો નહીં. પીતાજી, જરા મને તમારી વીટી મારા નવા માતાજીને બતાવાની પરવાનગી આપો (અસલાજીની આંગળીએથી વીટી કાઢી શીરીનબાઇને આપેછે.) બીલીયાનની ખરી ખુબી તો આંગળીએ પેહેરીયે ત્યારેજ માલમ પડેછે.

અલ્પજી અને શીરીન—અચીત આ એક સુંદર નંગ છે.

અશરૂ—(શીરીન તે વીટી પાછી આપવા જાય છે તેને અટકાવીને) નહીં માતાજી, તે તમારા હાથનેજ વધારે શોભે છે. મારા પીતાજી તે તમુને સોગાદ તરીકે આપે છે અને હું આશા રાખું કે તમે તે બાહાલ રાખશો.

અસલાજી—સોગાદ ! હું !

અશરૂ—શું પીતાજી તમારી મરજી નથી કે મારા નવા માતાજી તમારી આ નિરજીવ યાદગારી પોતાની આંગળીયે રાખે ?

અસલાજી—(અશરૂને બાજુએ) અરે તારૂં આણું ખરાબ થાયરે. મારી બહુ કીમતી વીટી છે.

અશરૂ—મારા પીતાજી મને હળવેથી તમુને કાલાવાલા કરવા કહે છે કે આ વીટી તમુને કચુલ કરવી જોઈયે.

શીરીન—નહીં માફ કરો, મહેરબાની થઈ.

અશરૂ—મારા બાવાજી એવાતો બોહોશીલા છે કે તે કદીબી તમુને આખ્યા વગર રહેવાના નથી.

અસલાજી—(અશરૂને બાજુએ) અરે તારૂં સત્યાનાશ જય રહેવા દેઈ મરની.

શીરીન—શું કામ અશરૂ તુ મને નાહુકની બોહોંશ કરે છે હું નથી એ કચુલ કરનારી.

અશરૂ—તમે ના કહો છો તેથી મારા બાવા ધણા દલગીર થાય છે, અચીત તેવણ ઉપર એ ઘાતકીપણું છે; અરે શીરીનબાઈ એવીતો સેંકડો ભેટો મારાં પીતાજી કુલ્લા જીવે વારંવાર તમુને આપતા રહેશે ; માતાજી, મારા બાવાને હવે વધુ તમે નિરાશ ના કરો.

અલ્પજી—બેટી, જ્યારે આટલી બોહોંશ થાય છે ત્યારેતો તુંને તે કચુલ કરવીજ જોઈયે.

અશરૂ—જોવા અલ્પજી, તમારી બેટી મારા બાવાની આ દીલો-જનની ભેટ કચુલ કરતી નથી તેથી તેવણ કેવા ફીકકાફસ થઈ ગયા છે !

એમાં બાવાજી મારે કાંઈ વાંક નથી; મારેથી તો જેટલું બન્યું તેટલું મેં શીરીનબાઈને સમજાવ્યું પણ તમારી મોહિતદારજી હકીલી છેની ! મારા પીતાને ખુશી કરવા શીરીનબાઈ એ કયુલ કરે.

અસલાજી—(ખશરને બાળુએ) અરે તાર અતીયાપાત થાયરે મારા આ ભવના કુશમન ! અરે રૂપ૦ની વીટીછે ને તું શું માર ન-ખોદ વાલેય ! રાંડ કુકતી પચાવી પડશે તો હું હાથ ચોલતો રહી જઈશ.

ખશર—(શીરીનને) મારા પીતા કહેછે કે હું જ્યાંસુધી તમુને આ વીટી આપી દેવાને ફતેહમંદ થાજી નહીં ત્યાંસુધી તેવણુ મારી સાથે રસાશે. હું છેલ્લીવાર તમુને કાલાવાલા કરી કહુ છું કે એ કયુલ કરે.

અસલાજી—(બાળુએ) કહેજે બેટા જનજો ! પણ આવા બેટા તો ગલે લગાડીને ગરદન મારેય.

અભઈજી—બેટી તું મને ધણું નરસ લગાડેય; અસલાજી જ્યારે આટલા બધા કાલાવાલા કરાવેછે ત્યારે તો તુને આ બેટ કયુલ કરી તારી આંગલીએ પેહેરવીજ જોઈયે.

શીરીન—માતાજી જ્યારે તમે હોકમ કરોછો ત્યારેતો મારે આ બેટ કયુલ કરવીજ જોઈયે. લાવ ખશર, હું અસલાજીનો સખુન માથે ચઢાવા માગુ છું. (ખશરના હાથમાંથી વીટી લેઈ પોતાની આંગળીએ પેહેરેછે.)

ખશર—હવે મારા પીતાજીને રાતના નિરાંતે હું આવશ ખરી ! અને હવે એવણુ હલકાં દીલથી બે યુક વધારે ખાશે !

અસલાજી—(બાળુએ) તારું સચાનાશ જય છોકરા, તેં મારું ન-ખોદ વાલ્યું; આજે આંમે પીડાઓને નહીંજ બોલાવી હતે તો આવા સીતમ મારી ઉપર નહીં ગુજરતે.

[કાવલો દાખલ થાયછે.

કાવલો—અસલાજી શેઠ, કોઈ શખસ તમારી સાથે વાત કરવા માંગેછે.

અસલાજી—તેને કહે કે હાલ હું કામમાં છું. બીજી વખત આવે; ગમે તો કામ હોયતો તુને કેહી જાય.

કાવલો—સાહેબ, તેવણ પોતા સાથે નાણું લાવેલા છે તેથી હુંજ રાખું કે ?

અસલાહ—નહીં, નહીં, ત્યારે તો કહે કે એક મીનીટમાં હું આડિંચ. બાનુઓ, માફ કરજો થોડા વખતમાં હું તમને પાછો આવી મળુચ.

ખશરૂ—અને બાધઓ, બીજા ઝોરડામાં ચાલો, ચાહ સાથ થોડુંક મોહણું સમારવાનું તમારે માટે કરાવ્યુંય તે ચાખી જરા તાજાં થાવો.

અસલાહ—(જતાં જતાં બાનુઓ) જેને લખલુટપણે પોતાની દોલત ઉડાવવી હોય તેને ત્યાં આવા ખેટા પરવડે, નહીં કે મારા જેવા ગરીબના ઘરમાં. [જાયછે.

શીરીન—મારું તો પેટ ભરાયલું છે માટે વધુ ખાવાની રચી નથી.

અભહ—ચાલો જરા એક કપ ચાહેતો લેધયે.

[શીરીન અને ખશરૂ સિવાય સધલાં જાયછે.

શીરીન—ગુલાં, શું આ તારી બેહેરતન માતાની સખી કે ? જાણે નકરી બીજી તુંજ. જન્મ આપનારને બાળપણમાં બિહવી એ એક મોટી આફત છે તે હું બરાબર ધારી શકું, ગુલાં (ખશરૂને એખસો જોષ અચરત થઇ) અરે પણ મારાં માતાજી અને તમારાં બેહેન ક્યાં ગયાં ?

ખશરૂ—શીરીન, તેઓએ ધાર્યું કે અપણુ એ જાણને સાથે કામ હશે માટે આપણુને એખલાં મુકી ચાહે પીવા ગયાંછે.

શીરીન—અને વળી આપણુને પણ કાંઈ ખાનગી કામ ન હોવાથી તેઓની પુકે જધયે.

ખશરૂ—જો તું મારી ઉપર દયાલું થાયતો મારા પીતાનાં ઘેલાપાં છતાં પણ આપણુ બેઉનું સુખ સલામત રહે; હજીથી મારાં રીખતાં જીગરની દયા કર.

શીરીન—આપણુ બેઉનું સુખ ! સાવકી માતા અને સાવકા બેટાના વિચારો તો હમેશા એકએકથી વિરૂધ હોય ત્યારે આપણુ બેઉ જણાં સુખીજ કેમ થધયે ?

ખશરૂ—ખ્યારી શીરીન, મારા પીતાને બનાવાના તારા ઢોંગ હવે મુકી દે ને મને કપુલાત આપ કે તું માટે વેહેલે મારીજ થશે. મારા પી-
૫

તામાં એવી કાંઈખી ખુબી નથી કે જેથી તું જોતાને વાર તેવણ ઉપર પ્યારમાં દેવાની બની જાય.

શીરીન—અશર, તું જીલ કરેછે; પૈસા અને પૈસાજ સઘળી ચીજો-માંથી સૌથી વધુ ખુબસુરતછે; એક ઘડીમાં પૈસા જેટલું ખોલી શકે તેટલું ઘણાજ ખુબીવંતા ખુબસુરત આશકો પણ વરસોના વરસો સુધી ખોલી શકતા નથી. કદાચ તું કેહેશે કે તારા પીતા જવાન નથી, તો હું જવાબ આપીશ કે તેવણ દોલતમંદછે. તેવણ ખુબસુરત નથી, ખાહાકુર નથી, નરમાશવાલા નથી, હસસુખા નથી, સારા સ્વભાવના નથી, પણ તેવણ પૈસા, પૈસા, પૈસા અને પૈસાવાલા છે; તે એકજ ખાલમાં તું તેવણની જેમી વિરૂધ્ધ કહેછે તે સઘળું ઠંકાઇ જાયછે; અને અગરજો તું એક માણસની એક આખા કલાકવેર બેહદ રતુતી કરી સેવટે જણાવે કે “પણ તે ગરીબછે” તો તારી કીધેલી સઘળી સ્તુતી પાણીમાં જાયછે; કારણ કે આ તો દુનયામાં મુકર થયલુંજ છે કે જે દોલતમંદ હોયછે તેનામાં કાંઈ ખામી નથી અને જે ગરીબ હોયછે તેનામાં કાંઈ ખુબી નથી. દુનીયાનો એવોજ રંગછે.

અશર—શીરીન, હું જાણું છું કે તારા જીગરના આ વિચારો નથી.

[ચુલખાઈ દાખલ થાયછે.

ચુલખાઈ—શીરીન તારાં માતાજીને હું કેકોબાદ સાથે મોટા હોલની સખીમ્મો દેખડાવા મેલી આવી છું. કેમ તેં અશરને કહ્યું કે ?

શીરીન—તું કહે ?

ચુલખાઈ—તું, વળી જે આજે તેં મને અપોરનાં કહ્યું તે ! અને તે એ કે તું અશરને તારાં જીગરથી ચાહેછે.

શીરીન—(અચરતીતુ ડોલ ઘાલી) મેં તુંને એમ કહ્યું કે હું અશરને ચાહું છું ! અરે એ તો તદ્દન હરરતુ જુડું !

અશર—શીરીન, જો તેં એમ ચુલાને કહ્યું હોય તો હું અરોજ સુખી છું; એક વખત મારાં મોહોડાં પર એમ બોલ એટલે મારાં સુખનો પારજ રહેશે નહીં.

ચુલખાઈ—કાંય શીરીન, તું શાને માટે મારા લાઇ ઉપર એટલી ધાતકી થાયછે ? તારા મનનું એને જણાવી દેઇ તમો બેઉ જણાએ મનમાં તે મનમાં બધ્યા કરતાં એકદમ સુખી થઇ જવું જોઇયે.

શીરીન—જ્યારે ખશરને હું આહતીજ નથી ત્યારે એમ જુહું શું કામ બોલું?

ગુલબાઈ—ઝોરતો ખોટી શરમને માટે પોતાના દેવાના બનતા આશકો આગલ પોતાનું દીલ ખોલીને કલાને બદલે તેઓને કલટા તવલાવે તે મુર્ખાઈ ભરી ચાલને હું ધિક્કારીશું.

શીરીન—ગુલબાઈ, મારે તમને જણાવવું જોઈએ કે ઘેર બંદાં મને એવું અપમાન થશે એવી મેં કદી આશા રાખીતીજ નહીં. મારી છુપી વાત એમ ખુલ્લી પાડી મારી આબરૂને ઘોકકો લગાડવા માટે તમોએ તમારા લાઘ સાથે કાવતરું કર્યું છે એવું મને લાગે છે કે જેથી મારાં તમારા પીતા સાથે થતાં મારાં લગ્ન અટકે.

ગુલબાઈ—તમારી આબરૂને ઘોકકો લગાડવા અમે કાવતરું કરીયે! કદીબી નહીં. મારો લાઘ દરેક રીતે તમારી સાથે પરણવાને લાયક છે; અને મને જણાવા દેવો કે જેમ તમોએ તમારા બીજા કેટલાક આશકોને પેહેલાં ખોટી આશા આપી પછી ખરતા કરી કુન્યામાં તેઓની હશી કરાવી છે તેવી હશી મારા લાઘની કદીબી થવા દેઇશ નહીં.

ખશર—(કરગરીને) પ્યારી બેહેન, તમારી એવી ખટપટમાં મારું કામ હમેશનું બીગડી જશે તેનો તમોએ વિચાર કરવો જોઈએ.

ગુલબાઈ—(ચીરડાઇને) જા જા, મારા ભોળા લાઘ! આજની પારસી છોકરીઓની વાત તને ખબર નથી. તેની મગરૂરીને ખાતર વુને થોડોવાર મુરખ બનાવી શહેરમાં આખરે તારી હશી કરાવશે કે અસલાજી જેવા ગમ્ખર માણસના છોકરાને પણ શીરીનબાઈ સુનામબીએ નાપસંદ કરીયો કે જેથી બીજાં વધુ મોટાં માગાં તેણીને માટે આવે. આવી રીતે તું જેણીની ઉપર પ્યારમાં પડયો છે તેણીએ ઘણીવાર કરીયું છે.

શીરીન—બાઈ, તમારો હું ઉપકાર માનું છું, કારણકે એક ઝોરતની મીત્રાચારી ઉપર હવેથી કેટલો ભરોશો રાખવો તેનો તમોએ મને એક શરેા ધડો શિખવ્યો છે. હવે પછીબી જો હું ઝોરતોથી ઠગાઉં તો તેમાં મારો પોતાનોજ વાંક.

ગુલબાઈ—તમારી મીત્રાચારીની હવે હું દરકારજ કરતી નથી. કુ-

ન્યામાં એવા ઢોંગ લાંબો વખતવેર ટકનાર નથી. જે પોતાના આશકને એવી ખોટી રીતે ટવળાવે તેને માટે હું કદીથી માન ધરાવતી નથી.

[અભયજી અને કેકેલાદ દાખલ થાયછે.

અભયજી—હાલ ગોઠવવાનો તમારો સારો “તેસ્ટ” જોઇ હું ખુશ થઇ ગઇ છું.

શીરીન—(બહુ ચીરડાઇ) આવું અપમાન હું વધારે શાંખી શકનાર નથી. દોસ્તીનો શાલો ધાલી જે ધાતકી વર્તણૂક તેં ચલાવીછે તે તારો નિત્ય ખવાશ જાહેર કરેછે.

અભયજી—(ગભરાઇને) કેમ ખેટી વળી એ શું છે ?

ગુલબાઇ—(શીરીનને) આપણી વચ્ચેની તકરાર છુપી રાખશો તો સધળાને સારું છે માટે હવે એ વાત ખાઇ જાઓ.

શીરીન—કાંય છુપી રાખે ? નહીં એમ ખનશે નહીં. તેં જે મને અપમાન કર્યું છે તે હું આખી જગતે આશકારા કરીશ. તારી ઉપર કીનો ક્ષેવાતું મારા હાથમાં છે અને તે વખતે હું તને ખતાવી આપીશ કે—

ખશરૂ—(દલગીર થઇ) જોયું બેઠેન, મારૂ કહેતું ખાટું પડયું ? મેં નહીં કહ્યું કે તું મારો ઉલટો ઘાણુ કરાડેછે ? જો તેમજ બન્યું.

ગુલબાઇ—બાઇ દિમત પકડ ; હજી સધળું સારજ થશે. પ્યારના તોફાની માહાસાગરમાં આશકે પોતાની હોડી આશાનીથી પેલે પાર ભેઈ જવાની કદીથી આશા રાખવી નહીં. વચમાં ધણું તોફાનો અને ધણા ખડકો નડેછે પણ એક ધીરજવાંત હૃદયેસાં મારનાર પોતાની ધીરજના બળે તેમાંથી કૃતેહ સાથ પેલે પાર પુગી પોતાની ધારેલી મુરાદમાં પાર પડેછે.

[અસલાજી દાખલ થાયછે.

અસલાજી—માફ કરજો ; મારાથી બને તેટલી ઝડપે મારૂ કામ પુરૂ કરી મારા પરોણાઓની મદદરત કરવા દોડી આવ્યો છું.

અભયજી—કેવા પરોણા ! જીમરૂ અસલાજી, ન્યારે તમારે ધેર અમે આવવા નિકળ્યાં ત્યારે અમે એવી આશા નહીં રાખી હતી કે તમારાં છોકરાં અમુને અપમાન કરશે.

અસલાહ—અરે બાઇ બાઇ ! કાણે તમુને અપમાન કયું ?

અભયજી—તમારાં છોકરાંએ મારી નિરદોશ બેટીને એવું તો અપમાન કયું છે કે તેણીની આંખોમાં દડદડ આંસુ આવી ગયાં છે. એવું અપમાન તો અમુને અમારા જનમારામાં કદીથી થયું ન હશે. મારી છોકરી કાંઈ રીંજડા પીંજરાની છોકરી નથી.

અસલાહ—(ચીરડાઇ) જાઓ દુષ્ટ નાપાક છોકરાંએ ! તમારે અહીંયાથી કાળું કરો, તમારે શરમ ભર્યું મોહોડું મને કદીથી બતાવતાં નાં.

ખરાડ—અરે પણ સાહેબ હું—હું—

અસલાહ—મને તમારો કોઇનોથી એક ખોલ વધારે સાંભળવો નથી. તમારાં જેવાં ફરજદો દુશ્મનને ત્યાંથી અવતરે નહીં એવી તમારા બાપની તમારી ઉપર કડુવા છે.

ગુલબાઇ—ચાલ બાઇ ; હું તુંને દીસાસો આપીશ.

ખરાડ—તેનો તો તેં હમિશનો નાશ કીધો છે.

[ખરાડ અને ગુલબાઇ જાય છે.]

અસલાહ—મારાં આ નાપાક છોકરાંએ મને જે અપમાન તમોને કર્યું છે તેનો કેમ બદલો વાળવો તે મને સમજાવ પડતી નથી. શું આ સુધરેલો જમાનો આવ્યો છે ? આજના છોકરાંએનો તો શું એવોજ જુલમ છે કે તેઓના જીવાન જમાન બાવાઓ પાછા પરણેજ નહીં ? અરે અભયજી ! અસહી મારા દાહડા તો તમુને હજી યાદ હશે. મારા બેહેસ્તી બાવાએ ૬ બૈરી કરી હતી અને હું તો જરાયી નહીં છેડાયો હતો ! શું પરણવાનું જીવાને માટે છે અને અમે તો મોહોરદાર વગર મુઠ્ઠી કરીયે ? આહા ! એવી ઠીક સુધારો !

અભયજી—અરે અખચ રહ્યા બોલો નારે, આજના વખતના છોકરાંએ માબાપને પોતાના છોકરા તરીકે ગણે છે અને જો કાંઈ વધુ થાય છે તો ખસ કુવામાં નખાવી દેવા માંગે છે !

અસલાહ—બોલોના અભયજી આપણી જીની આંખે નવાં નવાં કોટકો જોવાં પડે છે. ચાલો વાર શીરીનબાઇ સાથે હુંબી જાવદીધી ચાર

ચોખા પાડી લેઉં અને પછી જો આ નાપાકોમાંનું એકબી મારી મોહો-
રદારને અપમાન કરવાની હીમત કરે તો તેને એકદમ મારા બરમાંથી
કાઢાડી મેલું.

અભયજી—શીરીન તું શું કહેછે? આજના “ચરર મરર ચાનજી
અને ગજવામાંતો રામજી” જેવા છોકરાઓ સાથે પરણ્યા કરતાં અસલાજી
જેવા બાહોશ, દોલતમંદ અને શયાણા ખાવીંદને વધુ પસંદ કરવા
જોઈએ અને એવા ખાવીંદથીજ સુખે કટકો રોટલી ખવાયછે.

શીરીન—માતાજી, જેમ તમે કેહેવો તેમ તમારા હોકમને તાપે
થવાને હું તૈયાર છું.

અભયજી—મરી જાઉં અમલાજી, મારી બેટી તમારી મોહોરદાર
થવાને કબુલ થાયછે અને આપણે સારા જેવા દાહાડો જોઈ શુભ મુહૂર્ત
કરીશું.

અસલાજી—તમારા આ બોલોએ મને ઘણો ખુશી કર્યોછે અને
તે ખુશાલીમાં જાણે હું ૫ વર્ષ નાનો થઈ ગયલો માલમ પડુછું.
ચાલો આપણે આ ખતાવની ખુશાલીમાં થોડાક વાદન લેઈ તમારી અને
તમારી શીરીનની સલામતી લેઈએ. (બાગુએ) રખે આટલી પુરી કરી
નાખે !

[અમલાજી. અભયજી અને શીરીન જાયછે.]

કેકાબાદ—આજથી આ ઘરની ખાણું ખરાબી મર થઈ. ખુદો
પાછા પરણતો નર્યા પણ એક જવાન છોડીની ખુશસુરતી અને નખરાં
જોઈ થોડા વખતનો દેવાનો થયોછે; આવા કંજુસને પણ આ નાદાન
છોકરી કદાચ પોતાનાં નખરાંથી નચાવી દેલો કરી નાંખશે; કારણકે
ઓરતની મોહીની આગલ કોણ ટકવુંછે? વડાઓ કહી ગયાંછે તે કાંઈ
ખોટી વાતછે કે ખુદા થયા એટલે ઘેલા થયા ખરાખર ! (ગાયછે; જીવો
વધારો; ગાયણ ૬૬.)

ગરીબ ખીચારો ખશર આ વાત જાણી કેવો ગમગીન થશે ?
પ્યાર તેને મનશે કાંટા છે અને મારે મનથી ગોલાખ છે. પણ દુન્યામાં
કીયા નં ધારેલા ખતાવો નથી ખતતા ? કદાચ ખશરજ આ નાદાન છોકરી
સાથે પરણે અને ખુદાજી હાથ ચોળતા રહી જાય ! તે જોવાનું રહ્યુંછે.

[પરદો પડેછે.]

અંક બીજો—દેખાવ ચોઠો.

[અમલાજીતું ઘર; ખશર અને બજો એમથી તેમ ફરેછે.
ખશર—આખરે એક ઓરતેજ મને ફસાવ્યો. જણીતા ઇંગ્લેજ
કવીએ ઓરતને એવકા ચીતારીંછ તે શું બોલું? પણ કુન્યામાં સૌથી
ખરાબ જાતની ઓરતો પારસી કારજ કરનારીઓંછે. બોદા તેઓથી
પનાહ રાખે! જે સેંકડો પારસી જોડાં પુર ઉમદમાં પોતાની સદાની
જીંદગીનો ગાંઠ એવી ઓરતોના આધારે બાંધેંછ તેઓમાંના કેટલાં બધાં
જોડાં સદાનાં ગમતા ગારમાં ગરક થઇ જાયછે? પારસી સુધારાવાળાઓ
આટલીઆટલી લાંબી પતરાજીઓ કરેછે પણ શું આ બાબદનો કાંઇ ચોક્કસ
નિવેડો નહીં લાવે? એતું ખાણું ખરાબ થાય પેલી સુખકી એક ગમથી
શીરીન સાથે મારું નકી કરાવી આપવાની મને મોટી મોટી આશાઓ
આપી નિયવેંછ અને બીજી ગમથી મારા અકલથી ગયલા આવાને તેણી
સાથે પરણાવાની મહેનત કરેંછે. એથી મારાં કીરમતની વાત! જે મારું
ખાય તેજ મારું ખુશ કરેંછે.

બજો—અરે સાહેબ, બીહો ના. હું એ રાંડ નાપાકને જલદીથી
ઠેકાણે લાઉંચ.

ખશર—કંઈખી કરી એને મમજવીને મારી પાસે માકલ. એને
કહે કે મારો બાપ એક ડોરી પણ એને આપનાર નથી પણ મારું કામ
જો એ પાર પાડી આપશે તો એને હું બહુ ખુશી કરી નાંખીશ.

બજો—ખશર શેઠ; તમા પોચા તે પોચાજ! એટલામાંજ ગાલરા
પડયા! ખુદો જો નહીં મમજશે તો રાતનાં ઉંઘમાં લશે ત્યારે તેની
કબજ ઉંઘાડી ફેલીઓ કાલાડી લેઇ જ્યાં સુધી શીરીન માથે તમુને તે
પરણાવે નહીં ત્યાં સુધી પાછી આપીશું નહીં. ખુદો એવો તો પેસાનો
સુમછે કે બેરી જવા દેશે પણ ફેલી નહીં જવા દેશે. કેમ શું ધાડું, શેઠ?

ખશર—જા જા હમણાં તો મુંગો મુંગો મેં જે કહ્યુંય તે કામ
કરની.

[બજો જાયછે અને કેકાબાદ દાખલ થાયછે.

કેકાબાદ—ખશર તારે વારતે બહુ માઠા સમાચાર હું લાવ્યો છું
અને તે સાંભલી કદાચ તું બહુ અચરતખી થશે.

ખશરૂ—માહા સમાચાર હંમેશ મારા નસીબમાં સાંભળવાના હોવાથી તારા માહા સમાચારથી હું કાંઈ વધુ અચરત થનાર નથી તોપણ તે તુરત જાણવાને હું અધીરો પડ્યો છું.

કેકોઆદ—આખરે શીરીને બેવફા થઈ તારા જુદા પીતા સાથે પરણવાને કમ્બલ કર્યું છે.

ખશરૂ—(નીશાસો મુકી) અરે કેકોઆદ ! આખરે શું હશવાનું ખશીયાણું થયું જ ? માહારી ખ્યારી બેહેને મારો આ સંધળો તાળો બગાડી નાખ્યો છે અને તેણીની ઉપર ફતેહ મેળવવા આખરે આ હુલડ છોકરીએ મારા ભરતામાં જવાની અણી ઉપર આવેલા પીતાને પણ કમ્બલ્યો હશે. ખ્યારા કેકી, મને કાંઈબી સલાહ આપ કે જેથી આ લગ્ન હું ભાંજી પાડું નહીંતો અટકાયુંબી. જે ઘડીએ તે આશીર્વાદ સારનારા મોખેદને મારા બાપને માટે “ પસંદ કરદે ” કરી કેહેશે તેજ ઘડીએ મારી છાતીમાં એક હજાર ખંજરો ભોકાશે.

કેકોઆદ—તારા હાલ માટે હું દલગીર છું ; પણ હું શું સલાહ આપું ? ચાલ લે સલાહ આપવાને સૌથી લાયક શખશ અહીંજ આવે છે.

[સુખલી દાખલ થાય છે.]

ખશરૂ—અહા ! સુખલી !

સુખલી—કેમ ખશરૂ, શેઠના ઘરમાં લગ્નની ખુશાલી ચાલે છે અને તમે તો કોઈ તમારો દુશમન મરી ગયો હોય તેમ ધ્રુવડ જેવું મોહોડું કરી ઉભાચ !

ખશરૂ—સુખલી, તારી મોહકાણુના આ લગ્ન મારી ગેહેન કાહડયા બરાબર છે. હજીબી સુખલી તું વિચાર કર. મે તારે માટે કેટલું બધું કરીયું છે. વારંવાર તેં મારી કેટલી લાલચ ખાધી છે ? અને તોપણ તેં મારા હાથમાંથી મારો આ ખાયડી જુઠાવી લેઈ મારા ઘાતકી બાપને સ્વાધીન કરવામાં મુખ્ય મેહેનત કરી છે.

સુખલી—મરૂં મરૂં ખશરૂ એમ શું બોલેય ? બોદાને હાજર નાજર જાણી કહુંય કે મેં તો તારા બહાને માટેજ આ છોકરીને તારા હાથમાંથી જવા દીધીય.

ખશરૂ—મારૂં ભલુ કરવા જતાં તું શું મારૂં જીગર તોડી નાખેછે ? અને તોપણ તું મને બેઅદમીથી કહે છે કે મારૂં ભલુ કરવાની નિષ્ઠાથી આવું દુકમું તે કયું છે. યાદ રાખજે સુખલી કે લોભ પાપનું મુળ છે અને તમે પારસી કારજ કરનારી ઝોરતો બેઉ બાજુનો લુમકો ખાવા જતાં જે કાવતરાં કરોછા તેથી દોજખ શિવાય બીજે કંઈ તમારો છુટકો નથી.

કેકાબાદ—તારો ગુસ્સો છેક સુખલી ઉપર ના કાઢાડ. કદાચ એણે સારી નિષ્ઠાથી આ કામ કર્યું હશે અને હવે ત્યારે તેણીએ જાણ્યું છે કે તું તો શીરીન ઉપર દેવાનોછે ત્યારે તેણી પાછાં તારા પીતાના લગ્ન અટકાવાને પોતાથી બચતું કરશે.

ખશરૂ—અને સુખલી જો તું આ લગ્ન અટકાવેતો તારો બદલો સારી રીતે વાલવાને હું કદી ભુલીશ નહીં. લે આવે ૩૫૦ અને જો મારો બ.પ શીરીન ઉપરનો સ્વપ્ને હક ઇલાકો છોડી દેશે તો બીજા ૩૫૦ હું તને મારા ખાપના બોલે આપવાને બંધાકેડું.

સુખલી—(ઝોરથી લેઈ) જાણજે ખશરૂ, તારા દુવ્વા જીવ ઉપરથી—પૈસા આગત સૌ કોઈ નાચે. અને થોડા વખતમાં તું સાંભલશે કે વારી બંદીની મેદુનથી શીરીન અને અસલાજીનું જોડું લાગ્યું છે.
[જન્યછે.]

અંક બીજો—દેખાવ પાંચમો.

[શીરીનના ઘરનો એક ઝોરડો; શીરીન બેઠો બેઠો બરેંજે તેટલામાં સુખલી દાખલ થાયછે.]

સુખલી—મરેરે શીરીન તું બી જલુ બંધી હું ! અલછજીને તેં તો અમજ સમજવુંય કે તું અસલાજી સાથે ખરેખર પરણવાનુંજ.

શીરીન—હા, હા અને હાજ. મેં અસલાજી સાથે પરણવાનો પક્કો વિચાર હવે તો કર્યોજ છે.

સુખલી—અરે શીરીનબાઈ, કોઈ બીજો વિચાર કરતા હશે તો સુખમાં રોગ આવશે હું ! ચમડી તુટશે પણ ગુદા પાસેથી દમડી નથી તુટવાની.

શીરીન—હું જાણુંચ, જાણુંચ સુખડી કે તુંને શુંમાંએ શિખવી ને અહાંયાં મોકલીએ. પણ હું તો ખરી કે એની બોલોશપર એના બાપ સાથે પરણી ઘેરની શેઠાની થઇ એની ઉપર મારો કિનો લેઉં.

સુખડી—પણ તું શાની ઉપર ખુદા માથે પરણવા માગેય ! તું તેની દોલત ઉપર લોભાયય કે ? અરે પણ ખુદો ઉઘટુ તારૂંની ખાઇ જશે. અને વડી એની માથે પરણ્યા પછી નાટકશાળાને, પાલવા બંદરને, બેંક રાંડને, મઝાની દુકાનેને છત્યાદી છેલ્લી સલામ કરવી પડશે. અરે ખુદો ઘેરની બારીએથી હબી રહેવા દેનાર નથી તે ખપરએ કે !

શીરીન—અરે રાંડ સુખડી, ઘેર બેઠાં ઘંઠા લેવા આવીય કે ! એવી વાત કરવી હોય તો સામો રરતો માખ.

સુખડી—અરે પણ બાઈ તું તો ફેલેલીતી કે એમ એસકા ફાંકેલ વર લઉ ને સાથે ફરવા જાઉં ને હરવા જાઉં, ફૂલાણું ચીણું કરું ને સધ લાંબાની નગર ઉપર રાઇ છાંટુ, તે સધળું તું શું લુટી ગઇ કે આવા ફાંખરાને વરવા ખુશીથી તૈયાર થઇય !

શીરીન—હું અંધું સમજુચ કે તારી બાઈ મને પોતાના ઘરમાં આવેલી જોવા ઇચ્છતી નથી અને તેટલા માટેજ મને ટુસલાવા તુંને અહાંયાં મોકલીએ. પણ તેણીની એ મતલબમાં નિશફતતા સિવાય બી બ્યું કાંઇ નથી. હવે તમે બધા નોકરે એ મને બાઇ કરી બોલાવવી જોઇએ અને તમને સધજાને મારા હોકમ પ્રમાણે આજવું પડશે. સમજુ કે ?

[જાયએ.

સુખડી—વાત તો હવે વધી ગઇ અને એ પાણીએ તાગ ચરે એવી આશા લાગતી નથી. તોપણ જે સુખડીએ હજારોનાં ભાંજેલાં અને હજારોનાં સાંધેલાં તે કાંઇ એથી દરશે ! એક નવી યુક્તિ મારાં મનમાં ધોળવાયછે અને તે અમલમાં લાવી બતાવી આપીશ કે સુખડી ડાસી જે કામ માથે લે તે પાર પાડ્યા વગર રહેતી નથી. (ગાયઃ જુલો વ ધારે : ગાયણુ સાતમું.)

પડદો પડેએ.

અંક તરોળે—દેખાવ પેહલો.

[અનલાગતા ધરનો એક ઓરડો. અસલાહ અને સુખત્રી બેઠેલાં છે.]

સુખત્રી—અરે હું મુઠરે અભાગણી આ શું માહોકાણ વળી ગઈ ! ક્યાં ક્યાં શું ? ક્યાં જઈ ક્યાં ?

અસલાહ—(ગભરાઈ) પણ સુખત્રી છે શું બોલતો ખરી !

સુખત્રી—અરે સુખત્રી મુઠ ઝિમની ઝિમ ! આવો ભલો થઈ ! આવો ભલો માણસ ! તેને હું ફસાવતી દોજળે ગઈ રે !

અસલાહ—અરે પણ શું બોલી મરતી !

સુખત્રી—અરે બોલું શું મારું તોડડું ! અરે હવે હું જીવીશ કેમ ? અરે મારો તો દોજળમાંની છુટકો થવો મુશ્કેલ છે ! હવે મને ખાવા કેમ ગમશે, પીવા કેમ ગમશે. સુવા કેમ ગમશે ? હાય ! હાય ! ભલા ભલા માણસો આદ્યા જાય છે ને મારું મારું નહીં મોહત આવતું !

અસલાહ—અરે સુખત્રી બોલોને ખાતર જે હોય તે મને જણાવી દે !

સુખત્રી—અરે જીભરું જણાવ્યા વગર છુટકોની નથીની ! નથી બોલતીતો તમારો મદદ દુશ્મન માર્યો જાયય ! અને જો બોલુંયતો તમે મદદનો જીવ દલગીર થાયય.

અસલાહ—(બહુ ગભરાઈ) અરે શું ?—અરે કેમ ?—શું કોઈ ઝિમ મને છુટકો ?—શું કોઈ ઝિમ મને લીમરી મુકાતી ? હાય ! હાય !

સુખત્રી—નહીં મરી જઈ ઝિમનું કાંઈ નથી પણ તમે એક નવી ચીજ લાયાયકેતી—

અસલાહ—શું ? શું ? બોલી દે.

સુખત્રી—નવી ધરીઆણી.

અસલાહ—નહીં, નહીં, હજી હું નથી લાયો, પણ કાંય—

મુખલી—કેમ ! શું હજી તમે અદરાયા નથી ?

અસલાહ—નહીં.

મુખલી—મારી આખી જીંદગીમાં તમારા આ “નહીં” બોલથી જેટલી હું મુખી થઈશું તેટલી બીજી કોઈ ચીજથી મુખી થઈ ન હતી.

અસલાહ—કાંઈ ચોક્કસ કારણોને લીધે લગ્નની વાત મેં થોડાક દિવસો સુધી મુલતવી રાખી છે.

મુખલી—અને કાંઈ ચોક્કસ કારણોને લીધે આ લગ્ન તમને કેટલાક વરસો સુધી મુલતવી રાખવાં જોઈએ.

અસલાહ—કાય તેનું શું કારણ ?

મુખલી—અરે મરી જાઉં તો અસલાહ તમારું આ કારજ કરવામાં હું એમીતો ડગાઈશું કે કારજ કરવાનો ધંધો આજથી હું તજી દેઉં છું. આ ડોકરીમાં તો હું બહુ જાગી ડગાઈ. મેં તમને “એવું” કહ્યું હતું કે શીરીનના આપનું એક ઘેર છે પણ તે તો કેશુ “નિશાળે” મેલેલું છે.

અસલાહ—શું અજાણ કરકા બાલસંજી ! ત્યારે તેમ્મો ભાપકા સપકા સાથે જીજરાન કેમ કરે છે !

મુખલી—અરે એમીતો આ મુજબ શેહેરના અરધા અરધ પારસીમ્મો પોતાનું જીજરાન કેમ કરેય તેતો ખુદાનેજ માત્ર માલમ છે !

અસલાહ—વારું જે બેરી વગર મીલકતે આટલું બધું મેળવી શકે તે બેરીતો મને બહુ ભાવે. વળી તારાજ કહ્યા પ્રમાણે શીરીન ફરકસર વાલી હોવાથી મારા ઘરનું આટલું લખ્ખલુટપણુ તો અટકશે.

મુખલી—(બાજુએ) મરેરે મારુંજ બોલેલું મારાજ બાણુ કાઢાડેય. (બોલેથી) નહીં, નહીં મરી જાઉં એ સઘલું ખોટું છે. તેના જેવી લખ્ખલુટ ડોકરી આખા પારસી ટોલામાંથી શોધી કાઢાડવી મુશ્કેલ છે.

અસલાહ—શું ? શું ? શીરીન લખ્ખલુટ છે !

મુખલી—અરે જીજરુંજે લખ્ખલુટતો કેવી ! દાંતમાં તમને ખાસકું આખી થોડા વખતમાં તમારા દુશમનને દમણુનો રસ્તો પકડાવશે.

અસલાહ—અરે સુખલી, તું આગલ શું જોલતીતી અને હવે એમ કેમ ?

સુખલી—શું કરું મરી જઈ હું જેવીતી આ દુકતીથી ઠગાઈ. જોયું કે તમે તેણી ઉપર પ્યારમાં રૂપો તેટલા દિવસ કંજુસમાં ખપવા માંગે છે પણ “આર ચોખા” પડ્યા પછી પાછો અસલી ખવાશ ઉભરાઈ આવવાનો જો આ.

અસલાહ—પણ શું તેણીનું લખલુટપણું હું ચુકાવી નહીં શકીશ ? તેણીનો એહેરો કેવો સરમજી ! તેણીના બાલ કેવા રેશમ જેવા છે ! તેણીની આંખ કેવી મોહીણી પમાંડે એવી છે ! હાઠ પરવાલા જેવા, શરીર સીંધુ સરોવર જેવું, અને સુખલી, શીરીન સઘલી રીતે મારા ઘેરને સોબા આપશે. માટે આપણે એનું લખલુટપણું છોડાવી દેઈશું. તું ફીકર ના કર. પૈસા આપણે તેના હાથમાં મુકશું તો તેણી લખલુટ થશે કેતી !

સુખલી—અરે મરે મરે તેનો સઘલું હીકછે પણ આજના તમારા પારસી કાયદા પ્રમાણે ઐરીના કરજ વાસને તમે જોખમદાર છેવો. અને તમારા ગળ્ગર જાંઠા તરફ નેગાહ કરી શરીરનાધને ધીરવાને કીયો કાપડો અથવા ઝવેરી ના પાડશે ? અરે લખલુટ લખલુટ શું કરાય ? અત્યારથીજ ઝવેરીઓ અને કાપડાઓને મોટા મોટા હોકામાં થયાય. અરે જાહેબ, માફ કરો હવે મને વધુ તમારી ચાકરીમાં રહેવું નથી. મારો ગયા મહીનાનો પગાર ચુકવી આપો અને હું મારું પેટીનું ઘોલણું લેઈ મારો રસ્તો કાપું. જે ધણીનું મેં વર્ષોના વર્ષો વેર નીમક ખાધેલું તે ધણીનું નમ્રાદ વળતું મારી આંખે કેમ દેખાઈ શકાય ? અરે હું શું રૂપતી આંખે કાપડાઓ અને ઝવેરીઓ અને ગદૈયાઓ અને બીજા પુતારાઓને મારા ધણીનું ઘર લુટતાં જોઉં ! (આંખમાં આસું લાવી) અરે મારા અખઈ રહ્યા ધણીના આપદાદાના અસલી સુનાં રૂપાનાં વાસણે મારવાડીને ત્યાં ગીરવી મેલાઈ તે મારેથી કેમ દેખાઈ શકાય ? અરે મારા ખુદા શેઠે જીવ બાલીને એકઠી કીધેલી દોલત એક નાદાન છોકરી આવી જલકારામાં ઉરાડી નાંખી મારા એ જીલર શેઠને બંધીયાને નખાવી તેવાણની નજદીક પોણી સદીની આંટને ધુળ ગરાગરતી કરી નાખે તે મારેથી જોવાયજ કેમ ? (વધુ માટે રડી) નહીં, હું તો કાલને જાન મારે ગામ જઈ ઉંધે મજતક પડું કે દેખુથી નહીં અને દાખુથી નહીં. બાપા,

ખોદા ખાતર તારી દુકતીના ખે દાણું પાડી આ જલા ઘેરમાં લાવજે, નહીં તો બીચારી તેનું શું થશે તે મને સમજ નહીં પડતી. અરે ઐનું મત્યાનાશ જાય, રાંડ અહીંયાં આવતેજ નહીં તો આ ઘેરનો મોભ તુટતે નહીં; (વધુ ડચ્કાં ખાઇ) અભાગણીની ખુણસુરતી ઉપર લે.ભાઇ ખુદો પોતાનો એકડી કીધેલી દોલત થોડા દિવસમાં છુટાવી જોલમાં જશે રે આ ખાપજી રે ! (કુટેજી) અરે આપલા વનાનો થઇ જશે રે ! માપજી રે ! (કુટેજી.)

અસલાજી—(મોટે રડી પડી) : રે મારા પૈસા ! અરરર તે શું એક નાપાક દુકતીને છુટાવા માટે એકડા કીધાચ કે ! નહીં, ઐમ બનશેજ નહીં.
[વકીલ દાખલ થાયછે.]

વકીલ—અમલાજી ઉકરડાજી, મને મારા કુલ અભદજી તરફથી ફરમાશ અને હોકમ થયા પ્રમાણે લગ્નની રીતનું ખત તૈયાર કર્યુંછે માટે આ ખોદ્યાથી માદરાણીજીની ન્યાયાધિકારી વડી અદાલતનો હું સોલીસીટર તમુને જણુ કર્યું કે આજના દિવસથી ૩ દીનમાં આ લખત તપાસી આદાલ રાખી, તે ઉપર સહી સાળ કરવી. એ દિવસ પછી આ લખત રદ ખાતલ ગણાશે અને શીરીનયાઇ ઉપર તમારો કાંઇ પણ લક ઇલાકો, લાભ અથવા દાવો રેહેશે નહીં

અસલાજી—નિકલ મારા ઘરમાંથી. તું અને તારું કુલ ખેડ જહાનમમાં જાઓની મને તેનું શું છે.

વકીલ—કાકા, શું તમે ઘેલા થઇ ગયાચ કે !

અસલાજી—હા, કાકા ઘેલા થઇ ગયા હતા પણ હાલ પાછા ફેકાણે આવ્યાછે અને તે લા માટેજ તમુને અહીંયાંથી વંજો માપવા કહેવ. જાઓ જાઓ વકીલ માહેજ, તમ રા કુલને કહેવો કે તેવણુના ખરા રંગમાં મેં તેવણુને ખીજાણુયાંછે અને હવે કેડે આદાર જાળી ખાય. આકી અસલાજી તો ફરી જતાં જાચી ગયાછે.

વકીલ—(ખાબુએ) આખી કોરા અજળ ખવાસનું માણસ દેખાયચ. પણ ઐમી હીકજછે. મુઠાં ખેહેરતમાં જાઓ કે દોજળમાં જાઓ પણ આપણે તો ખાટયા અને હજી ખાટશું. હવે જહાં અભદજીને ઉશકેરેચ કે ખુદા ઉપર લગ્નનો કોલ તોડવાની ફરીયાદી માંડે. એથી આપણું તો

ખીરાં તર થશે અને વહી એવા મોટા અમલનાં કેસમાં દરરોજ વરતમાન પત્રોમાં ખીરાજવાથી આપણા મેભા તો વધશે.

[જન્યછે.]

અસલાહ—સુખલી, મને એની જગામાંથી છોડવવા માટે હું તારો બહુ આભાર માનું છું.

સુખલી—અરે મરી જાઉંરે એમ શું બોલાય ! એમાં આભાર શાનો ! જેનું નીમક આપ્યું તેનું એટલુંખી નહીં આપ્યું ! કાંઈ નહીં મુરખગી, એના જદલામાં મારા બેહસ્તીનાં હાસલાં માટે મદદ કરશે તો તમારો આભારળી થશે ને સાથે લાગુ પુન્ય લાગશે.

અસલાહ—અરે સુખલી, આજેજ મારી પાતરી પાછ કે તુંખી આવી વફ દારછે.

સુખલી—અને તે વફાદારોનો એટલો જદલો નહીં આપો ? વાર જાહુબ, મને એટલી તો ધારજા કે મારા શેડને દોજખની ગારમાં ફરતા બંધાન્યાં.

[જન્યછે.]

અસલાહ—ખમ આ દુન્યામાં પૈસા શિવાય બીજી કાંઈ વાતજ ન મલે ! જાણે મારી પાસે કાફતનો ખમનો હોય, જાણે હું રોશસ્યા-છડ પોતે હોઉં, જાણે બેરીંગ અધરસની પેહોડીનો હું એક ભાગીયો હોઉં તેમ ખમ બધા પૈસાજ મારી પાસે માંગ્યા કરેય ! નોકર થયા તે શું બધી ચાકરી નહીં કરે ? અરે પણ આ દુન્યાખ લોભીની છેતી. (વિચારમાં પડેય; પછી ગાયછેઃ જુવો વધારો, ગાયણુ આડમું.)

[અજો દાખત થાયછે.]

અજો—(આગુએ) રાંડ પેલી કમકુમન સુખલી વતી પાછી શુદ્ધને સમજવો હમણાજ બાહર નિકળી. એ કસકુમનને અભયજીએ મોટી રકમ આપી હશે તેની લાલચ ઉપર વળી તે શીરીનની શીફારસ હમણા કરી ગઈ હશે, પણ હું તો ખરો કે એને જુદી પાડી શીરીન માથે મારા ખશર શેડનેજ પરણાઉં.

અસલાહ—(ફરીન ચોકીને) કેમરે ખમ. તુંને અહીંયાં મારા ખા નગીં ખેરડામા આવવાનાં શું સખખ પડયો ?

બળે—અરે સાહેબ, તમારાં કુટુંબનાં ભલાને અર્થેજ હું આવ્યો છું. શેઠ, પેત્રી સુખલી હમણાંજ તમારી આગલથી ગઇની ?

અસલાહ—અરે પણ તે ગેઇમી હોય તો તેમાં તુને શું ?

બળે—અરે શેઠ, ધીરા પડો તો ખરા ? તેણી શું તમારી આગલ અલછાની બેટી શીરીનબાઇ વિશે વાત નથી કરી ગઇ ?

અસલાહ—હા, હા, કેહી ગેઇ પણ તેમાં તું શું કેહેવા માગેય ?

બળે—કેહેવાનું તો સાહેબ ઐતલુંજ કે જેમી તેણીએ કહ્યું તે બોલે બોલ હરરતુ જીકુંજે ; એના જેવી જીકી તો કુન્યામાં બીજી કોઇ પણ ઐરત ન હશે. એનો મરનાર આપ વકીલને તયાં ચાકરી હતો અને એની બેહેસ્તન મા કારજ કરનારી હતી તેટલાં માટે તે માથી તે કયાંથી નિઃળે ? શેઠ, તમારી બપર તેણીનું બહુ હેતજે એવું તેણીએ ડાળ ધાલ્યું હશે તે એક જીકુંજે અને શીરીનબાઇ વિશે તેણીએ જે તમને હાલ કહ્યું હશે તે બીજી હરરતું જીકુંજે.

અસલાહ—કેમ ! કેમ ! તું ખરજ કહેય કે સુખલી હમણાં મારો આગલ જીકું બોલી ગઇય ?

બળે—અરે ખર નહીં તો કે શું ખાતું ? અમે બેઉએ સાથે સપ કયો હતો ; પણ મારે અતઃકરણ દંપત્યાર્થી હું તમને ખરેખર કેહા દેવા આવ્યો છું, પછી તમારે ગમે તો મને માનો, નહીં તો કે ના માનો. તમે પોતેજ શીરીનબાઇ તરફ નેગાહ કરાની સાહેબ ? શું સુખલીએ તેવણને જેવાં ચિતાર્યાંજે તેવાંજ તેવણજે ?

અસલાહ—હા, ખરેખર ; મને તો તેથી જીકુંજ લાગેય. બળ તારે કહ્યું હું માનુય. એ કસકુતમ દદાને માગ એકરાંએએ કુસલાવેલી લાગેજે પણ હું તો ખરે કે વકીલ આગલ દોડી જઇ મારે સમજું કેહેલું ફેરવી નાંખુ. મેં તો આગલથીજ ધારયુંતું કે શીરીન એવી નહીં હોય.

[અસલાહ જાયછે.

બળે—જમ્મા અસલાહ શેઠ, તમે મારે હાથે વચ્ચાયા ! સુખલીની ઉશકેરણીથી તમે શીરીન સાથે પરણવા નિકલ્યા હતા અને વકીલ પાસે

ખત પણ કરાવ્યું હતું નહીં ! હવે હુંબી દોડતો જઈ ખશર શેઠને કહું કે બુઢાને એ કામથી મેં એવોતો વાંચોછે કે વકીલને ત્યાં ખત રદ કરાવા તે દોડી ગયોછે. ખશર શેઠ એવોતો મગન થઈ જશે કે આજે તો બજા લાલચુને ત્યાં ખાટલીનું માથું ભાંજવાનો આપણને તડકો પડવાનો. [જાયછે.]

[પડદો પડેછે.]

અંક તરીજો—દેખાવ બીજો.

[ખશર અને સુખલી દાખલ થાયછે.]

ખશર—સુખલી તારી બાહોશી મેં આજેજ જાણી ! યાદ રાખજે કે તારી એ કીમતી નોકરીનો બદલો લુલીશ નહીં.

સુખલી—અરે હજી તો અરધુંજ કામ નકકી થયું છે. અસલા જીતું કારણ તો મેં શીરીન સાથે નકકી તોડ્યુંછે પણ હવે તારું તો તે જી સાથે નકકી કરી આપવું જોઈયે.

ખશર—તેટલું પુરું કરી આપ અને હું તુંને રૂપિયાઓમાં નહ વાડી નાખશે.

સુખલી—અરે મરી જાઉંરે ખશર, તું તો દુનયાદારીથી અંજ-જાયોછે માટે કારણ કરવાનાં કામની મુશ્કેલી તુંને શું માલમ હોય ? આ શેઠેરમાં અરધો દજન જોડાં ભાંજવા જેટલું સેહેલું કામછે તેટલુંજ મુશ-કેલ કામ એક જોડાંને માંધવાનુંછે. પણ તારું ને શીરીનનું જોડું સાંધવાને મને બહુ ઉલટછે. બેઉ અખમ્મ રહ્યાં ખુબસુરત હોવાથી બે ઘડી ઘેર શોભી રહેશે.

[બન્ને દાખલ થાયછે.]

બન્ને—(અચરત થઈ) કેમ સુખલી બુઢા આગલ તારા મઝકર લગાવી વળી મારા ભોંળા શેઠને અઘમ પઘમ સમજાવા આવી કે ?

ખશર—બજા મુંગો રહે; સઘળું મુમાધાન થયુંછે અને સુખલી-એ ઉલટું મારું કામ પાર પાડી આપી મને પોતાના મોટા આભાર તજે આણ્યો છે.

બજો—અરે તમારો બેરો તો મેં પાર પાડી આપ્યો અને તમે સુખલીનો કાય આહાર માનોય ? તેજ ખરો સુખી ધણી કે જે મારા જેવો સારો નોકર ધરાવે, કારણ કે એક સારો નોકર આ દુન્યામાં મોટું ઝવેર છે. મેં તમારો બેરો તે કેવો પાર પાડી આપ્યો છે ! સુખલીને તમારા બાવાના ચોરડામાંથી કાંઈ ગુસગુસ કરી બાહાર નિકળતાં હમણાં જોતાંને વારજ હું પોતે અંદર ઘુસી ગયો અને તાલમેલ કરી બુઢાના મન ઉપર મા જબુત ઠસાવી આવ્યો કે સુખલી જે તેને કહી ગઈ તે બોલે બોલ જુ હું હટું, જેથી બુઢો દોડતો દોડતો વકીલને ત્યાં પોતાનું આગળું કહેલું ૨૬ કરવા ગયોછે—

સુખલી—અરે તારૂ ખાણુ ખરાબ થાયરે ચોગરા ! બજો ભા-ખરો તે ભાખરેજ ! સઘળો તાળો બગાડી નાંખ્યો. શીરીનબાઈના વકી-લને તો અસલાજીએ સાફ કાઢાડી મેલ્યો હતો કે એ તેવણે કારજ તોડ્યું છે.

ખશરૂ—બેવકુફ ! ગદ્દા ! ધામત ! હેવાં ! નિકળ હયાંથી ! (બાટો મારેછે.)

બજો—અરે શેઠ, મેં તો તમે જેમ કહ્યું તેમ બળવ્યું, તેમાં મારો શો વાંક ?

ખશરૂ—હા, એમાં તારો વાંક નથી પણ મારા બદબખ્તનો વાંક છે. નશીબ દેવી મારી ઉપર પ્રસન્ન નથી માટે સઘળું વાંકુજ બનેછે.

બજો—વારૂ ખશરૂ શેઠ, એક બીજાં કામથી મારી એ બુલનો હું પૂરતો બદલો તમને વાળી આપીશ. ચાલ સુખલી, પેલો મારી જીતેલી મરત વીશે તુંને કાંઈ થયું જણાવે. હશતાં હશતાં કલેજાં ઉઠલાઈ જશે.

[બજો અને સુખલી જાયછે.

ખશરૂ—“હશતાં હશતાં કલેજાં ઉઠલાઈ જશે !” ગરીબોબી પો-તાની જીંદગી એમ સુખ અને રમુજમાં કાઢેછે પણ મારો બેચેનીનો કો-ણને ખયાલ હોય ? શીરીનને હું મળી આવ્યો અને મારી છેલ્લી આશા બ્રહ્મ થઈ ! આહા ! આહા ! શીરીન ! તું એક લોભી માતાના કાંદામાં ફસીછે તે હું જાણું છું. તારી માતા તને અસલાજી સાથે પરણાવતી નથી પણ તેના પૈસા સાથે પરણાવેછે. ભટ પડજો તે માતાએ ઉપર કે જેઓ પોતાની

બેઠીઓને પૈસાને માટે વેચે. હેઠ પડજો તે માતપીતા ઉપર જેઓ લગનના પવિત્ર ગાંઠને એક ફાર્સ સમજે. ફીટકાર પડજો તે આપેની ઉપર કે જેઓ પોતાની બેઠી સમાન છોડીઓને પોતાની આયડી તરીકે ઘરમાં લાવી બેસાડી પોતાનાં ફરજદારનાં સુખનો હમેશનો ભોગ આપે. આપો ઘણાખરા બેવફા હોયછે. પોતાની ઝોરતોની હૈયાતીમાં તેઓ ઉપર ખ્યાર કરેછે, અને જીવ આપવા માગેછે અને મરી જાયછે તો રડેછે અને કુટેછે અને સત્યાનાશ વળ્યું એવું જણાવેછે. પણ થોડા દહાડા ગયા એટલે પંદર વરસની એકરીઓ પાછા પરણવા માટે શોધતા ફરેછે. આજે હું મારી મરનાર માતાને યાદ કરું છું કારણકે માતા વગરનું જીવતરજ બળ્યું. મારી માતા હતેતો આજે હું એટલો દુઃખી નહીં થતે. કેટલાં શાવકી માતાવાલા ફરજદાર ઇચ્છતાં હશે કે માતાને બદલે તેઓનો પીતા મરણ પામ્યો હતે ! શીરીન, યાદ રાખજે કે તું સુખી કદી થનાર નથી અને જે દિવસે તું આ ઘરમાં પગ મેલશે તેજ દિવસે આ બાપીકુ ઘર હું જીવેદાનતુ તજી મારૂ બદબખ્ત જ્યાં લેખ જશે ત્યાં જમ્મશ. જે છોકરી મારી વહાલી માદરની વહુ થવાને સરજેલી તે શુ મારી શાવકી માતા થઇ મારી માદરની જગા ઉપર આવે ? નહીં, એવો દેખાવ મારેથી જોવાઇ શકનાર નથી અને એવો દેખાવ જોયા કરતાં તો મારૂ આ બાપીકુ શેહેર છોડી હુ પ્રદેશવાશી થઇશ. આએ કોણ સાંભેથી આવેછે ? એ તો ઉકર કાનફાટયો ! મારા બાવા મારી એકપુરી બેહેનને જોણી સાથે સદાના ખાડામાં નાખવા માંગેછે તે !

[ઉકર કાનફાટયો દાખલ થાયછે.]

ઉકર—કેમ ખશર શેઠ, વહી કોણને રડાવાનો વીચાર કરોછો ? કોઇ મારવાડી નહીં જડતો કે ? તમારી બેહેનને મારી સાથે પરણવો તે તમો કુવો પુરવા માગોય, તો હું પુછું કે તમો મારા જેટલું કમાવોય કે ? એ તમો આજકાલના પારસી પોરીયાઓની તેહકરાઇજ તો ! આએ મારા પોશાકપર લુલોય કે ? (ગાયછે ; જીવો વધારો ; ગાયણુ ટમું).

માટે ખશર શેઠ મુંગા મુંગા ચાકરી ધધે લાગી જવો, નહી તો ધકેલા ખાશો.

બેચેછે.]

ખશરૂ—આને મારો દાહરો બદખખત છે ત્યારે સમજુ સાંભલવું જોઈએ.

[બળો દોડતો દોડતો આવે છે.]

બળો—આવો ખશરૂ શેઠ, મારી પુઠે ઝડપથી આવો; ચાલો, ચાલો જલદી કરો; ચલકશે આવજો; ચાલો, ચાલો.

ખશરૂ—પણ શું છે બોલતો ખરો ?

બળો—બસ તમે તમારે મુગા મુગા મારી પુઠે આવો; ચાલો, તમારો બેરો પાર: તમારૂ કામ મેં નક્કી કરી આપ્યું છે; બસ ચાલો.

ખશરૂ—પણ શું નક્કી કર્યું છે ? બેરો કેમ પાર પાડ્યો ?

બળો—આ મારી બગલમાં જોયું કેની—આ રહ્યું !

ખશરૂ—શું ? શું ?

બળો—તમારા બાપનો જીવ એમાં છે, સાહેબ; સુનાંની મોહારોની આ ઠેલી છે. ચાલો સાહેબ, મુગા મુગા મારી પુઠે ચાલો, નહીં તો તાજો બગડી જશે.

ખશરૂ—(વિચાર કરી) ઠાક છે ! આ બનાવ જીગરમાં વળી નવી આશા પેદા કરે છે.

[ખેડ જાય છે.]

[અસલાજી ઘેલા ગાંડા જેવો દાખલ થાય છે.]

અસલાજી—(બહુ ગભરાયલા) ચોરો ! હુટારાઓ ! ખુનીઓ ! અરે માહેતમ ! મોહકાણુ ! સીતમ ! મારૂં આણું ખરાબ કરી નાખ્યું ! ચોર, ખાસો પકડાયો. (પોતાનાજ હાથને પકડી) હાવ મારા પૈસા ! મારૂં માથું ગળી ગયું ! હું ક્યાં છેઉ, હું કોણુ છું અને હું શું કરું છું તેની મને ખબર નથી. અરે ! મારા પૈસા, મારા પૈસા ! (પોતાનાજ હાથને જોસમાં પકડી) કેમ શું કહેય ? આપેય કે નહીં ? નહીંતો પોલીશમાં પકડાવીશ હું ! અરે પણ અહીંયાંતો કોઈ નહીં મળે ! સમજ્યો, તેતો વટેણું વાવી ગયેલો હશે ! હું પોલીસમાં જઈંય, મારા આપ્પા ઘેરને, મારા નોકરોને, મારાં છોકરાં-ઓને, મારી બાયડીને અને મને પોતાને પણ હરરતા સોગંદ ખવડાવીશ;

અરે એટલામાં શું વલ્યું ? મોહલાના સઘળાં માણસોને, અને શહેરના સઘળાં માણસોને વતીક હું હરરતા સોગંદ લેવા કહીશ; હું તેઓ સઘળાંઓને ફાંસી દેવડાવીશ; આખી દુન્યાને હું ફાંસી દેવડાવીશ; અને અગરજો તેમ કરતાંથી મારા પૈસા નહીં મળશે તો પછી હું પોતે ફાંસી ખાઈ મરી જઈશ.

[જાંવછે.

અંક તરીજો—દેખાવ તરીજો.

[અસલાજીના ઘરનો હાલ—કેટલાક નોકરો સાફસુફ કરતાં વાત કરેછે.

કાવલો—હવે આ અવર ઘેરનો દહાડો ફરે ખરો; નવાં ખાંધ ઘણાં દહાડા જીવનાં છે, અને તેવણુ એવી દરીદ્રતા તથા કંજુસાઈ વધુ વાર ચાલવા દેનાર નથી. આજે રાતનાજ પચીસ માણસનું ખાણું કરાવ્યું છે અને તે એવું તો રેલછેલ છે કે અલાઈયાગમાં આખી નાત જમે!

બીજો ચાકર—વળી અગાઉ તો ચોખ્ખાં પાણી સિવાય બીજી કાંઈ વાત નહીં હતી અને આજે તો આપણુ ગરીબ ચાકરોને માટે પણ એક દજન બખ્ખાની બાટલી આપીય !

કાવલો—અરે ખાનારખીનાર તેને બોદા આપનાર; જેવી બાઈ છે તેવોજ જો તેણીને વર મલ્યો હતે કેની તો બોલવાનીજ વાત નહીં.

ત્રીજો ચાકર—અરે પણ તેમાં શું છે ? વર એવો છે પણ તેની ઠેલી ગળ્ગર છે કેની ! અરે એ કાંઈ આપણે ગામડેની પોરીઓ છે કે ? મુઁબ્બની આજકાલની પોરીઓ તો એવો પટામણી કે અસલાજી જેવા શો ગણુ મુઁમેનેબી નચાવી તેઓની ઠેલીઓનાં મોહોડાં ખુલ્લાં મેલાવે.

[લીમ દાખલ થાયછે.

લીમ—કાવલા દોડ, ને કટલર પામરને ત્યાં કેહી આવ કે જિંઆમાંનો ખાર દજન ચમખીન, ખાર દજન ખાંડી, ખાર દજન પોર્ટ વાઇન, ખાર દજન શેરી, ખાર દજન હોક, ખાર દજન કેરોશીટ, ખાર દજન નોહીયો અને જે બીજો ફરમાશુ દાર તેઓ પાશે હોય તે તુરત મોકલાવી દ. ને

જમશા તું જલદી દોડી જમ પીયર્સને ત્યાં કહી આવ કે પેશતરીને પુડીંગી હજી આવી પુગાં નથી ને આવતી વખતે જરા મરીન લાઇન્સપર જમ પળટણુમાં કેહી આવજે કે બેંડ કેમ આયું નથી ?

સઘળાઓ—શાબાસ ! શાબાસ ! દુરરે !

ભીમ—મોલ વગર ઘર શોભેજ નહીં, તેમ જૈરી વગર આજવેર અમલાજીનું ઘેર શુનું હતું. ચાલો ચાલો, તમે જાઓ, બાઇજ આવો પુગાંછે.

[ચાકરો જાયછે. શીરીન, અલછજી તથા ફરનીચરવાળો મેમન દાખલ થાયછે.

શીરીન—ભીમ, મારા હોકમ પ્રમાણે નોકરોને મોકલી દીધા કે ?

ભીમ—હા, બાઇ.

શીરીન—વારું કાસમ મીયાં જેમ બને તેમ બીજાનાઓ તો સરસ પીછાંતાં મોકલાવી દેજો.

કાસમ—અરે બાઇ સાહેબ, તમારું કામ તો બીજું સઘણું કામ પડતું સુકીને કરવું પડશે. (માયું ધવડીને) પણ બાઇને કહું ને લંડનના પ્રદર્શણને લીધે પીછાં ઘણાં મોઘાં થઇ ગયાં છે.

શીરીન—કાસમ, પૈસાની વાતજ નથી. બસ તું તારે સૌથી મરસ બીજાંનાઓ બતાવજે અને અસલાજી ઉપર તેનું બીલ કરી મોકલજે. અને કાસમ ચારે બાજુએ મોટા તખ્તા મેલાવજે તથા ઓરડો સણુગારવા માટે જેમ તુંને દીક લાગે તેમ કરજે. પૈસાનો કંઈ દર કરતોજ ના.

કાસમ—બાઈ સાહેબ, શું પૈસા નાખી દેવાના આવ્યાછે ? હું તે કરકસરથી ખર્ચ કરી તમારા ખાવીંદ પાસેથી ચોખ્ખે ચોખ્ખું બીલ લે ઇશ, પછી તમારે ગમે તે મારી મહેનતનું આપજો,

અલછજી—પણ દીકરી શું કામ આએ બારીઓબી કહડાવી નાંખી નવી કરાવેય ?

શીરીન—માયજી, તમે મારી વચમાં પડતાંજ ના; મને અસલી ચીજોનો ઘણોજ ધિક્કાર છે, અને આએ ઘેરની કોઇબી ચીજ મને ગ મતી નહીં હોવાથી જ્યાંવેર તે સઘળી ફેરવાઇ નવી આવે નહીં ત્યાં વેર

મારેથી આએ ઘેરમાં રહેવાયજ નહી. મારી શહીમીટીઓ આવે તે લો-
કોને શું હું આવા હાલમાં બેસાડું કે ? મારી મડમ પાસે શું હું આવી
ટેબલ ઉપર શિખવા બેસું કે ? છટ “નોન્સન્સ.”

કાસમ—ખાઇ, તમે બરાબર બોલોય; અમે જે સાહેબને ત્યાં જઇ
યેય ત્યાં દર મેલમાં કાંઇ ને કાંઇ નવું ફરનીઅર આવતું ને આવતું.
ખાઇ જો તમુનેથી ઘર ખરું સજુગારવું હોય તો ચાલુ “ફાશીન” પ્રમાણે
ચાલવુંજ જોઈયે. જો “ફાશીન” પરમાંણે નહીં ચાલશે તો પેલા તમારા
આજકાલના સુધારાવાલાઓ તમારો જલહીયોજ કાઢી નાંખશે જો !
(ખાજુએ) એ પ્રમાણે તો થોડા વખતમાં ઘેરથી વેચાવું પડશે હો !

અભયજી—અરે બા એવા લાડ ઇંગ્લેન્ડનેજ શોભે. આપણે ક્યાં
તેઓની સુજે તણાવા જઇયે ? શીરીન તુંથી એમ મોટાંની સુજે ટુકી
થતી ના.

કાસમ—આહા ! આહા ! આહા ! તમારાં મા અસહી વિચારના
છે પણ તે દહાડા હવે વહી ગયા, હવે તો મારો સીજુગાર કરો તોજ કોઇ
તમારા ઘેરમાં પગ મુકેછે.

[કસબીદાર અને ઝવેરી દાખલ થાય છે.

શીરીન—આવો પુરનમજ, કેમ પેલી મારો કસબી કોરની સાડી
લાયા કે ? હું બધા ભરેલા જીકના પોલકાને માટે તો તમુને કહેતાં ભુ-
લીજ ગઇ.

પુરનમજ—ખાઇજી, સારી તો એવી લાગ્યોછું કે બે ઘડી ગવનડ-
રથી જોયા કરશે. પણ આમ્મિ બે નવી તરાહ આવીય તેની કોર ભરા-
વવાની હું તમુને મજામુત લલામણ કરું છું. કરશનદાશને ત્યાં વાટર-
સીલકની ઘેરા જાંબુરા રંગની જે પેલાતી નવી સાડીઓ આવીછે તેની
ઉપર જો એ મુકશો કેની તો કાંઇ મણાજ નહીં. લલા લલા શેઠીયાઓને
ત્યાંનાં બધરાંઓ મારું માથુંજ ખાઇ ગયા કે એવી કોર પેહેલાં
તેઓને ભરો આપવી પણ મેં સાફ ના કહ્યું કે અભયજીના શીરીનખાઇ
વગર કોઇ બીજને હું પેહેલા આપનારજ નથી. સારી સુધાં બેઠની
કિંમત ૧૧૦૦ રૂપીયા થશે અને એને લાયકતા બે પોલકાઓ ઉપર
ખાસા રૂ ૭૦૦ બેસશે.

શીરીન—ઠીક છે. પણ બરાબર કરીને જલદી લાવજે હો ! નહીંતો
મુવા તમારા લોકોની ચાલ છે તેમ માણસને દોહાડશે ધકેલા ખવાડી
ભગ્ન પછી લાવી ના આપતો !

કાસમ—(ખાનુએ) આ તો દીવાળીનું કામ છે. માટે મુગાં મુગાં આપણેથી રૂપીયા ૧૦૦ અથવા ૧૫૦ નો સામાન મુઠ્ઠી ૭૦૦ અથવા ૮૦૦ નું ખીલ કરી જલદી ચુકાવી લેઈજીએની, નહીં તો પછી કોણ લુખાને શોધવા જઈશું!

શીરીન—(ઝવેરીને) કેમ રામલાલ, રહ્યા રહ્યા ૪ દહાડે આજે આયા કે? વાઈ પેલી નેકલેશ ને ઝેરીંગ લાયાય કે?

રામલાલ—દીલ્હીથી છેક આજેજ નેકલેશ આવી પુગી. મુંબઈમાં કોઈથી ઝવેરી એવી નેકલેશ લાવી આપે તો હું મારી મુછ ખોડાઉં. કાચમીરના માહરાજાએ દીલ્હીના નવાબની યૈરીને વારતે એ ભેટ મોકલી હતી પણ તે નાંધલી પડવાથી અહીંયા પેચવા મોકલીછે. ઝેના રૂ૫૦૦૦ પડશે.

શીરીન—(તપાસી) નેકલેશતો બહુ સારીછે, પણ રામલાલ, બહુ મોંઘી પડેછે માટે રૂ૪૦૦૦ આપું. ચાલ કમુલ કર.

રામલાલ—અરે જાઓ જાઓ બાઈ, કાંઈ ચોરીનો માલછે કે? એક અરધી ઓછી નહીં લેઈશ. ઝેના ઘરાકતો હજારો નીકલી આવશે.

શીરીન—ચાલ વાઈ લાવ, અને એનો તથા ઝેરીંગનો રૂ૭૦૦૦ નો અસલાજી નામનો આંકડો કરી મોકલજે.

[અસલાજી કપાળ કુટતા દાખલ થાયછે.

અસલાજી—તે ગીયા! જાવેદાનતા ગીયા! મારું ખાણું ખરાબ થયું! હવે શું જડતાતા! કોઈ કહેજે “મુંબઈ સમાચાર” તથા “જાંમે જાંમશેદમાં એની ઇનામ આપવાની જાહેર ખબર છપાવે. તો શું મફતનો માલ આવ્યો કે ઇનામ આપું? વળી જાહેર ખબરની રૂ ૪ ની ચોટલી અર્તે નહીં કોઈની નજર ઉઘડી હોય તેથી ઉઘડે! અરે ખોદા ખાતર એકજ વખત તેની ઉપર મારી નજર પડાવે!

શીરીન—અને વાઈ ઝવેરી, નવી દ્રાશીનની એક જાંચા હીરાની ખાંગરીની ઝોઝામાં ઝોછી શું કિંમત પડશે?

ઝવેરી—મારી પાસે એવી એક ખાંગરી હમણાજ આવીછે, જેના રૂ ૩૦૦૦ હું ઝોઝામાં ઝોછા લેઈશ.

અસલાજી—શું? શું? લુચ્ચા તેં મારા રૂ ૩૦૦૦ લીધાય? અરે

તારું સત્યાનાશ થાય તેં મને રૂ ૩૦૦૦ ની લીમરી ચુકાવીય કે? ચોર ! ચોર ! સિપાઈ પકડો ! પકડો !

ઝવેરી—(ગભરાઈને) અસલાહ! શું છે? અરે મેં શું તમારું ખાધું લીધું?

અસલાહ—મારું ખાણું ખરાબ કરી હજી મને પુછ્યું કે શું કર્યું? અરે મારું સત્યાનાશ વળ્યુંય! મારા પૈસા ચોરાયા છે! ગઈ કાલે જે રૂ ૫૦૦૦ હું બેંકમાંથી લાવ્યો હતો તે ગુમ થયા છે અને (રડીને) હું કદીબી તેને પાછા જોઈશ નહીં!

શીરીન—પ્યારા અસલાહ, તેમાં દલગીર થઈ રડી શાનાં પડાય! કદાચ તમુને તે રકમ પાછી જડશે; અને નહીં જડશે તો (કડકા મોરી) તમારી ખુલ્લા ગઈ! એટલી નજીવી રકમને માટે નકામો (આવરણું લેઈ) મદાઈનો જીવ શું કામ બાળાય!

અસલાહ—શું નજીવી રકમ? રૂ ૫૦૦૦ ને તું નજીવી રકમ કહેય!

અભઈ—નહીંરે મરું, તમુને દલગીર જોઈ મારો અખાઈ રહી છોકરી તો તમુને દીલાસો આપવા એમ બોલ્યું. બાકી શીરીનને પોતાના મનમાં તો બહુ લાગેય.

અસલાહ—મને દીલાસો આપવા! રૂ ૫૦૦૦ ને નજીવી રકમ કેહી તમારી છોકરી મને દીલાસો આપે છે! પણ ઝવેરી રૂ ૩૦૦૦ ની તું શું વાત કરતો હતો? શું તું મારા બોવાયલા પૈસા કેડે જડયા છે?

ઝવેરી—તમે શું બોલોય તે હું જરાકબી સમજતો નથી. હું તો આ બાઈને કેહેતો હતો કે હીરાની બાંગરી રૂ ૩૦૦૦ થી આછી કિંમતે કેડે મળનાર નથી. પછી ગમે તો—

અસલાહ—શું? શું? શું?

શીરીન—બહુ મોંઘી છે. તોપણ શોખની આગળ કેઈ ચીજ મોંઘી હોય? માટે ઝવેરી જરા બને તો આજેજ મોકલાવા દેજો. પ્યારા અસલાહ, આજે લોકો આંકડો ક્યારે ચુકાવી લેવા આવે?

અસલાહ—પણ શું હું સ્વપનો જોઉંય કે?

શીરીન—કાંઈ નહીં થોડા દિવસ રહીને તમારો આંકડો મોકલી દેજો. વાઈં ઝવેરી, માતીની ત્રણ શેરી માળા અને એક રઘકુલની શું કિંમત પડશે ?

ઝવેરી—ખાઇ બેઉ મળી રૂ ૨૦૦૦, અને વળી રઘકુલ અને ત્રણ શેરી માળા વગર તમારો બીજો પોશાક સોલજેન નહીં.

શીરીન—તું કહેય તે ખરું જ છે અને સાથે લાગુ સરતું હોવાથી આજેજ મોકલાવી દેજે. મારા ખાવીંદના નામ પ્રમાણે લપકો તો કરવોજ જોઈયે.

અસલાજી—અરે એમ કયાં અગાઉ પેહેલાં મારું માથું કાપી નાખજે. તું કરેય શું ? તુ શું ઘેલી થઈ ગઈય ?

શીરીન—(એવરણું લેઇ) અરે મરી જાઉં એમ શું બોલોય ? નવી મોહારદારને ઘેરમાં લાવો ત્યારે શું ઘેર સીણુગાર અને ઘેરી સીણુગારના ખરચ માટે ૨૦ અથવા ૨૫ હજાર ખરચી નાંખવાને આંચકી ખાશો !

અસલાજી—એ ઝવેરી, એક અરધીતું બી તું અહીંયા આપી જશે તો તારું માથુંજ ભાંજી નાંખીશ.

શીરીન—અસલાજી, તમારી આ વર્તણુકની મતલબજ હું સમજી શકતી નથી. પરણ્યા પછી તમે મને કેવું સુખ દેખાડશો તેના આ નમુનો તમે દેખાડાવતા હશો !

અસલાજી—અને પરણ્યા પછી મારા કેવા હાલ થશે તેના ઉત્તમ નમુના આજે તુંજ બતાવેછેની !

શીરીન—અસલાજી, સાંભળો. એક સુધારાવાળી પારસી અબલાના સઘળા હકો હું ભોગવવાની અને તે સિવાય હું કાંઈ બીજું વધારે માંગતી નથી. પોશાક કેમ કરવો તે મારું કામ છે, નહીં કે મારા ખાવીંદનું. તમે કેટલું ખરચી શકો તે હું જાણું છું અને તે પ્રમાણેજ હું ખરચ કરીશ ; અને એકબારગી જો હું વધારેની કરું તો તે તમારુંજ માન વધારવા કેની ! હુન્યા એમ તો કેહેશે કે આ એશકી બાત અસલાજીની ધણીઆણી થાય.

અસલાજી—અબજી, આ બોલો તમે સાંભલોય કે ?

અભયજી—મારી છોકરી લખલુટ થાય તે મરી જઈ મનેખી ગમે નહીં જો ; પણ મારાં તેમજ તમારાં કુટુંબનાં માનને ખાતર શીરીને ભપકા સપકામાં દેખાવ દેવાજ નોંધ્યે. જીમરં અસલાજી, માફ કરજો. પણ ખોલ્યાં વગર ચાલતું નથી કે આખી મુંબઈ તમારી કંજીમાઈની વાતથી જાણીતી હોવાથી તમુને ઉકરડાના નામથી બોલાવિય તે એતાખ કાહડી નાંખવા અને દુન્યામાં માન મેલવવા તમારેતો ઉલટો ઉપકાર માનવો નોંધ્યે કે તમારાથી ઉલટાજી સ્વભાવની જૈરી તમુને મલીછે. મારી છોકરી કાંઈ લખલુટ થવા માંગતી નથી, પણ રૂ ૨૫૦૦૦ ની અંદર લગ્નનો સંધલો ખરચ કરી નાંખશે. અને પછી કાંઈ દર વરસે જરૂરેરાત અથવા કપડાં ચપડાં ઉપર એટલો મોટો ખરચ થવાનોછે ?

શીરીન—અરે નહીંજતો ! લાગ્યે રૂ ૫૦૦૦ બધા મળી દર વર્ષે થાય અને મારા ખાવીદને ખોદા સલામત રાખે તે ૧૦ લાખની તેવણની દોલતમાં રૂ ૫૦૦૦ દર વર્ષે મને એશકી કરવામાં તેવણને ક્યાં ભારી પડવાનાછે !

અસલાજી—હું લુટાયો ! મારું પુત્ર થયું ! અરે બાઈઆ, બુદાપામાં જવાન આરતો સાથે પરણવાનો જે શોખ કરે તેના મારા જેવા ધુરા હાલ થશે ! જો મારી ઉમરની કોઈ અધોર વિધવા શોધી હતે તો મારું ઘેર ખરું સુખી થતે અને મારો બુદાપો સારા સંસારમાં પસાર થતે. પણ મારા જેવા બુદાને પરણવાની તે કેવી રમત ! તોપણ એક દીલાસોછે અને તે એ કે હું હજી સુધી પરણીને ફરશે નથી.

અભયજી—તમુને તમારો કોલ પાલવોજ નોંધ્યે, નહીંતો કે લખત પ્રમાણે મારી બેટીને તુકશાનીના રૂ ૨૫૦૦૦ આપવા પડશે.

અસલાજી—મનમાં એમ મલકાતાં નાં. મારી પાસે તેમાંથી છટકવાનોખી એક રસ્તોછે. મેં મારા વકીલ વારસોને એ રકમ આપવા માટે ખાંધી લીધા નથી, માટે જો હું ફાંસો ખાઈ આપવાત કરું તો આ રકમ લેતાં તમે આ લવના મારા દુસ્મનો હાય ચોલતાં રહી જાઓ. પણ તેની અગાઉ તો આ પીડાઓને કાહડી મુક. જાણે નરા ગીધ બેઠાય ! નિકળો ચોરો, લુટારાઓ, ગળાં ફાંસુઓ ! એકદમ અહીંયાથી ચાલી જાઓ, નહીં તો ધક્કા ખાઈ બાહર જશો !

[તેઓ સંધળાં નાહસી જાયછે.]

અભઈજી—અસલાજી, તમા ઘેલા થઇ ગયલા માલમ પડોછો.

અસલાજી—મેં જ્યારે લખત ઉપર સહી કરી ત્યારે ખચીત હું ઘેલોજ થઇ ગયો હતો. અરે ખોદા ! હું મારું નામજ લખવા નહીં શિખ્યો હતો તો કેવું મળહતું !

અભઈજી—મારી છોકરીએ બીજાં લલાં લલાં માંગાં ના પાડી તમને કયુલ કયાં તેનો આ બદલો કે ?

અસલાજી—અરે હું અંતઃકરણથી ઇચ્છુંચ કે કોઇ બીજાની સાથે તેણી પરણી ગઇ હોય ! મારું લખત મને પાછું આપી દેવો અને કોઇબી બીજાના લાલમાં તમારા આ હદીયા (શીરીનને બતાવી) ઉપરનો મારો સંકલો હક ઇલાજો છોડી દેવાને હું આ ઘડીયે તૈયાર છું.

અભઈજી—હવે તો બહુ મોડું થઇ ગયું. એક વખત ના પાડ્યા પછી હવે શું પાછા તેમ્મોને કાલાવાલા કરવા જઇયે કે ? નારે ભુસુરે ! શું મારી એકપુરી દીકરીને એવી હલકી પાડું કે ?

[ભીમ દાખલ થાયછે,

ભીમ—બાઇ સાહેબ, તમારા હોકમ પ્રમાણે હું દરજીને બોલાવી લાવ્યો છું.

શીરીન—તેને અંદર આવવા કેહે. તમારે માટે અસલાજી, મને કેવું હેત હશે તેનો આ એક દાખલોછે. તમારે માટે સૌથી સરખ ફાશી-નનો નવો પોશાક શીવડાવવાને એડમ પાઇલને ત્યાંનો વડો દરજી બોલાવી મંગાવ્યોછે કારણકે તમને સાઈ લાગવા માટે જેમ મને એશકી થવાની જરૂરછે તેમ મને સાઈ લગાડવા માટે તમનેબી એશકી થવું જોઇશે. ચાલો માય, ચાલો એમતો હોયજ તો, મારા ખાવીંદ ઉપર એટલાં બધાં રીશ ના લરાવો. ચાલો આપણે રાતના મોઢાં ખાણુંની ગોઠવણ પુરી કરીયે.

અસલાજી—બુઢાપામાં આમ્મિ દગલી ને ઇબર કાહડી નાખી હું એશકી પાટલુન અને દગલો પેહેકું ! અરે સુખલી, સુખલી ! તે જે કહ્યું હતું તે એટલા વારમાંજ ખરું પડ્યું.

[પાશકોલ દરજી દાખલ થાયછે,

પાશકાલ—સલોમ સાહેબ. અમેરા નોમ પાશકાલ, ઓર અમ બેડેમ પાધલકે ઉદર બરા દરજી હયે. તુમેરા માપ પેહેલાં લેના કે તુમ પેહેલા પેટરન દેખનેકું મંગતા ? ચલો શેઠ તુમેરા માપ પેહેલા અમ લેતી. આખા મુંબઇમે અમેરા જૈસા કુસરા કોણુ દરજી નહીં હયે. બડા બડા પારમી શેઠ અમેરી પોસ કપડે સીલાતા. સીધા ખડે રહો. અમ બગલકા મોપ લેતા.

અસલાજી—અરે મુગો મુગો જઇ મરની નહીં તો કે આ લાકડીએ તારી પીઠનું માપ લઇ લેવશં! તારા જેવા દરજીઓનું મારા ઘેરમાં નહીં પણ દીવાલીઆઓના ઘેરમાં કામ. નિકલ અતર ધડી મારા ઝોરડામાંથી. કાવલા ! સોલા ! દોલા ! એને ધક્કા મારી બાહર કાઢાડો !

પાશકાલ—તબ કાયકે વારતે તુમ અમેરેકુ બોલાયા ? અમેરા બખત કુચ ફાકટ હયે ? બખતકા હમ બીલ કરેગા.

[પાશકાલ જાયછે.

અસલાજી—મારા જેવા બુઢાઓએ મારા દાખલા ઉપરથી ધડો લેવો જોઇયે કે જવાન છોડીએતે આપણે જૈરી નથી લાવતા પણ બરા પાપ લાવીયેચ.

[કાવલો ૬ અથવા ૭ મજ્બુરોના માથા ઉપર ટોપલામાં બાટલીઓ ઉંચકાવી લાવી ઝડપમાં પસાર થવા માંગેચ.

અસલાજી—અરે કાવલા, કયાં જાયચ ? કાંઇ બોતીતો મરની ?

કાવલો—શેઠ, વળી જાય કયાં ? બાઈએ રાતના મોટાં બાણાં માટે દારકામ મંગાવયું હતુ તે લાવ્યોધું ; બીજી ચીજો પછવાડે ઘાટીઓ લાવેછે. જો શેઠ, હું તમાને કહુંચ સાફ ; વળી તમે પ્રેહેશો કે કહું નહીં. ૨૦ ચાકરેથી આવડાં મોટાં બાણાંને પુરા પડી શકાશે નહીં. માટે બીજાં ૨૦ અથવા ૨૫ નોકરો હોરમજ પાવરીને ત્યાંથી મંગાવો.

અસલાજી—નિકલ ચોર, ઠગારા લુચ્ચા, સધલા મને ઠગવાજ બેઠાછો કે ?

કાવલો—મારે શું છે. તમારી ફજેતી થશે.

[કાવલો મજ્બુરો સાથે જાયછે.

અસલાહ—અરે ! અરે ! મોહકાણુતો હવે છેક હદ બાહરે ગઇ !
 અરે અમલા, અસલા ! તેં તારો ખુદાપો વેચ્યો ત્યારે આટલું ખમેચ
 કેની ? (અંદર પડઘમ વતરોગે વાગેછે) લે ! વળી આંખે નવી મોહકાણુ !
 વળી એ શું ? (જોસમા વાગેછે) શું મારા ઘેર બપર કોઇ ઘેરો ધાલવા
 આવ્યુંય કે ? હું ઇચ્છુંય કે તેઓ તેને આગ લગાડી મેલે, જેથી અમે
 સઘળાં અંદર બળી મરીયે ! (જોસમાં વાગેછે.)

અંદરથીબુમો—હુરરે ! હુરરે ! હુરરે ! ખોદા અસલાહને સલા-
 મત રાખો ! હુરરે ! લેવો સાહેબો નવાં જોડાંને ખોદા સલામત રાખે તેની
 મલામતી ! હુરરે ! અસલાહ ઉકરડા અને શીરીનખાઇ સુનામખીતું જોડું
 હુધે નાહાય, પુટે વ્યાય અને જુગ જુગ જીવે ! પીટ, પીટ, પીટ, હુરરે ! !

અસલાહ—મોહિલાના છોકરાઓનું આ તોફાન લાગેચ ; પેલી ના
 પાક દુકતીએ વાળુ મંગાવ્યું હશે તેની આ ઠેકડી થાયચ ! દુન્યા મારી ઉપર
 હસશે અને થુકશે ! હાય ! હાય ! ઘરડા થયા એટલે ઘેલા થયા ખરાખર !
 અરે જેબી ખુદો આવી અઘોર જવાન છોકરી સાથે પરણવાનો હવે
 વિચાર ડાખશે તેને ઓળખાણ પીછાણ વગરખી ઘેર જઇ એવું પગલું
 ભરતાં વારીશ ! તેઓ મારા આ દાખલા બપરથી અનુભવ નહીં લેતો
 તેઓના જેવા કર્મકૃત્યા કોઇ નહીં ! (અંદર જોસમાં વાળું વાગેછે) આ
 રકામતો હજી ચાલુજી, અરે તારું ખાણું ખરાબ થાયરે શીરીન ! (વલી
 પાછું વાગેછે) અરે કોઈ નહીં અટકાવે ? કાવલા, સોલા, દોલા (દોડી જાય
 છે અને તરતજ સુખલી સાથે પાછા દાખલ થાયછે.)

સુખલી—અરે અસલાહ શેક ! મારું કહ્યું માનતે તો આણું
 ખનતે ! તમારી આંખ તો મેં ઘણી ખાલી કે થોડા દહાડામાં તેણી તમને
 વગર ભાડાના ઘરમાં મોકલશે પણ તમે મારું નહીં માન્યું અને ગોરી
 ચામડી ઉપર લોભાઇ દ્રરયા !

અસલાહ—સુખલી ! સુખલી ! તારી શિખામણ જો માની હતે
 તો આજે હું કેવો સુખી થતે ?

સુખલી—અરે પણ અસલાહ, તમે ઘેલા થઇ ગયાતા ! તમે તો
 કારપોરેશન ને કારપોરેશન, ટાઉન હૉલ અને ક્રાઉન હૉલમાં બાપાણી

કરો અને તોપણ તમેજ કેમ છતી ખુદ્દો આંખે જાણી જોઈને કુવામાં પડ્યા ?
વળી ભલા માણસતો જાણે લુમકો લુટાઇ જતો હોય તેમ એકદમ
પરણી ગયા !

અસલાહ—હું પરણ્યો નથી ; હું હજી પરણ્યો નથી.

સુખલી—નથી પરણ્યા !

અસલાહ—નહીં, નહીં, નહીં.

સુખલી—ત્યારેતો ઠીકજ છે. બે ચોખ્ખા પડ્યા વગર કોઇખી માણસ
ખાડામાં પડેલો ગણાતો નથી.

અસલાહ—અરે પણ હુંતો જખરા ખાડામાં પડ્યોચની. અરે
સુખલી ! મારા કર્મની કાંઈાણી કોણ જાણે ? તેની સાથે પરણવા માટે
મેં એક ખત, એક ખત, એક રૂપ૧૦૦૦ ની તુકશાણીનું ખત, કરી
આપ્યું છે.

સુખલી—ત્યારેતો એ રકમ તમને આકવી પડશે.

અસલાહ—શું આકે ? મારો જનન, મારો જીવ, મારું જીગર,
મારું લોહી આકું !

સુખલી—અરે તમારા ઇચ્છેજ કાયદા અને લા પાછટો બલે તે
તમને આકવાતો પડવાના—

અસલાહ—તેમ કર્યા અગાજી હું ભરતામાં જઇશ ; મારા પૈસા,
ખ્યારા પૈસા, બંઆવવા હું પેઢેલાં એ નાપાક સાથે પરણીશ અને બીજે
દિવસે ગળામાં ફાંસો દેઇ મરી જઈશ.

સુખલી—(કપાળ કુટી) અરે મારા વહાલા શેઠ ! એક લુલને
લીધે તમારાખી કેવા હાલ !

અસલાહ—અરે સુખલી ! એક વરસ અગાઉ હું મરી ગયો
હતે તો કેવું ઠીક ? (અંદર ગોંગાટ સાંભલી) અરર ! વળી નવી શું મો-
હાકાંણુ છે ? સુખલી જો ! જો !

[સુખલી જાયછે ; બીજી ગમચી કેકોખાદ લગ્નના
બહુ એશાકી પોશાકમાં દાખલ થાયછે.

અસલાહ—વળી આ શું નવી બલ્લા ?

કેકોબાદ—કેમ અસલાહ શેઠ, મને ઝોળખતા નહીં કે ?

અસલાહ—ઝોળખું ! હા, હા ! ઝેની મતલબ શું ? હું સમજ્યો, સમજ્યો ! મારા ચોરાયલા પૈસાની ઝે તો દીવાળી છે ! અરે હુઝ્યા કેકોબાદ, મેં તારી ઉપર ભરોશો રાખી મારે સઘળો વિશ્વાસ તારી ઉપર મેલ્યો તેનો આ બલ્લો કે ? મારો જીવ એમ તું છુટી લેશે ઝેવી મેં કદી આશા રાખી હતી નહીં.

કેકોબાદ—સાહેબ, તમારી આગળ સઘળી વાત હું કયુલ કરી દેવા આવ્યો છું ; અને મારો સઘલો ખુલાસો સાંભળ્યા પછી હું ધારંચ કે મારી વર્તણૂક માટે તમે મને માફ કરશો.

અસલાહ—મારું જીવ તું ચોરી જાય અને હું તને માફ કરું ?

કેકોબાદ—સાહેબ, તમારું જીવ કાંઈ ખરાબ હાથમાં ગયું નથી. અસલાહ શેઠ, મને તેવો પાણુ હું એક ગ્રહસ્થ આશામી છું.

અસલાહ—તું તો સઘળાને વિશરાવે ઝેવો નિકળ્યો ? મારી ચોરી કરી તું ઉલટી સરજોરી કરે છે કે તું એક ગ્રહસ્થ આશામી છે ! તુંને એવું કામ કરવાને કોણે ઉશકેયો ?

કેકોબાદ—અરે, સાહેબ ! કોણ ? વળી—પ્યાર !

અસલાહ—પ્યાર !

કેકોબાદ—હા સાહેબ, પ્યાર.

અસલાહ—ધણેજ મારો પ્યાર ! મારી સુનાની માહોરોનો પ્યાર કેની ?

કેકોબાદ—એમ ધારતાજ ના, અસલાહ શેઠ. મારી પાસે હાલ ને છે તે ખોદાને ખાતર મારીજ પાસે રહેવા દેવો, અને હું કસમ ખાધને કહુંચ કે તમારી પાસે બીજું કાંઈની હું વધારે માંગીશ નહીં.

અસલાહ—અરે મહા ઠગ ! તું ઝેવો નફ્ટ ચોર મલશે ઝેવી કોણે આશા રાખી હતી ? તારી અરજીની નહાની સુની છે !

કેકેબાદ—એમજ છે ત્યારે તો અસલાહ મારે જણાવવું જોઈએ કે એકમેકથી છુટા નહીં પડવાના અમે કસમ લીધાં છે અને મોહત સિવાય બીજી કોઈની ચીજ અમોને છુટી પાડશે નહીં.

અસલાહ—વારું કેકેબાદ, તું નગણો તો થયોછે પણ એક વખત મારો ખજનો મને બતાવીને તો મારી આંખને ડંડક આપ.

કેકેબાદ—હા સાહેબ, તે મારે કયુલછે; અને ખચીત તે ખજનો છે કારણકે તેવો ખજનો ધરાવવો તે હોલતમંદ થયા બરાબર છે.

અસલાહ—હા, રૂપ૦૦૦ કોણને હોલતમંદ નહીં કરે ! મારી મો-હાકાંણુ વાળી તું હોલતમંદ થયોછે. હીકછે લાવતો ખરો.

કેકેબાદ—જે મારા જીવનો હાર છે તેને તમારી પાસે લાવી તમારા આશીર્વાદ ચાહું છું.

[કેકેબાદ જાય છે.]

અસલાહ—દુન્યામાં આવો નફ્ટોની કોઈ હશે ! મારી ચોરી કરી તે મારી આગળ કયુલ કરે છે અને વલી મનેજ તે બતાવી મારાજ આશીર્વાદ માંગે છે ! પણ દુન્યાનું પેટ મોટું છે અને જ્યારે મારા જેવા ૭૦ વરસના ઢાંખરાઓ ૧૭ વરસની છોકરીઓ સાથે પરણવાને તથ્યાર થાય ત્યારે એવા નફ્ટોની અહીંયાં મળી આવે તો એમાં શી નવાઈ !

[સુખલી દાખલ થાય છે.]

અસલાહ—કેમ સુખલી, એ શું ઘોગાટ હતો ?

સુખલી—અરે મરેરે મુવું શું બોલું ? મુવું બોલતાંબી જીલ તણાઈ જાય. આખ્યાં શહેરમાં વાત ફેલાઈ ગઈ કે તમે પરણ્યા છો અને તેટલા માટે તમારી બેરીના માંગનાઓ ઢગલેબંધ ઉતરી પડ્યા છે. એક કાપડયાનુંજ માત્ર રૂપ૦૦૦ તું દેવું છે.

અસલાહ—ઓ બાપ ! બાપ ! બાપ ! તેઓને કહે કે મારું ગળું કાપે,

સુખલી—વારું શેઠ, તમારી આવી હાલત જોઈ મારેથી રડવું થોભાઈ નહીં શકાવાથી હું શીરીનને પણ મળી આવી છું અને જો રૂપયા ૧૦૦૦૦ તમે તેણીને આપો તો સઘળી માંડવાળ થાય.

અસલાહ—શું ૩૧૦૦૦૦? ભરતાંમાં જમને લે તેજ તો. (વિચાર કરી) જા, ૩૧૫૦૦ આપીશ. વાર્ષિક માંગનારાઓને તો હાલ બહાર કાઢાડી આવું કે જેથી ખારણું આગળની ફજેતી ઓછી થાય.

[અસલાહ જાય છે. બીજી ગમથી શીરીન દાખલ થાય છે.]

શીરીન—કેમ સુખલી કેવી ફતેહ? બુઢો આટલું છતાંબી નહીં ચીરાતો કે ?

સુખલી—મેં તો ઘણીબી તલાવટ કરી પણ ૩૧૫૦૦ થી બુઢો વધતોજ નહીં પણ જરા વધારે દમ ભરાવ્યાથી ૩૫૦૦૦ વેર તે આપશે ખરો.

શીરીન—જો સુખલી, મારી આ યુકિત ગુલબાદ અથવા ખશરને કેહતીજ ના હં! બુઢાને તેની હેમકાષ્ટનો મેં જે સવાદ ચમ્પાડ્યોછે તે પોતાની પ અથવા ૭ વરસની બાકીની જીંદગીમાં તે કદી ભુલશે નહીં.

સુખલી—લે સામેથી બુઢોજ આવેચ ! હવે હું નવી તાલ લગાવીશ હં !

[અસલાહ દાખલ થાય છે.]

અસલાહ—હું મુવો ! માર્ષ નખોદ વળ્યું ! હું ખવાઈ ગયો ! હું ભખ્ખ ગયો ? મારે ઘેર બખરચીઓનું એક માટું લશ્કર આવી પડ્યું છે ! અરરર ! કીયે અભાગ્યે વખતે જવાન છોડી સાથે પરણવાનો મેં વિચાર કર્યો ?

સુખલી—જો શીરીનબાદ, બધી મરી જાઉં મારે એટલો બોલ માનો ! મારા શેઠની હાલત જોઈ મારી આંખમાં પાણી આવી જાય. હું બે હાથે પગે લાગી કહું છું કે ૩૫૦૦૦ લેઈ માંડી વાલો.

અસલાહ—(એકદમ ચોંકી) જુઠી ! જુઠી ! જુઠી ! એક કુટબદમ નહીં આપું ! ગમે તો ૩૧૫૦૦ લેય, નહીં તો કે જહાનમમાં જાય ! એ કાંઈ નાની સુની રકમ નથી; અતે તેથી એક દમડી વધારે આપ્યા અગાઉ હું ભુખે મરીશ, હુબી જમશ, ઝેર ખામશ, બંડુક મારીશ, ફાંસો ખામશ, જીવતોને જીવતો બળી જમશ અથવા તો આ દુન્યામાં મરવાના જેબી જાતના ઉપાયો હશે તે અજમાવીશ.

મુખલી—અરે મરે મરે અસલાજી, એ શું બોલોય ? એ બધું તમારા દુશ્મનને ! જો શીરીનખાઇ, તમને બે હાથે પગે પડી કહુંય કે ૩૫૦૦૦ કપુલ કરો. તમે કોરટ દરખાસ્ત ચહડશો તે શું શાસ્ત્ર લાગશે ? ખરૂં છે કે મારા અખાઇ રહ્યા શેઠ હારી જશે અને સધળો ખરચ એવ-ણને માથે પડશે. પણ તેથી શું તમારી આખર વધશે ? મારા કાંકણા શેઠ જુઠાપામાં શરમ ન છંડાવાથી રખે અભત ખાઇ મરી જાય તો તમારા હાથમાં શું આવશે ? વળી કોરટ ને સોરટ ન્સરખીછે માટે એટલાથીજ સંતોષ પકડો, શીરીનખાઇ !

શીરીન—સંતોષ શાનો પકડે ? એકબારગી હું હારીશ તેનીખી મને દરકાર નથી. એની રૂશવા થશે એજ મારો કિન્નો વળેલો ગણાશે, અને ત્યારેજ એના જેવા ઢાંખરાઓને માલમ પડશે કે જવાન છોડીએને કોલ આપી ફરીજવું તે બહુ નિય તેમજ જોખમ ભરયું કામ છે. મને પૈસા નહીં મલેતો શું થયું ? જુઠો જેલમાં જશે એટલેજ મને તાહાડક વળશે. (ગાયછે; જુવો વધારો; ગાયણ ૧૧ મું)

અસલાજી—અરે ધાતકી લોહીની ખાશી છોડી ! દેખાવલી સરેદ ચામડીમાં વું હારેમન દેવ છે !

મુખલી—અસલાજી, શું કરશો જ્યારે શીરીન આટલી હઠીલી છે ત્યારે એટલા આપીને જવેદાનની કાસર પતાવેાની. તમે જાણોયતો ખરા કે એની પાસે તમારા હાથ દસ્કત છે અને કોરટ ખરચ સિકે તમારી સામે ડીકરી કરશે એટલુંજ નહીં પણ ન્યુસપતરવાલાઓ તમારી વિરૂધ લખાણો ચલાવશે, અને તમારી રૂશવા કરશે અને ગવનડર તમને મુલેહના અમલ-દાર અને કારપોરેસનમાંથીખી બરતરફ કરશે. માટે બે દિવસની આ દુન્યા માટે શું કામ તમારી નજદીક ૭૦ ની કીર્તિ ઓહવે છે ? (હળવે) તમે ૩૫૦૦૦ એ બદલાને આપી દેવો અને પછી હું તમારે વાસ્તે સારી મજાનો પાણી પીયે તો ગળાંમાંથી દેખાય એવી બેરી શોધી લાઉં.

અસલાજી—અરર ! બેરીવું હવે તો નામજ ના સે ! જુઠાપામાં જુવાન બેરી કરવી અને તે કુવો પુરવા બરાબર છે ! એક બલા હજી દુર થઇ નથી અને પાછો કયાં ફરસાય ? જવા દેની.

[અસલાજી અને મુખલી ધુસધુસ વાત કરે છે.

કાવલો લાખલ થાય છે.]

કાવલો—બાપ શ્રાદ્ધે, શીશીનું મેંડ આવી પુણ્ય અને હવે મેહેમાનોની આવવાનો વખત થયો. પણ નોકરોને માટે ખાવાની જગા નથી જો, બાપ.

શીરીન—પેલી ફરેકાર લાંબવી નખાવી બે ઓરડાનો એક ઓરડો કરી નાંખ અને વચમાં જે જુનાં કબૂતનાં ઠોબલાંછે તે બાહર નખાવી દે.

અસલાજી—અરે તે તો મારા બપાવાના વખતની કબૂત છે. રાંડ, કંઈ ઘેલી બેલી થઈ ગઈ કે ?

શીરીન—અસલાજી, ઘેરને લગતાં મારાં કામની વચમાં તમે ના પડતા. તમારા બપાવાતો મરીબી ગયા અને આપરે કાંચ તોપણ અડચણ ખમીયે ?

કાવલો—અને બાપ મોહીંડું મમારવાને માટે રકાબીઓ અને ચમખીનનાં ગ્લાસો ઘટશે જો !

શીરીન—એકદમ ત્રીચરને ત્યાં જઈ ૪૮ દજન રકાબી અને ૭ દજન ચમખીનનાં ગ્લાસ લાવ.

સુખલી—(બાબુએ અસલાજીને) આવો લખલુટ ખરચ ચાલુ રહે તે કરતાં ૩૫૦૦૦ આપી તદ્દન છોડો છોડવોની.

અસલાજી—હાય ! હાય ! પૈસા ! પૈસા ? (આંખમાં આંસુ લાવી) સુખલી, ૩૫૦૦૦ મેલવતાં કેટલી જેહેમત પડી હશે ? વારં, તારે ખાતર પેટે પાટા બાંધી આ રકમ આપવાને કમુલ થાઉં છું.

સુખલી—બાપ શીરીનબાપ, મારા અખઈ રહ્યા શેક ૩૫૦૦૦ આપવાને કમુલ થાયછે. તમે જો લખત પાછું આપવાને કમુલ થાઓ તો ૩૫૫૫૫ આપવાને એવણુ તૈયારછે.

શીરીન—(ગજવાંમાંથી કાઢાડી) આ રહું લખત.

અસલાજી—હું નાણું લઈ આવુંચ. એજ ૩૫૦૦૦ મારી આખી દોલતછે. અરરર ! ફરીથી જીવાન બધરી હવે પરણવા નહીં માંચુ. [જાયછે.

સુખલી—(હશીને) કેમ શીરીનબાપ, મારા ૩૫૦ પાકા કે ? કેવી તાલથી મું મ પાસેથી ૩૫૦૦૦ અપાવ્યા ? પણ મરેરે મું બીજાઓનું બહુ કરતાં મને કેટલાં પાપ કરવાં પડેછે ? બસ મેંબી વિચાર કીધોચ કે તમારું અને ખશરું જોડું સાથે મેળવ્યા પછી મારે ગામ જઈ એકાંતવાસ બંદગીમાં મરાયુલ થાઉં.

[અસલાજી નોંટાના ચોડા સાથે દાખલ થાયછે.

અસલાહ—લે મારા આંખે લવના દુશ્મન, લે આ ૩૫૦૦૦ની સમજી બેંક નોંટાં, ગણી લે. એજ મારી આખી ફાલતછે. ખોદા તારાં બી લખું કરશે !

શીશીન—ઉમા રહેવા, મને પેહેલાં ખરાખર ગણુવા દેવો. (ગણી રહી) લેવો તમારું લખત. ફરીથી આવા ઢાંખરા થઇ નાહતી છોકરી સાથે પરણવાનો વિચાર ના કરતા. આજે કાલે પેલી દુન્યામાં જવાના, અને તમને લાજ નહીં આવી કે એક ૧૭ વરસનાં કુમળાં બચ્ચાંને જન્મ પેરના રંડાપામાં કેમ નાખું ?

કેકોબાદ અને ગુલબાદ એશકી પોશાકમાં દાખલ થાયછે. સાથે ખરા અને અભદ્ધ પણ આવેછે.

અસલાહ—ક્યાંછે કેકોબાદ, તેં મને કયુલાત આપી હતી તે ક્યાંછે ? લાવની મારા ચોરાયલા રૂપિયા ક્યાંછે ?

કેકોબાદ—(ગુલબાદને આંગળ મેંચી દેખાડી) આ રહ્યા તમારા ચોરાયેલા ખજાનો. એ એક એવો ખજાનોછે કે આખી દુન્યામાં તેનું મૂલ નહીં થઇ શકે.

અસલાહ—મારા પૈસા આપ, કેકોબાદ, મારા પૈસા આપ ; જે મારા પૈસા તું ચોરી ગયેછે તે મને પાછા આપેછે કે નહીં ?

કેકોબાદ—અસલાહ, તમે શું કહેવોછો તે હું સુતલગ સમજતો નથી !

અસલાહ—તેં પછી શું મારી આગળ કયુલુતું નહીં કે તેં મારો ખજાનો તફાડ્યોછે ?

કેકોબાદ—જે કિંમતી ખજાના વિશે હું બોલ્યો હતો તે આ (ગુલબાદને બતાવી) રહ્યા. સાહેબ, તમારી બેટીએ આજે મને પોતાનો ખાવીદ કરી હંમેશનો સુખી કર્યોછે.

અસલાહ—શું ! નાપાક દુકતી ! તારા પોતાના એક હલકા નોકર સાથે પરણી ગઇછે ?

કેકોબાદ—તમારા કુટુંબને એથી કાંઇ માફું નથી લાગું. મારી એલાદ અને તમારી એલાદમાં કાંઇબી ફરક નથી, અને જોકે તમા મારા કરતાં વધુ તાલેવંત છેવો તોપણ મારી પ્યારી ગુલને તમારાં આશરા વગર રાખવાને હું શક્તીવાંન છું.

અસલાહ—ઝો! મારા પૈસા, મારા પૈસા, મારા પૈસા! (કપાળ ફરી પછડાઇ પડેછે.)

ખશરૂ—બાવાજી, જ્યારે પૈસાને ખાતર તમે આ ઐરીબી તજવા નિકલી પડયાય ત્યારે મને એ બાયડી અપાવો અને તમારા પૈસા પાછા મેળવી આપવાની હું કબુલાત આપું.

અસલાહ—શું દીકરા ખશરૂ, તુંબી મારી ચોરી કરવામાં એક મદદગાર કે? આ ઐરી ઉપરનો મારો સ્થળો હક છલકો મેં ક્યારનો તજ્યો અને મુખેથી પ્રણી તમે ગમેતો માથું ફેડી લેજો, પણ પેહલાં મારા પૈસા લાવ.

શીરીન—(પોતાની નોંટા પાછી આપી) લેવો અસલાહ, આ તમારા રૂપ૦૦૦ પાછા લેવો અને હું ધારૂંએ એક જવાન બાયડી સાથે પરણવાના વિચારથી તમે હવે તદ્દન ધરાયા હશો. પેહલાંથીજ મારો પ્યાર તમારા બેટા ખશરૂ ઉપર હતો, અને હું ખુશી છેડું કે તેણે પણ મારી ઉપર પ્યાર ચાલુજ રાખી પોતાની પરીક્ષા મારી ફતેહમંદીથી પસાર કરીછે. (ગાયછે; જુવો વધારો; ગાયણ ૧૨ મું.)

[ખજે પૈસાની ઠેલી સાથે દાખલ થાયછે.]

ખજો—લેવો અસલાહ શેઠ, તમારા આ ખોવાયલા પૈસા.

અસલાહ—(બહુ હરખાઇ) લાવ! લાવ! લાવ! મારા પૈસા લાવ! હવે હું ખરાજ સુખી થયોછું.

ખશરૂ—અને તમે જો ખરાજ સુખી થવા માંગતા હોવો તો મારાં અને શીરીનનાં લગ્ન માટે મંજુરીયાત આપી તમારા આશીર્વાદ આપો.

અસલાહ—મારા બેટા, મોટી ખુશીથી મારી મંજુરીયાત હું આપું છું. શીરીન, તું મારા બેટાને સુખી કરજે. હું હવે મારી વહુ થઈ છે એ મને વધારે દીલાસોછે.

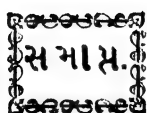
શીરીન—મેહરબાન સસરાજી, હું તમારો આભાર માનું છું પણ તમારી એક બીજી પણ ફરજ છે અને તે એ કે મારી બેહેન ચલખાઈ નેબી તમારા આશીસ આપી સુખી કરો. (ચલખાઈને) બેહેન ચલખાઈ, મારા ચુસ્તામાં તારી સાથે જે મીનાકેસો મને થયો હતો તે માટે હું અંતઃકર-ણથી દલગીર છું અને તેની માફ ચાહું છું (કોટી કરેછે.)

ગુલબાઈ—એહેન શીરીન, સઉ સારું તેનું સેવટ સારું. હું ધણી ખુશી છું કે આખરે તેં મારા ભાઈને સુખી કર્યોછે. મારો હરખ સમાતો નથી, જ્યારે હું જોઉં છું કે એક ઉત્તમ ખાવીદની હું મોહરદાર થઈ છું જે ખાવીદ મને ખરી સુખી કરશે અને મારી કેળવણીના બધે જે ખાવીદના ઘેરને પણ હું ખરેખરું સુખી પારસી ઘેર બનાવીશ. મારા મહેરબાન બાવાજી, આખરે તમારે મને આપેલી સારી કેળવણીનો ઉપયોગ કરવા માટે આવા એક સારા ખાવીદથી ટક આપીછે તે માટે મદાની હું તમારી વધારે હેતવંતી થઈ રહીશ.

અસલાજી—સુખી રહેવો મારાં ચારો ફરજંદો, આજનો દિવસ ખચીત મારી જીંદગીમાં મહત્તી વધુ ભાગ્યશાળી છે.

(સધળાં સાથે ગાયછે ; જીવો વધારો ; ગાયણ ૧૩ મું.)

[પડદો હલવે પડેછે.

ગાયનો.

૧

ગુલબાઈ—(જુવો પાનું ૫ મું.)

કાફી—૫૬.

(સાવરો અમ્હુ નહી આયો—એ રાહ.)

- ધનનો મહીમા છે ન્યારો ;
સહુ સમજી ખૂબ વિચારો. ૧
- મુરખ તવંગર ડાહ્યો લેખી—જોડે હાથ હજારો,
સાની જો કદિ ગરીબ થામ્મિ—રખડી મરે બિચારો;
લાગે અપટ અકારો. ૨
- ભાઈ બેનને બેટા રનેહી—ધનતા છે સહુ ચારો,
પોતાનાં પણ ગણે પરાયો—ધન વિન કહે નહારો;
ગણે નિમકથી ખારો. ૩
- માન પાન નિત ધનને દેછે—સવલાં નરને નારો,
પ્રથમ જપે ધન માળા, પ્રભુના—પાછળ કરે પુકારો;
ફાકટ લવી લવારો. ૪

૨

ગુલબાઈ—(જુવો પાનું ૧૧ મું.)

પિલૂ-ગરબી.

(મહિડાંતું દાન હમે ના દિયરે લોલ.—એ રાહ.)

- અબળા જે કેલવણી પામશેરે લોલ;
સુખથી જગમાં નિત ધામશે. ૧
- ધરનો વ્યહવાર ભલો ભાળશેરે લોલ,
પરણ્યાને સર્વ સુખો આલશેરે લોલ;
પ્રભુજી રાજી કરી આલશે. ૨
- ધનનો નહિ ઠાઠમાઠ નીભશેરે લોલ,
ચારોને આગથી ફના યશરે લોલ;
ધલમે કોઈ નહિ લુટી જશે. ૩

માત પિતા નો તમ આ વારસોરે લોલ,
દેશો તો પુત્રિ ભવ સુધારશોરે લોલ;
ધનને ફક્ત દેઇ હારશો.
સત્ય સુધારોછે પ્રભુ જ્ઞાનમાંરે લોલ,
વસ્ત્રો સણગારના ન ધ્યાનમાંરે લોલ;
તેતો છે શુભ શુધ સાનમાં.

૪

૫

૩

પાનાચંદ—(જીવો પાતું ૧૬ મું.)

કલ્યાણ જિ'ઝોટી-લાવણી.

(ગાવો ગાવો મધન સહુ થામ્મો ગવન ગામ્મો ગીતી.—અ રાહ.)

લોભી નો લોભ ન કરશે—પ્રભુથી ડરશે;
તો ધૂતારા દુનિયામાં—ભૂખ્યા મરશે.

૧

કે બાપ મરેથી બમણા—કોઈ તમણા,
લે લખત લખાવી રાખી ઉભા ઉગામણા,
વળિ ત્રીસ ટકાને વ્યાળે—જોયે આળે,
જે નાંણું બપે તમોને દેઇ નિવાળે;

આવા મોટાંતો વ્યાળ વિના નહિ ચાલે,
સ્વીકારે હુઆ જો મુદ્દલ નહિ આલે,
જે લેઇ આળ, નાદાર થાયજ કાલે,
નહિ બાપ મરે નહિ બેટા બોલ્યું પાલે;

ત્રણ કહી એક દે લાઇરે—ચીકી તો પુરી લખાઇરે,
બે કોરી પણ સહિ થાઇરે—લે સુખડી સાથ સવાઇરે;
આ કરતુકથી હુઆની—ગરજો સરશે.

૨

લઇ નાંણું શેઠ સિધારે—મોંજો મારે,
પાછળથી કેવા હાલ થશે ન વિચારે,
નિત ઉધરાંણી બહુ થામ્મે—ધકંકા ખામ્મે,
કદિ શેઠ મલે નહિ સાહુકાર પસતામ્મે;

લાવે ચિઠ્ઠું કોરટનું ધરમાં જ્યારે,
 જુસડિસને દિવસે શેઠ ઉભા રહે ત્યારે,
 કોરી ચિટ્ટીઓ માર મુરખને મારે,
 રડિ હકતો કરવા અરજ કરી પોકારે;
 વારંટ ઠાંચથી રોઝમેરે—ધસડે જે પાસે હોઝમેરે,
 બુઢા બાવા મહુ જોઝમેરે—આપી દમડી કાં ખાઝમેરે;
 ચેતી જે બદ રસ્તેથી—પાછા ફરશે.

૩

૪

શીરીન—(જુવો પાનું ૧૯ મું.)

કાલિંગરો--ગરબી.

(સખિ ચાલોનાં—જોવાને જઈયેરે મહિમા આજનો.—એ રાહ.)

મુણુ સાઝમેલી, મોટાંની સૂઝે ગોતાં નહિ મારિયે;
 ઝો અલખેલી, વિન મ્હેતે મરતાંતો કાંઈ વિચારિયે. ૧
 મોટાંને મોટું મહુ છાજે,
 મોટાં લટકે મટકે ગાજે;
 ન્હાનાં અટવાઈ મરી લાજે. ૨
 મોટાં બહાણીમાં ભર દરિયે,
 ખેસી તોફાને પણુ તરિયે;
 ન્હાની નાવે ડૂબી મરિયે. ૩
 જે મ્હેલ પડોસણનો જોઈ,
 નિજ ઝુપડીને તોડે કોઈ;
 તે તો ધરવિન રખડે રોઈ. ૪
 ઉંચાં ઝાડો ઉંડી જડથી,
 ડરશે નહિ તોફાની નડથી;
 નખળાં ઉખડી પડશે થડથી. ૫

૫

સુખલી—(જુવો પાનું ૨૬ મું.)

કાલિંગરો--પદ.

(નાવ નદિયાંમેં ડુબી જાય—એ રાહ.)

મૂમ ધન ખરચે નહિ કે ખાય;
 ખરચતાં જોઈ જીવડો જાય. ૧
 જેમ ધાત્ર ગંજીના કુતરાથી તણુખું ન ખવાય;
 તોય બિચારી ભુખી ગાયમે—ભુંકી કરડવા ધાય. ૨

કોડી કોડી નિશિદિન જોડી-મનમાં બહુ હરખાય;	
ધર્મ ધ્યાન ને દાન ન જાણે-દ્રવ્યતણા યુગ્મ ગાય.	૩
અંત સમે હયાં સધળું છોડી-ધરતીમાં પછડાય;	
ખાલી બને હાથો જોઈ-પ્રભુ સનમુખ અકળાય.	૪
હરિ હ્વારે તો આવી ઉભી-રૂંક જનોની હાય;	
વેળા ગઈ ત્યારે શુધ આવી-પડિ નરૂં પસતાય.	૫

૬

કેકોબાદ—(જીવો પાતું ૩૮ મું.)

રાહ ઈંગરેજ—કેમપટન રેસીસ.

- નારી ને કરશે તે થાશે—સાચું સાચું,
 નહિ વળશે જો નર તે આશી—સાચું છે ખેશક;
 મરદોની શુધ બુધ લઈ જશે—સાચું સાચું,
 વાંદર સમ જે નાચી ગાશે—સાચું છે ખેશક.
- (કોરસ) મરદ મથી મરે—ખરું ન તે ઠરે;
 નહિ બનવું જે આ દુનિયામાં તે નારી તુરત કરે. ૧
 જઈકેખી જવાન થવા માગે—સાચું સાચું,
 કે સુંદર નાર હાથ લાગે—સાચું છે ખેશક;
 ભડકી તે સ્વપનાથી જાગે—સાચું સાચું,
 દિન રાત બળે પ્રીતની આગે—સાચું છે ખેશક.
- (કોરસ) મરદ મથી મરે—ખરું ન તે ઠરે;
 નહિ બનવું જે આ દુનિયામાં તે નારી તુરત કરે. ૨
 છોડાવે બકબકવું ઠાણું—સાચું સાચું,
 મંત્રોથી મુખને દે તાળું—સાચું છે ખેશક;
 ઢાંકે જઈકનું અજવાળું—સાચું સાચું,
 ઘોળાં પર લગડાવી કાળું—સાચું છે ખેશક.
- (કોરસ) મરદ મથી મરે—ખરું ન તે ઠરે;
 નહિ બનવું જે આ દુનિયામાં તે નારી તુરત કરે. ૩
 ખોટા દાંતો ખુશખો ખાલે—સાચું સાચું,
 લાકડી તજ અકડી ચાલે—સાચું છે ખેશક;
 કંજૂસ સખી થઈ કે આલે—સાચું સાચું,
 ઘડપણ સાંતી ધૂલીકાલે—સાચું છે ખેશક.

- (કોરસ) મરદ મથી મરે—ખરું ન તે ઠરે;
 નહિ બનતું જે આ દુનિયામાં તે નારી તુરત કરે. ૪
 ખાલી લપકો તમ ના કરશે—સાચું સાચું,
 વિન મ્હોતે ફેકટ ના મરશે—સાચું છે બેશક;
 જગની બતરીસીથી ડરશે—સાચું સાચું,
 તો સુખી અંતકાળે ઠરશે—સાચું છે બેશક.
 (કોરસ) મરદ મથી મરે—ખરું ન તે ઠરે;
 નહિ બનતું જે આ દુનિયામાં તે નારી તુરત કરે. ૫

૭

સુખલી—(જીવો પાનું ૪૨ મું.)
 ભૈરવી--પદ

- (બાઈ હયા લિરહ કાં ભોંસી—એ રાહ.)
 બાઈ, કપટ રચી પસતાઈ;
 ઠગતાં હુંજ ઠગાઈ.
 બીજા કારણુ ખાડો ખાદી;
 તેમાં હુંજ પુરાઈ. ૨
 ચોરોને ઘર ચોર ખહરાણો;
 તેવી મજ ગતિ થાઈ. ૩

૮

અસલાજી—(જીવો પાનું ૪૭ મું.)
 ખમાચ જિલ્લો--પદ

- (દરસન બિન અખિયાં તરસ રહી—એ રાહ.)
 જરથી જગમાં જશ છે ભાઈ;
 જર વિન જશે પસતાઈ. ૧
 જર મધ જે ફુલમાં છે તે પર;
 લાખ માખ છે લપટાઈ. ૨
 જર છે શોભિત ઢાળ બદીપર;
 એખ રહે સહુ છૂપાઈ.
 જર છે ડાચો જગના સુખમાં;
 જર વિન મરશે અટવાઈ. ૪

ઉકર—(જીવો પાનું ૫૧ મું.)

કટયાણુ—(રાહ ઈગરેલ—બંગાલી બાણુ.)

આજ કાલ તો જીવાનિયાઓ ભણી ગણી પરવારે ભાઇ,
માંગે ટેબલ ખુરશી કાગળ કલમો ખડિયા ભરી ચિહ્નાઇ;
મેંઠાંનાં ટોળાંનીં માફક ચાલે એક તરફ ધમડાઇ,
ધંધા ઉપર ઢાંકણ વાળે મરે ચાકરી પર પછડાઇ.

(કોરસ) ઉત્તમ ખેતી મધ્યમ ધંધો નફ્ટ ચાકરી ભીખ નધાન;
જો ખેતી નહિ ખેડો ભાઇ ધંધા ઉપર રાખો ધ્યાન. ૧

આકરીન છે હોરાઓને કબ ચાકરી નહિ કરશે,
મંચિસ કુદિયાંની ખે પોટી પોકારી રસ્તે ફરશે;
ત્યાર પછી ઉન કેન્વસ દોરો વેચીને ગજવુ ભરશે,
આજે લાખોના ધંધામાં ઝિપલાવાને નહિ ડરશે.

(કોરસ) ઉત્તમ ખેતી મધ્યમ ધંધો નફ્ટ ચાકરી ભીખ નધાન;
જો ખેતી નહિ ખેડો ભાઇ ધંધા ઉપર રાખો ધ્યાન. ૨

ચાલિસ વરસો પર જો ખોજ ગલી ગલીએ ફરતા પાર,
માંથે મોટા ખોજ ઉંચકી ચને કુરમુરી કરી પુકાર;
તેઓ સ્હાસિક નિવડી ચીન વિલાયતનાં કરતાં વેપાર,
મોટાં મોટાં નામો કાઢડયાં પામ્યાછે જશનો મણગાર.

(કોરસ) ઉત્તમ ખેતી મધ્યમ ધંધો નફ્ટ ચાકરી ભીખ નધાન;
જો ખેતી નહિ ખેડો ભાઇ ધંધા ઉપર રાખો ધ્યાન. ૩

દ્રાણ દૂઠાં ચિઠ્ઠાંને ગુણુપાત જીની લેતા રખડી,
ખાંધે ચોખ્ખા ભરી માટિયાં ઉઠાવતા તડકે રઝડી;
રફતે રફતે તેઓએ જો વળાંન ધંધાની પકડી,
જૈન વાણિયા ભલા ભાટિયા ઉગી નિકળિયા તન રગડી.

(કોરસ) ઉત્તમ ખેતી મધ્યમ ધંધો નફ્ટ ચાકરી ભીખ નધાન;
જો ખેતી નહિ ખેડો ભાઇ ધંધા ઉપર રાખો ધ્યાન. ૪

અસલ વખતનાં જીઓ પારસી ધંધામાંજ હતા માહર,
ગાંધી પસ્તાકયા તખ્તો વણુકર વસ્તા શહેરો શહેર;
ધંધો કરતાં ધાન્ય વળો ધન પણ મેળવિયું રૂડી પેર,
તો આજે તેના ખેડા કાં કરે ચાકરી ઘેરો પેર.

(કોરસ) ઉત્તમ ખેતી મધ્યમ ધંધો નફ્ટ ચાકરી ભીખ નધાન,
જો ખેતી નહિ ખેડો ભાઇ ધંધા ઉપર રાખો ધ્યાન. ૫

શીરીન—(ન્યુવો પાનું ૫૫ મું.)

ભૈરવી--૫૬

(ના મુજે સતા ખલમાં—એ રાહ.)

શોખછે અજખ, સજની;	
શોખિન દેછે—કરેછે રે કિમ્મત શોખપર ગજખ.	૧
શોખ ધૂળને કિમ્મતી—શોખ વધારે દામ;	
શોખ સોનું મોઘું યામ્મિ—શોખ શરાબી જામ.	૨
શોખ ધલમને ધણો વધારે—શોખે ભેડો પાર;	
શોખ વિના સહુ જાય અકારત—શોખે હલકો ભાર.	૩
શોખ અજખ હિમ્મત દે ભયમાં—શોખ પુરાવે આશ;	
શોખ દેખતાં કરે આંધળાં—શોખે સત્યાનાશ.	૪
શોખ કરે બે અસર જગતમાં—શોખ ખુરો ને નેક	
શોખ સ્વર્ગ કે નર્ક અતાવે—શોખ નિભાવે ટેક.	૫
શોખ સંકટો સદા નિવારે—શોખે દેહશત દૂર;	
શોખ કરી ભજ તે સાહેબને—શોખે જો રખ નૂર.	૬

શીરીન—(ન્યુવો પાનું ૬૭ મું.)

બરમાં માંડ--ગરબી.

(કેમ જઈ નવરોજના રંગમારે—એ રાહ.)

ધડપણે વિવાહ છે ખોટારે,	
કન્યા ન્હાની પતી બહુ મોટારે;	
નુઓ કાગ હંસનો જોટારે.	
મા ન્હાનીને મોટીતો દીકરીરે,	
પિતા લાગે જો પતી સાથ નીસરીરે;	
બહુ ચાલે પિછાનમાં ઘોટારે.	૧
ગયા બાલો બુઢાનાં પાકીરે,	
નહિ મોઢાંમાં દાંત એક બાકીરે;	
દ્રવ્ય થકી દિશે ગલજોટારે.	૩

ધણી નહીં ધન્ય સાથ પરણેરે,
ખરે રાજ પતીને મરણેરે;
જે પરણે બુઢો જોષ ઘોટારે.

૪

ધણી ઘોરે જવાની ત્યારીરે,
રહે છોકરાં દ્રવ લે ન્યારીરે;
ફરી બીજો કરે શું ટોટારે.

૫

૧૨

શીરીન—(જીવો પાનું ૭૦ મું.)

ભૈરવી—દાદરો.

(કેહ મત હયાં મેરા કોઈ નહી.—એ રાહ.)

થઈ મુજપર રખની મહેર ધણી;
પામી, ધાયો આજ ધણી.

૧

લાખ શુકર હું કરું જિગરથી;
થાઈ ભાગ્યવંતી પરણી.

૨

મસરાજી શુભ ધડિ પલ મુરતે;
આપો આર્શિવાદ ગણી.

૩

૧૩

સઘલાઓ—(જીવો પાનું ૭૧ મું.)

રાહા ઈંગરેજ—(હોમ સ્વોટ હોમ.)

આ ખેલ જોઈ ચેતજો દરએક નર ને નાર,
નિત નેક રાખી નેમ ધન ખરચી તરો ભવ પાર,
કંજુસ લોભીનો જીવો આ છે ખરોજ ચિતાર,
તજજો મુદા બદ કામને લજજો સઘ કરતાર.

(કોરસ) આજ—ખેલ—તો થયો તમામ;
માની એહમાન—કરિયે અમો સલામ.

૧

લખલૂટ પણ થાશે ન કોઇ જોઇ દોલત પૂર,
 નહિતો બની મોહતાજ કરશે આબરૂની ધૂર,
 પૈસો જમાવાની નેકિથી કાપી બદી થઈ સૂર,
 શુભ કામથી જશ પામજો બદનામથી રહિ દૂર.

(કોરસ) આજ—ખેલ—તો થયો તમામ;

માની એહસાન—કરીયે અમો સલામ.

૨

ખાટા તજોની ઢોંગ તેમાં છે નહી કું માલ,
 ઠગશે કદી દુનિયા તોય છે આખરે બદ હાલ,
 રૂ જોઇ નહિ કદિ સાંખશે રખ આ ઠગારી ચાલ,
 થઇ નેક કહે ફિરોજ નિત રાજ કરે રખવાલ.

(કોરસ) આજ—ખેલ—તો થયો તમામ;

માની એહસાન—કરીયે અમો સલામ.

૩

આ ખેડનાં બનાવનારની નીચલી ચોપડીઓ જાંમે જમશેદ
છાપાખાનામાંથી મલશે :—

૩. આ. પ.

“સુખરેલી શીરીન આખરે ઠેકાણે આવી”નો ખેડ ૦ ૪ ૦

“કાકામામા”નો ખેડ ૦ ૪ ૦

“મુંબઈમાં નાવર મરાઠાની તવારીખ” ૦ ૧૨ ૦

થોડા દીવસમાં એજ લખનારનો “ભુલ ચુકની હશાહશ અથવા
‘નહી’ બોલના ૯૯ ગુણ” વાકો રમુજ પારસી ઝંઝારી ખેડ બાહર ૫૬
શે. કીંમત આના ૨.

